

John W Oldham:
Restaurants og
hoteller

II

R O S E N K R A N T Z G A D E

Rosenkrantzgade (Det bemærkes, at der er intet s mellem z og g) er det lille, lidt krumme forbindelsesstrøg mellem Ryesgade og Fredensgade. E. Sejr I, 1960, fortæller s. 131 ff. om gadens (første) historie og navnlig om den person, til hvis minde den muligvis er navngivet. Den begynder tidsmæssigt i 1870'erne og nummermæssigt ved Fredensgade og har på det første stykke ret lave bygninger bortset fra det nordlige hjørne ved nævnte gade. Oppe fra midten blev omkring 1900 og herefter bygget højere og dybere ejendomme, 3-4 etager, hen til Ryesgade. Egentlige nedbrydninger har næppe fundet sted, men mange renoveringer. Også denne gade frembyder "nummeridioti" endda på begge sider! Der er "hul" mellem nr. 23 og 31 (sydlige hjørne med Ryesgade) og mellem nr. 22 og 36 (no dlige do.).

På hjørnet nr. 2, Fredensgade 48, lå iflg. vejviseren 1919 en restauration ved navn "Jernbanecaféen", ejet af restauratricerne M. Petersen og S. Laursen. Der er ingen billeder heraf. I vejviseren 1920 hedder nr. 2 derimod "Turisthotellet" v/ hotelejer J. Sørensen. Om ham fortæller H. R. III, 1923, s. 559, at han tidligere havde været ejer af "Hotel Nøjsomhed", Vestergade 43, der jo er berørt ovf. Ydermere gives sst. et godt yderbillede af etablissemnetet, hvis indgangsdør lå lige i hjørnet.

1924 afløstes han af S. Boutrup, der senere kendes fra Studsgade 17, jfr. ovf. Det gik ham ikke så godt her. 15/12 1925 gik hotellet på tvangsauktion, og J. Sørensen overtog det igen som ufyldesgjort pantnaver (Demokraten s. d., s. å.). Han fik egentlig beværterbevilling i februar 1926 (Demokraten 26/2 s. å.).

17/3 1927 bragte Demokraten en opsigtsvækkende beretning om politirazzia på "Turisthotellet" natten før, fordi flere af dets værelser blev benyttet til erhvervsmæssig utugt af prostituerede kvinder, der var kendt af og holdt under opsigt af politiet. Hotelkarlen, Lars Petersen Skov, blev anholdt og varetægtsfængslet for viden herom (Rufferi). Samme skæbne overgik hotelejer Sørensen, der dog ved den lejlighed havde været til møde på Østergades Forsamlingshus (Sst. 18/3 s. å.). Statsadvokaten opgav ^{i midletid} at rejse tiltale mod ham p. g. a. bevisets stilling. 2 "damer" blev idømt hhv. 14 og 20 dages fængsel for overtrædelse af tilhold om at søge lovligt arbejde (Demokraten 25/3 og 26/3 s. å.). Hotelkarlen blev sat under tiltale for rufferi (Strfl. 1866 § 182) og idømt 4 måneders fængsel ved kriminalretten (Demokraten 8/6 s. å.). Han appellerede sin dom til Vestre Landsret og fik den nedsat til 40 dages fængsel på sædvanlig fangekost (Demokraten 17/7 s. å.). Det var således ikke så meget, der kom ud af den razzia. ^{x)}

1929 blev J. Sørensen efterfulgt af Dorteia Økjær, enke efter Anders Økjær, ejer af det nedrevne Hotel "Ryesborg", Ryesgade 45 jfr. ovf. (Th. ^{x)} Der havde 1917 været en lignende sag mod den daværende ejer (for de 2 restauratricer). Han blev dømt til at have sit borgerskab undergivet politiets bestemmelse. Sagen var, at levedningerne blev søgt isat af løsaglige kvinder og ælføner, der støjede, når de forlod værtshuset. R. S. Det var dengang 1/8 1992 (75 n).

Adamsen II, 1938, s. 348), og hun forblev perioden ud.

Annoncerne fra hotellet er desværre alle af den trivielle kvindelig^{desværre} arbejdskraft søgende art. Nogen skandale som ovennævnte kom ikke igen, men kom det i 1935 i dagspressen påny, fordi et ulykkeligt ægtepar havde ombragt sit barn og selv forsøgt selvmord på et af værelserne. Ingen af de ansatte kunne imidlertid drages til ansvar herfor (Demokraten 28/11 1935. Forsiden). "Turisthotellet" ophørte i begyndelsen af 1950'erne, og bygningen overgik til kontorer.

På samme side optræder kun én restaurant mere, idet "Grand Hotel" på Ryesgadehjørnet er omtalt. Den lå og ligger fremdeles i nr. 20. I vejviseren finder man intet egentligt cafénavn anført 1920'erne igennem. Det ligger også tungt med at finde ejerens. I Aa. St. 10/11 1921 averteres efter en serveringsjomfru til "Rosenkrantzgades Vinstue" ved Ane Jensen.^{x)} I en anden annonce efter en pæn pige i Demokraten 3/4 1923 er henvisningen igen kun til "Vinstuen Rosenkrantzgade". Ane Jensen synes iflg. annonce i Demokraten 12/10 1925 at have fortsat, men vejviseren 1924 anfører i 1924 ejer Carl Petersen. 1925/26 skiftes ejer til H. P. Møller, der i hvert fald fortsatte nogle år. I en meddelelse i Demokraten 9/2 1927 under rubrikken "Aarhus" fortælles, at restauratør (H) P. Møller er gledet på fortovet udenfor sin restaurant, har brækket lårbenet, er indlagt på Kommunehospitalet, hvor et længere sygeleje venter ham.

I Aarhusposten 14/9 1931 averteres der med: "Hold an. Café og Vinstue, Rosenkrantzgade 20". 1932 skete der igen et ejer- og navneskifte. Det var den gamle "veteran" Ludvig Thürmann, samtidig ejer af "Salonen", Riis Skov, jfr. nbf. og søn af Thürmann, Thurmanns Café, Høegh Guldbergsgade 27, jfr. ovf., der overtog. Og han skiftede navnet til "Cafe Ritz". Aarhusposten 4/7 1932: "Besøg Cafe "Ritz". Nyt. Rosenkrantzgade 20". Demokraten 16/12 s. å.: "Café Ritz" vis á vis "Kasino-Teatret". Indehaver Ludvig Thürmann. Hyggelig Restaurant. Rimelige Priser".

Ludvig Thürmann fratrådte både "Salonen" og Café "Ritz" 1936. (B. J., 1966, s. 175). Sidstnævnte blev overtaget af restauratør H. C. Bathum (Th. Adamsen II, 1938, s. 338), der jo er kendt fra flere andre steder. Hans ophold hér (de var alle kortvarige!) varede til 1938, og hans efterfølger blev restauratrice Lilly Keldberg Sørensen, der omdøbte stedet til "Lillys Café" (Aa. St. 20/4 1939), og derved blev det til pr. dato, længe efter at "Lilly" var rejst bort og senere afgået ved døden. Der er ingen ordentlige billeder i lokalsamlingen, kun et skilt med "Cafe" kan lejlighedsvist skimtes.

X) Også den sættede en vis tid på pensionærer. Finn H. Lauridsen: "Efterskiftning, god mad, propre senge". "For ethvert hjem - Århus i avisannoncer 1900-1960, 1989, s. 66-71,

K A S I N O

Kasino ligger (lå) i bygningen med den så mange gange forevige facade i nr. 21 fra det runde årstal 1900. Kasinos historie som teater er beskrevet indgående af B. J. 1963 ("Fra det glade Århus"), hvortil henvises. Den vedrører i øvrigt heller ikke denne fremstilling. Det ekstra-teater-restaurationemæssige er derimod kun ganske kort opridset hos B. J. 1966, s. 134, hvortil s. 34-36 om den tidligere periode slutter sig. Det efterfølgende hér er kun udpluk, da det har oversteget mine evner og kræfter at give en egentlig sammenhængende skildring af dette kalejdoskopisk, kaotiske billede, årene frembyder.

I 1920 var S. M. Mikkelsen direktør for Kasino og vedblev her til 1923, da den meget "kortvarige" J. Christensen ^{residerede}, mens "Mikkel" overtog "Vennelyst" efter H. P. Olsen. Allerede 1924 kom Richard Mortensen ("Morten") til, og han blev der perioden ud. På 1. Sal i forbygningen lå den "store" restaurant med "varieté" og alskens optræden af solister. I stueetagen, til højre for hovedindgangen lå den såkaldte "Kasino-Bar", hvortil der var indgang (og udgang) både fra nævnte "main entrance" og fra en port i bygningens højre side.

Baren havde som alle bar'er et langt mindre areal end hovedrestauranten. Først noget senere (1933) blev det almindeligt at anbringe en bar i selve denne. Nogen særlige begivenheder tilflyder i reglen ikke offentligheden herfra; baren skal jo netop være "intim"! Alligevel kom det til et uheldigt optrin her i 1924. En beruset bager-svend, der vistnok følte sig "udnyttet" af en kvindelig gæst, han var i selskab med, affyrede en revolver uden dog at ramme nogen! (Aa. St. 14/10 1924). ^{Demokraten s.d. og 17/10, hvor et lille billede af baren findes.} Sligt gav selvfølgelig dengang genlyd i pressen. Han blev hurtigt anholdt og senere dømt for en række tyverier andre steder men frifundet for drabsforsøg, da han ikke var tilregnelig i gerningsøjeblikket (Sst. ^{og Demokraten} 18/3 1925).

Men det var selvfølgelig en hændelig undtagelse. Sst. 23/9 1926: "Kasino Teatrets Bar. Priserne er stærkt nedsatte. Vinstuepriser. Aaben hver Dag fra Kl. 2". Igen ærger man sig over, de manglende konkrete oplysninger, men der herskede dengang vistnok en uskreven "lov" om, at priserne på barer skulle være højere end andre steder. Måske gælder den endnu. Sst. 16/3 1929: "Kasino-Teatrets Bar er genaabnet. Fuldstændig nyrestaureret og nymonteret. Vinstuepriser og -maal. Kannike-Pølser 75 Øre pr. Gang". Målet hentyder nok til

^{xj} Se senere under afsnit II
^{xx} "Kasino" gik i midlertidig ^{auktion} i august 1924 efter J. Christensen og blev overtaget af direktør P. F. Andersen, (Demokraten 23/8 1924). Efter haarskete sig "Morten", s.d. se Demokraten 19/9 s.d. (Beretningen) og 30/10 s.d.

de faste målebægre, der blev indført på restaurationer ved den tid. Tidligere havde man selv kunnet hælde af flasken! Men med de "kolossale" alkoholafgifter, der var indført i slutningen af 1. verdenskrig og lige efter "gik den ikke længere".

13/4 1931 meldte Århusaviserne, at Kasino-Etablissementet i natten forinden var blevet hærget af en voldsom brand og derfor måtte lukke i 1½ måned. I 1934 blev baren igen ombygget (Aa. St. 17/8 1934). Sst. 30/11 1935: "Besøg Kasino Bar. I Dag begynder den landskendte "Bar Peter" fra "Ritz Safari" i Aalborg". Aarhusposten 4/12 s. å.: "Bartender Axel Wind ("Bar Peter") kommer til Kasino Bar fra "Ritz Safari" i Aalborg". Aa. St. 7/12 1941: "Kasino Bar. Dan spiller, Arla mixer".

Det var nogle udpluk fra det næsten stille barliv. I restaurationen på 1. sal gik det mere livligt til. Demokraten 5/4 og 16/8 1921: "Kasino. Hver Aften stort Artistprogram". "Kasino-Première paa stort Artistprogram". Aa. St. 31/12 1926: "'Kasino-Theatret' vil holde stor Nytaarsfest. Souper. Dansant. Souper á 5 Kr." Sst. 1/9 1927: "'Kasino-Theatrets' Restaurant: 'Prøv før Forestillingen min Cabaret med 3 varme Retter. Pris 3 Kr. Arb. Richard Mortensen'. Hvor kunne folk dog spise dengang!

Sst. 31/12 1928: "'Kasino Teatrets' Nytaarsaften. Kl. 8 stor Nytaarsforestilling og -Fest. Souper 4 Kr. Dansant. Optræden: Gerda Gulda, Maud Timm, Kai Voigt, Erik Winther, Oderwald-Lander". Alle disse er kendt andre steder fra også. Demokraten 15/3 1929: "Kapelmeister Hakon Jarle har i Kasino ladet anbringe et Apparat til "Sfærernes Musik". Desværre savnes en nøjere beskrivelse af såvel apparatet som musikkens karakter, og "eksperimentet" blev, så vidt ses, ikke gentaget. Övf. er fremsat problemet om, hvilken forbindelse der var mellem kapelmesteren og konditoriet i Søndergade, der bar hans navn. Aa. St. 29/5 1930: "Kasino Restauranten genaabner efter Udvidelse og Restaurering. Festlig, folkelig og fornøjelig". Sst. 20/10 s. å.: "Solist i "Kasino-Restauranten" Frk. Aase Brandt". Aarhusposten 16/3 1931: "Billede af (næsten) Nøgendanserinde Irma Neumann, Kasino". Derefter kom den ovennævnte brand, der "annullerede" den tidligere restaurering.

Sst. 21/11 1932: "Den spanske Danserinde La Juana i Kasinos Restaurant paa 1. Sal". Hun vises i et lille Billede med Can-Can-Strømper på. I 1933 fandt direktør Mortensen imidlertid ud af, at det var meget mere givtigt at lade publikum, der ønskede det, blive siddende ved serveringsbordene i selve teatersalen efter forestillingens slut og

nu det fortælles, at Kasino ^{gen}åbnede 1. okt. Kl. 8 Aften efter endt Restaurering. Underlaget: Richard Mortensen (Ny Direktør) mangeårig Tjener i Etablissementet 6/5 1925 solgte endelig Restauranten Rudersen "Kasino" til Richard Mortensen for 275.000 Kr. Demokraten 4/5 s. å.

så arrangere "varieté" og dansant her. Enkelt og genialt. Det blev til det "franskprægede" interiør "Montmartre". Demokraten 1/3 1933: "2 smaa Niggerboys afløser Danserinden Sonja Ruun". Hende husker vi fra "Elmers Hotel" 1931, jfr. ovf. Aa. St. 2/10 1933: "Kasino. I Aften nye Artister paa "Montmartre"".

Men R. M. nedlagde ^{imidlertid} ikke restauranten på 1. sal, men ombyggede også den til "Heidelberg-Salen", der åbenbart var tysk-præget. (B. J. 1966, anf. sted). Der fulgte imidlertid stadige ombygninger for at give det hele nyhedens interesse. Aa. St. 13/7 1935: "Kasino. "Montmartre" og "Heidelbergssalen" er ombygget". Der var nu bar begge steder, og hver 1. og 16. i måneden kom nye solister til hvert sted. Sst. 1/2 1937: "Dan og Dolly i Kasinos Montmartre". Lille Billede. Sst. 5/4 s. å.: "Danserinden Sussie paa "Montmartre", Kasino". Sst. s. å.: "Miss Hildegard, akrobatisk Solodanserinde med 2 mandlige Kolleger. Montmartre. Kasino".

Udskrifterne er alle fra "Montmartre", men andre kunne også tages fra "Heidelbergssalen" på 1. sal. Men i 1939 mente R. M. alligevel, det kunne være "nok". Krig og mørkelægning lagde en dæmper på omsætningen, der jo helst skal være i top, når der er artistoptræden. Det første "nedskæringsskridt" kom 2/12 s. å., hvor Aa. St. fortalte: "Direktør Richard Mortensen, Kasino, har lavet den tidligere "Heidelberg-Sal" om til Spiserestauranten "Den blaa Ridder". Et år efter lød meldingen i Aa. St. 14/12 1940: "Kasino lukker som Teater. 2. Juledag genaabnes som Varieté og Danserestaurant". Altså i stueetagen i den tidligere teatersal. Men det var slut. Der kom "kludder" med tyskerne, som R. M. ikke ville have indenfor dørene, angiveligt fordi deres støvler ødelagde gulvet. 1942 opgav han Kasino for helt at hellige sig Væddeløbsbanens restauration.

22/2 1943 lukkedes etablissementet helt til efter befrielsen 1945. Men trods mange forgæves forsøg kom det aldrig "op at stå" igen, og 1963 blev det overtaget af Dansk Radio ^{Senere af Teatret "Svalegangen"} og Fjernsyn. Bygningen består endnu. (B. J. 1963, s. 230).

Til slut i beretningen om Rosenkrantzgade skal lige tilføjes, at der i hjørneejendommen nr. 31 i 1935/36 blev installeret en Café "Up Town", Kaffebar. Den flyttede vistnok senere til Frederiksgade 74, jfr. ovf., i hvert fald er den borte 1938. Ejerens navn er ikke opgivet og der findes ingen billeder.

Der var også forskellige successive sangerinder (se ovennævnte

*) Der fik også senere navnet St. Knuds Tor.

*) Der er planer om at indrette kaffebaren, der på en liden afsluttet

Sct. Knuds Torv

A A R H U S H A L L E N S R E S T A U R A N T

Det må være naturligt at behandle Århushallens restauration eller kompleks af restaurationer på dette sted. Det ville blive for besværligt at operere med den lille Sct. Knudsgade, der for det meste bare er et lille torv.^{†)} Der kan imidlertid igen henvises til B. J. 1966, s. 134-137, herunder om ejerskab og den økonomiske baggrund, så det efterfølgende bliver også kun et udpluk. (se også bilag).

Etablisementet begyndte desværre "sent" (Aa. St. 1/4 1938, hvor åbningsdagen henlægges til 27/3 s. å., hos B. J. anf. sted 1/4) i den valgte periode, og både hal og restaurant fik derved en "skæv" start eller "snub-lede i den", de store triumfer til trods. Først stod mørklægning og indskrænkninger i besættelsens sidste år i vejen, dernæst "Schallburgtagen" 1/10 1944. Som det er sagt flere steder blev "efterkrigstiden" aldrig som tiden før. Selve hallen måtte give^{op} i midten af 1960'erne efter at have ført en skrantende økonomisk tilværelse og blev efter megen økopolitisk diskussion til en postterminal med små biografer i kælderetagen. Restaurationen fortsatte meget længere med skiftende ejere og forpagtere og skiftende navne, men blev efterhånden generet af "rockerbander", som politiet stod magtesløs overfor. En sommernat i 1984, da alle var gået hjem, brød en brand løs, der fuldstændig lagde bygning og inventar i ruiner. Under en senere retssag blev forpagteren, trods benægtelse, kendt skyldig i og dømt for selv at have påsat branden. Stedet henligger som ruin per dato, og der kommer næppe nogen storrestaurant igen.^{xx)}

Aa. St. 30/8 1938: "Aarhus-Hallens Restaurant. Svend Asmussens Orkester. Karin Jønsson, Asta Møllerup Balletten". Karin Jønsson var en svensk sangerinde-solist, der døde få år senere i en ung alder. Hun lancerede den dengang ufattelige "landeplage" "Lyckan kommer, lyckan går..."
den svenske sangerinde Karin Jönsson

Stadig i takt med "fortiden" engageredes danserinder, nøgne eller ikke. Aa. St. 1/3 1939: "Diminutivt Billede af Danserinden Grit i Aarhus-Hallens Restaurant". Demokraten 2/8 s. å.: "Nøgendanserinden Agnes Agun i Aarhus-Hallens Restaurant". Et lille, dårligt billede af hende medfulgte i "luftige gevandter". Hun påstod (B. J. anf. sted) at have optrådt for Hitler (det havde andre også påstået at have gjort), hvilket nok kan be-tvivles. Aa. St. 12/6 1940: "Aarhus-Hallens Restaurant. 2 store Latter-successer samt 3 Ryles (?) og Sonja Ruun". Der er hun igen! Hun har nu 10 år på bagen som solist i Århus. Året efter dansede hun Paso Double, klassisk dans og siamesisk Tempeldans (Aa. St. 2/7 1941). Ming Chu, javanesisk prinsesse og danserinde. (Demokraten 1/4 1941).

Der var også forskellige successive sangerinder foruden ovennævnte

†) Det fik også senere navnet Sct. Knuds Torv.

xx) Der er planer om at nedrive hal-bygningen, der kun er lejet af postterminal men ejes af en bekendt havst fond, og opførelse af et kæmpehotel på og ved restaurations-lo (1991).

Karin Jönsson. I den forbindelse skal opmærksomheden henledes på, at der i 1941 opstod en "Babsidioti". Den purunge svenske filmskuespillerinde Alice Nilsson, kaldet Alice "Babs" Nilsson havde i 1941 i filmen "Swing it magister" (der også gik i Regina) lagt alle "for sine fødder" med sangene "Swing it Magister" og "Regntunga skyar". ~~Der blev ud-~~ Der blev udfoldet store anstrengelser for at få den "rigtige Babs" til Danmark og til Århus for at optræde der, men det mislykkedes. Følgelig måtte man "opfinde" en dansk "Babs", og det lykkedes! Man fandt endda 2. Demokraten 3/5 1941: "Lille Ansigtspillede af Lillian Babs Rune i Aarhus-Hallens Restaurant". Men hun var åbenbart ikke "go nok". Sst. 1/6 s. å.: "I Aarhus-Hallens Restaurant optræder den danske Alice Babs Nilsson, Solveig Babs Lindgren (og Aa. St. 3/6 s. å.).

Af andre sangerinder kan nævnes Gurli Gilda, der måske er blevet forvekslet med Gerda Gilboe (Demokraten 1/4 1941), og som forsvandt næsten sporløst ud af kunstens verden, den ^{Musik} svenske Jeanita Melin (Demokraten 28/12 1941), Jeanne Darville, der senere blev en kendt skuespillerinde (Demokraten 1/8 1941) og navnlig ^{Miss} "Valaida", en negersangerinde og trompetist. Aa. St. 30/7 1940: "Restaurant Aarhus-Hallen. "Valaida, The Queen of Trumpet". Sst. 18/12 s. å. Hendes rigtige navn kendtes ikke. Desværre viste det sig senere, at hun var narkoman og for at dække sit behov havde stjålet sølvtøj fra restauranten. (Aa. St. 30/1 1942, sst. 6/5 s. å.).

Der kunne, som sagt, nævnes mange andre optrædende og orkestre. Det må hvile. I stedet gives et eksempel på et specielt arrangement, Aa. St. 21/1 1940: "Fastelavn i Aarhus-Hallens Restaurant 3 Steder:

- 1) Hos Vinkyperen
- 2) I Gnomens Hule
- 3) I Fægekroen

Katten slaas af Tønden. Fest-Souper á 5,50 Kr. Adgangskort á 5,00 Kr."

Det fremgår tydeligt heraf, at restauranten ikke sigtede mod de mindre bemidlede. Gennem hele dens liv var der entré. Heroverfor et glimt fra den "anden" side: Aa. St. 28/2 1939: "Til Kaffekøkkenet søges 2 Piger. Gage 65 Kr. + Kosten. Aarhus-Hallens Restaurant. (se naf. afsn. II)

stadig hedder. At den så snarlig blev forlængt bag om rutebilstationen ned til Spanien, er en anden sag. Husnærens er indtil nu en fortættelse af den "gamle" Banegårdsgades efter Banegårdspladsens "indskyning". Den blev indskudt i 1923 med egen nummerering.

Banegårdspladsens opståen med de dertil påkrævede nedrivninger af ejendomme vil blive omtalt under selve gennemgangen.

Også den højre side gennemgik forandringer under banegårdsforeriet. Men det skyldes nok ikke så meget selve byggeriet som det, at en

II. OVERGANG TIL DE "YDRE" OMRÅDER

Dermed skulle analysen, stort set, være tilendebragt for "bykerne^{ans}" vedkommende. Vel at mærke den bydel der i det undersøgte tidsrum blev opfattet som "kerne", ikke ^{den} senere opfattelse^{heraf}. Det vil nok blive nødvendigt med endnu nogle tilføjelser og korrektioner herindenfor hen ad vejen.

"Udenfor" ligger et meget "løst" område i alle 4 retninger. Det vil blive behandlet i følgende rækkefølge: Syd - Vest - Nord - Øst, under sidstnævnte havnegaderne.

Jernbanens anlæggelse skulle skabe "kludder" i bebyggelsen af det "nye" Århus, hvad der naturligvis ikke kunne forudses i 1860'erne. For banen skar "sydbyen", som her forstået, over i en lille og en stor del, lagde en hæmsko på udflytningen fra den første og nødvendigjorde de 3 kendte broer, Bruunsbro, Frederiksbro og Ringgadebroen. Det kunne have været undgået, hvis banen var blevet anlagt langs kysten, men det blev vistnok for dyrt.

BANEGAARDSGADE

Den første gade, opmærksomheden dernæst rettes imod, er Banegaardsgade, der indtil ca. 1900 hed Banegaardsvej. Den starter fra Frederiks Allé fra et punkt, hvor denne begynder at blive rigtigt bebygget. Husene er indtil slutningen af perioden relativt lave, d. v. s. højst 3 etager, bortset fra ejendommene på venstre side nærmest Ryesgade, jfr. ndf. Indtil 1920'erne løb den ned foran banegården, krydsede eller rettere "opsugede" Ryesgade og fortsatte derefter i krumlinie til den forenedes med den nordfra kommende Fredensgade. Dette sidste forløb er tilsyneladende helt "glemt" af fotograferne! For den ukendte viser alle billeder i lokalsamlingen, at i 1920'erne og før holdt dens gadepræg helt op her. Det ser ud som om der begyndte nærmest en slags hyggelig skovsti ^{der}.^{*)} Der kom først bebyggelse ^{på denne strækning} af slutningen af perioden, og af en eller anden mærkelig grund fik gaden navneforandring til "Ny Banegaardsgade", hvilket den stadig hedder. At den så samtidig blev forlænget bag om rutebilstationen ned til Spanien, er en anden sag. Husnumrene er imidlertid en fortsættelse af den "gamle" Banegaardsgades efter Banegaardspladsens "indskydning". Den blev indskudt i 1929 med egen nummerering.

Banegaardspladsens opståen med de dertil påkrævede nedrivninger af ejendomme vil blive omtalt under selve gennemgangen.

Også den højre side gennemgik forandringer under banegårdsroderiet. Men det skyldtes nok ikke så meget selve byggeriet som det, at en

*) Omtales kort af E.S. II, 1961, s. 85.

midlertidig station måtte indrettes imens. På Bruunsgades højre hjørne var i 1890'erne opført et mindeanlæg for Enrico Dalgas i form af en træbeplantet høj med hans statue på toppen. Det har utvivlsomt set smukt ud dengang. Men det måtte væk, og på dets sted opstod den træbarak, der 1920'erne igennem fungerede som hovedbanegård. Da disse trængslens år var ovre, opfyldtes rummet af bygninger i den nye stations forlængelse og af de "basarer", der gjorde Bruunsbro til en "halv" bro med udsyn til kun den vestre side. Sabroes statue blev flyttet til den nye Park Allé, jfr. ndf.

Omtrent oppe ved begyndelsen, i nr. 6-8, en af de lave bygninger, lå 1919/20 ifølge vejviseren en afholdsrestaurantindehavet af afholdsvært P. Wilson. Et par år senere lyder det helt anderledes. Da er stedet blevet til et hotel med det imponerende navn "Savoy-Hotel", hvilket stod i skærende modsætning til kendsgerningerne. Ejer var vor tidligere omtalte "anti-helt" James August Thompson. Han havde søgt bevillingsnævnet om personlig bevilling her, men sagen havde trukket ud, og nogen klar afgørelse ses ikke truffet, førend han var flyttet til "Park-Hotel", Ryesgade 27 (jfr. ovf.). (ÅBF, B. 1920/21, s. 94-97. Se min ovnn. artikel, hvorefter både saglige og usaglige indlæg synes fremsat).

1922 består hotellet stadig, men nu ejet af N(iels) Sørensen. Han synes imidlertid ikke at have været tilfreds med det, for i Demokraten 4/1 1923 er hotellet udbudt til salg, underskrevet Niels Sørensen. Salget må være "gået i vasken", for sst. 15/3 s. å. ses en meget mere optimistisk annonce: "'Savoy-Hotellet', Banegaardsgade 6. Koncert hver Aften. 1. Kl. Varer. Selskabslokalerne anbefales. Moderate Priser. N. Sørensen."

Fremente består imidlertid en vis uoverensstemmelse mellem vejviserens opgivelser og avisannoncerne. Efter førstnævnte har etablissementet samme navn indtil 1932/33. Da får det navne- og ejerforandring til hhv. "Wilson's Hotel" v/ Hotelejer P. Wilson, hvem vi har mødt ovf. 1920, ^{og som nu kender tilbage} 1935/36 ændres navnet igen til "Banegaardsgades Højskolehotel", hvilken benævnelse bevares perioden ud. P. Wilson fortsatte til sin død 1939 og blev efterfulgt af enken A. M. Wilson. Men iflg. 2 annoncer i Aa. St. hhv. 11/4 1924 og 30/7 1925 var "Savoy-Hotellet" allerede da omdøbt til "Jernbanehotellet". Hertil slutter sig en annonce i Aarhusposten 4/1 1929: "Koncert hver Aften 8-11. "Jernbanehotellet", Banegaardsgade 6".

Denne "lystighed" ophørte formentlig, da etablissementet blev til et højskolehotel. Der havde i øvrigt tidligere været et sådant i gaden (se ndf.), og der eksisterede samtidig et i Frederiksgade 76 A (se ovf.) og i Klostergade 28 ³⁰ ndf.

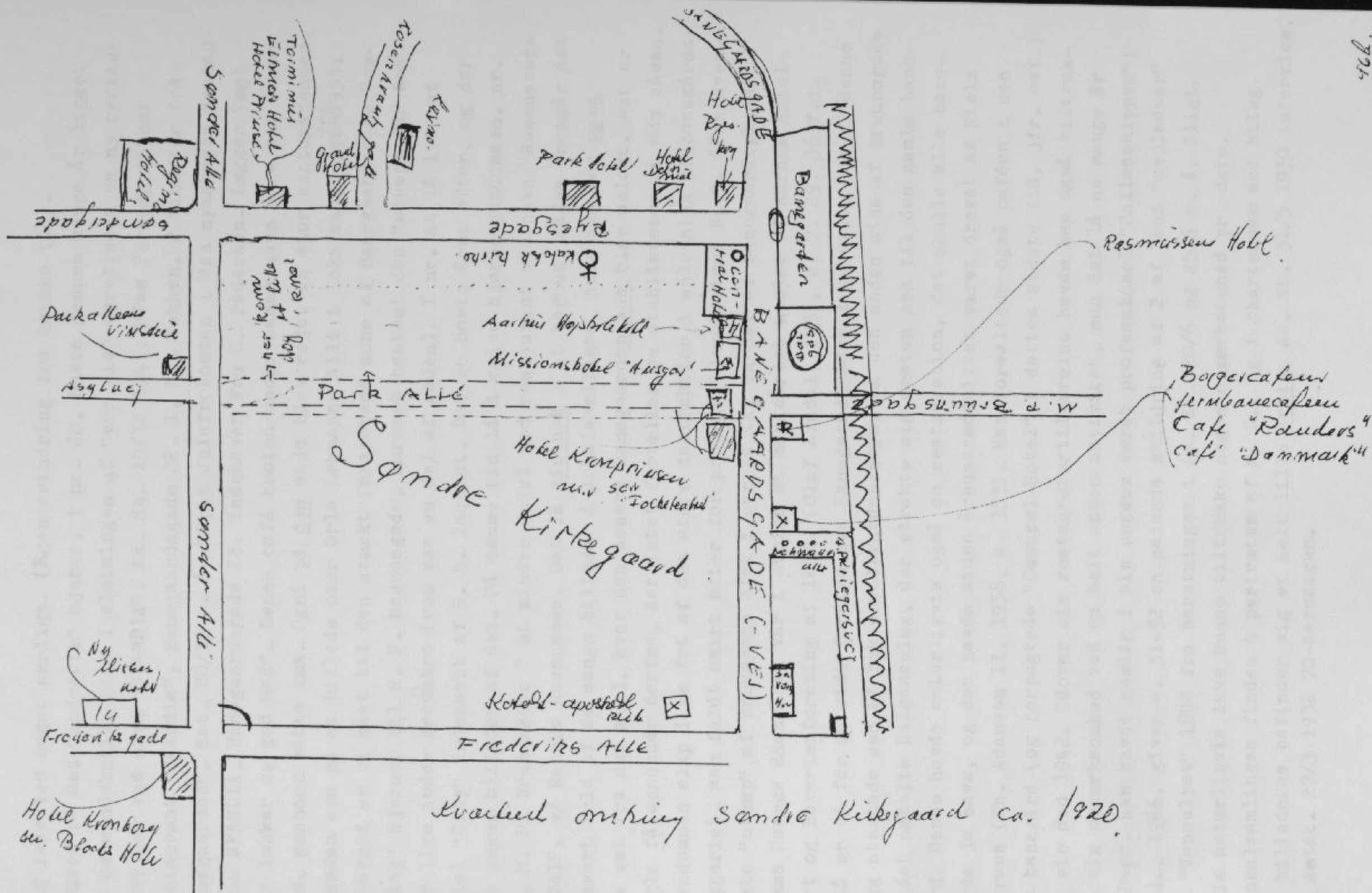
* "Savoy-Hotellet", Banegaardsgade 6-8, blev pr. 1/10 1921 overtaget af Niels Sørensen, tidligere Cafe "Djursland" (Meylgade 70). Aa. St. 28/9 1921. 25/9 s. å. sbb. havde P. Thompson indbrakt enenduelle kreditorer til at kræve sig hos ham senest 30/9.

Der er stadig hotel i nr. 6; det har haft skiftende navne og ejere og hedder i dag (1991) "Eriksens Hotel". Der er ingen billeder af det i lokalsamlingen fra den behandlede tid men et meget senere, da det bar det ligeså pindende og vildledende navn "Astoria". For nogle år siden forlød det, at ejendommen og hele hjørnet med Frederiksallé skulle nedrives og give plads for moderne kontorbygninger, men det "løb vist ud i sandet".

Ca. midt på Banegaardsgade (inden pladsen) skyder en lille gade sig ud til højre. I den behandlede periode havde den træer på fortovene og træbevoksning i "midten". I virkeligheden mindede (og minder til en vis grad stadig) den om et lille torv. Den bærer det flotte navn "Orla Lehmanns Allé", sjældent har noget passet så dårligt. "Alléen" forbin- der Banegaardsgade med den langs banegraven løbende A. F. Kriegersvej, der faktisk ender hér. På den venstre ulige side var der højere bebyggelse, på den lige højre små lave huse med en stump have foran (og det er der til dels endnu).

På det østlige hjørne, Banegaardsgade 24, der dog er nummereret Or- la Lehmanns Allé 1-3 lå 1919/20 en café, der ikke er navngivet i vej- viseren, v/ restauratør L. C. Larsen, der fortsætter til 1923/24, hvor restauratør A. N. Zachariassen kommer til. Fra hans hånd foreligger en annonce i Aa. St. 24/3 1923, der dog kun henleder opmærksomheden på caféens eksistens. Den hedder nu "Borgercaféen". Vejviseren har stadig intet navn. 1925/26 afløses Zachariasen af restauratrice, enkefru H(ansine) Larsen, og formentlig samtidig skifter stedet navn til "Jern- banecaféen" (Aa. St. 14/12 1928, 29/7 1930, 20/7 1931. Alle avertissemen- ter efter kvindelig medhjælp). Hansine Larsen vedblev her til 1940 som husejerske, men restaurationens drift gik over til vekslende restau- ratører. 1927/28 til A. Gerholt, 1928/29 K. A. Andersen, 1929/30 H. Petersen, 1930 til S(vend) Nielsen. I samme år skiftede restauranten igen navn, til "Café Randers". Dette navn beholdes perioden ud. S. Nielsen forblev til 1939 og blev efterfulgt af restauratør C. Jensen. 2 annoncer fra Demokraten hhv. 11/3 og 2/6 1938: "Restauratrice, Enkefru Hansine Larsen, Hjørnet af Banegaardsgade og Orla Lehmanns Allé, fylder 70 Åar i Morgen." "Vi mødes paa Café "Randers". Smaa Retter fra 60 Øre, Smørrebrød 20, ekstra 25. S. Nielsen". 1941/42 ses enkefru Larsen ikke mere i vejviseren, huset er overtaget af et ejendomsselskab. C. Jensen fortsætter.

Og restaurationen fortsatte til omkr. 1960, da ejendommen blev ned- revet og erstattet af et højt kontorhus. Der er ingen billeder af det i lokalsamlingen. Dens sidste navn var "Café Danmark", og den udmærkede

sig ikke ved noget særligt. (Egen erindring fra senere tid).

Ovre på det "modsatte" hjørne, i nr. 22, havde gennem mange år ligget en købmandsbutik. Lige i slutningen af "vor tid" oprettedes en ny restaurant her ved navn "SKANDIA". Aa. St. 19/12 1941: "Paa Torsdag aabner Restaurant "Skandia", Banegaardsgade 22. 1. Kl. Køkken. 2 Minutter fra Banegaarden". Sst. 20/12 s. å.: "Spis Julefrokosten i den nyaabnede Restaurant SKANDIA, Banegaardsgade 22. Indehaver Fru G. Pedersen. Lægger Vægt paa lækker og god Mad". Denne café bestod under samme navn lige til samme tid, genboen måtte væk. Også på den side blev rejst en stor kontorejendom. Facaden ses på et billede over Orla Lehmanns Allé i lokalsamlingen ^{fra} 1955.

Dermed er vi nået til den stærkt forandrede zone af Banegaardsgade "omkring" hjørnet til M. P. Bruunsgade, nærmere bestemt den "stump" der kommer lige inden Bruusⁿbro (som var en del af gaden). I nr. 44 lå 1919 et Hotel "City" indehavet af H. S. Aaquist. Det er borte året efter, og der ses ingen billeder af det. På samme tid lå i selve hjørneejendommen, nr. 46, M. P. Bruunsgade 2 et mindre hotel med restaurant ved navn "Rasmussens Hotel", v/ Rasmus Rasmussen. Det lå vistnok i et baghus. Sådan fremgår det i hvert fald af de mange billeder i lokalsamlingen, hvor man ser opad fra øst fra det sted, hvor den senere Banegaardsplads blev anlagt. Der er nogle få annoncer derfra, der intet fortæller om etablissementet som sådan. Ejendommen slap lige fri af den store destruktion i anledning af banegårdsbyggeriet, men faldt snart efter for projekt "Demokratens Hus". (Den ovennævnte "stump" af Bruusgade blev i øvrigt til en del af Banegaardsplads). Samme Rasmus Rasmussen var i øvrigt et mangeårigt medlem af Aarhus Hotelvært og Bevrerterforening af 1881. (Oluf Arndal, 1931, s. 7, 29, 38 f.).

Så er vi for så vidt færdige med Banegaardsgades lige side, som vi denne gang startede med af bekvemmelighedshensyn. På den anden side af Bruunsgade lå det omtalte Dalgasanlæg, der strakte sig næsten ned til den gamle banegård. Denne havde naturligvis også en restauration, det skulle alle banegårde jo have, og den havde siden århundredskiftet været drevet af Niels Laursen (Th. Adamsen II, 1938, s. 353). Han forvaltede også caféen i den nye banegård (og forpagtede "Central-Hotel" i dettes sidste tid, jfr. ovf.) til sin død 1942. Udover sin restauratørtilværelse havde han også tiltrukket sig opmærksomhed ved en helt anden aktivitet, men det lå nu mange år tilbage. Han havde nemlig i sin ungdom været professionel "Ballonskipper"! B. J., 1966, giver s. 31-32 en malende skildring af 2 af hans "sejladser" fra "Vennelyst" 1892 fra beretninger i Aa. St. 20/6 og 25/6 s. å. Sligt ville naturligvis ikke kunne tiltrække nogen opmærksomhed pr. dato. I lokalsamlingen findes 4 ~~portrætter~~ af N. L., og i chartequet~~en~~ med bilag til billederne befinder sig et helt lille arkiv. Aa. St. 31/5 1930 interview, Aa. Amtst. 27/3 1932 70-aarsdagen.

På den venstre side var alt "kedsomhed" ned til nr. 41-43. Desværre op-
hørte det interessante enten før eller lige i begyndelsen af vor periode.
Nr. 41-43 var det ejendommelige bygningskompleks "Hotel Kronprinsen". Det
er der skrevet en del om i brudstykker i forbindelse med noget andet. Se f.
eks. B. J., 1966, s. 110-111, og V. J., 1968, s. 123-124. Så vidt man kan
forstå, var der "liv og glade dage" dér endda med tangering til prostitu-
tion!

Ser man nu på billederne i lokalsamlingen, der næsten alle er taget fra
M. P. Bruunsgades udmunding i Banegaardsgade (eller rettere begyndelse),
viser sig til venstre i synsfeltet et 3-etagers hus med et tårn bagved, der
rager en etage højere op. I siden af dette hus fører en trappe op til den
høje stueétage, hvorover et skilt meddeler "Hotel Kronprinsen". Denne byg-
ning med tårnet må altså have været selve hotellet.

Til højre herfor, lidt tilbagetrukket, med et grønt område, formentlig
en slags have, foran, lå en lavere 2 etagers bygning, endda i 2 etapper.
Den må have været det egentlige restaurations-orkester-dans og varietélokale.
Omkring 1916/17 synes alt sligt at være ophørt. I stedet rykkede A/S "Fol-
keteatret" (Theatret for levende Billeder) ind i den lave bygning, og ho-
telbygningen overgik til andre erhvervsvirksomheder. Sådan var status
formentlig 1919/20.

Lige ved siden af "lasten" lå "dyden" manifesteret i en stor hvid byg-
ning, Missionshotellet "Ansgar", der strakte sig over 3 ejendomme 47-49-51,
og hvis ejer var S. Overgaard, senere Aarhus ny Missionshotel, Frederiks-
gade 79, jfr. ovf. Aa. St. 12/5 1921, hvorefter nedbrydningsarbejdet på
Hotel "Ansgar" blev udbudt i offentlig licitation. Iflg. sst. 16/6 s. å.
havde hotellet kun bestået i 12 år. Billeder i lokalsamling.

Og videre i den "dydige" verden. I nr. 53 havde "Aarhus Højskole Hotel",
v/ Karen Sejersen yil huse. En smal bygning i forhold til naboerne. Faca-
den var prydet med 2 store altaner, hvorpå skiltet var anbragt. Det kan man
kun skelne på billedet i lokalsamlingen, hvis en stærk lup anvendes!
Endelig "rosinen i pølseenden", det tidligere omtalte "Central-Hotel",
nr. 55., Ryesgade 34.

Men så kom altså ulykkerne bragende ind! Den planlagte store Banegaards-
plads krævede sin ret, og samtidig skulle den mærkelige nye gade, Park-Allé,
gennemføres. Den begyndte man på først, hvilket medførte at Højskolehotel-
let, Missionshotellet og biografen (det halve af "Kronprinskomplekset")
blev nedrevet allerede 1921. På de uforholdsmæssig mange billeder af dette
tema i lokalsamlingen det pudsige gabende hul mellem "Kronprinsens" tid-
ligere hotelbygning og "Central-Hotellet", der som bemærket drev sin
virksomhed videre, som om intet var sket, ja, endda foretog nyrestaure-

ringer! På den nøgne gavl står 1926: "Central-Hotel". 40 Værelser. Café og Restaurant" med store bogstaver. På samme billede ses den forhøjede Banegaardsplads stå som en truende bølge lige overfor den dødsdømte ejendom, hvis indgange ligger ned i en forsænket slugt.

P A R K A L L É

Det ligger vel foreløbigt skjult i arkiverne, hvordan det navn er opstået. Det blev først officielt på et byrådsmøde 27/8 1925 (Demokraten 28/8 s. å.) og er ganske malplaceret, for hvilken park skulle der være tale om? I begyndelsen blev gaden også folkeligt og mere rammende døbt "Kirkegaardsallé", jfr. artikel i Aa. St. 7/5 1922 om Bruunsbro. Men nu havde man en Kirkegaardsvej i forvejen, og måske var det allerede under overvejelse da, at Søndre Kirkegaard skulle omdannes til en park.

Hvorom alting er, så begyndte rydningsarbejderne i 1921 og kan følges nogenlunde kronologisk i lokalsamlingens billeder. Tipvognene med heste for og omdirigering af sporvognen 1923. 1924 ses det første (delvise) billede af alléen. Det er dog kun den vestlige side, fotograferne har interesseret sig for. Her blev nemlig i stedet for et fortov anlagt en noget over gadeniveauet hævet "promenade" med bænke, hvorpå man ser borgere (måske pensionister) sidde og "hygge" sig.

Ved slutningen af alléen, ikke langt fra udmundingen i Banegaardsgade, resp. -plads (men ikke helt hér, jfr. ndf.), blev den nu "hjemløse" statue af Dalgas placeret i en slags niche. Omtrent samtidig blev Elias Ølsgaards monument over Peter Sabroe anbragt i den anden ende.

Så langt så egentlig alt godt ud. Et "åndehul" var skabt i storbyen. Men den ubebyggede østside lod vente på sig. H. R. III, 1923, siger s. 567 f.: "Dalgasstatuen, som en lang tid var sat paa Pulterkammeret, har man opstillet paa en Terrasse i Hjørnet af den bevarede Del af Kirkegaarden ud mod Banegaardspladsen. Langs Kirkegaardens Østside er anlagt en net Promenade, hævet betydeligt over Gadeniveauet. Her har man ud mod Sønder Allé anbragt en Statue af Aarhussocialisten Peter Sabroe. Alléens Østside henligger som Resterne af et Jordskælv, men er projekteret med en ~~B~~bebyggelse, der efter Arkitekt Kühnells Mening ikke bliver nem at finde sin Gadedør i"

↓ Det skal lige bemærkes, at man gav Park Allé et svagt knæk i østlig retning nede ved udløbet i Banegaardsplads. Derved blev der ingen lige forbindelse mellem den og M. P. Bruunsgade. Se dog lige ndf.

"Jordskælvslandskabet" fortsatte længe. Indtil begyndelsen af 1930'erne var den eneste bebøede ejendom hjørnet ved Sønderallé på 4 etager, bygget omkring 1920. Heri ses i vejviseren 1926 et Hotel "Garni" på 1. sal v/ Frk. K. Jensen. Der er billede af skiltet 1927 og 1928. 1935/36 skiftedes ejer til Frk. (Fru?) K. Ibsen, der forblev perioden ud.

"Østbygningerne" blev et ejendommeligt ensartet bælte af gule, høje og helt ligedannede 4-etagers ejendomme i forlængelse af Banegaardspladsens, hovedsageligt indrettet til erhverv, kontorer, klinikker o. l. I grunden en ret så kedelig strækning efter undertegnedes mening, men andre mener nok andet. Numrene gik til 17, naboen til hjørnejendommen med Banegaardsplads (10), netop i "knækket". Her blev 1931/32 grundlagt det store, moderne "Hotel Ritz", hvis indehaver hed Stig Nielsen (Th. Adamsen II, 1938, s. 343-344). Demokraten 31/8 1931: "Moderne Hotel opføres i Parkalléens Østside op mod Banegaardsplads". Aarhusposten 19/9 1932: "Hotel "Ritz" indvies".

Hvis man ville spørge en "indfødt" århusianer, der ikke er personligt engageret eller ukendt med numre, om, hvor "Hotel Ritz" ligger, ville han utvivlsomt svare: "I Park Allé". Men det er forkert. 1935/36 bestemtes det, at Park Allé skulle standses ved nr. 15 og nr. 17 blive til Banegaardsplads 12! Hotellet består i bedste velgående pr. dato (1992) og har lige fra sin start haft et "distingveret" præg. Der har aldrig været nogen form for optræden dér. Der er flere billeder i lokalsamlingen. Demokraten 12/6 1936: "Portier-Piccolo, ca. 14-15 Aar, med gode Skolekundskaber, kan faa Plads. "Hotel Ritz", Banegaardsplads. Aa. St. 8/6 1937: "Portiermedhjælper, ca. 20-aarig, ung Mand med Kørekort, kan faa Plads. Hotel "Ritz"".

Endelig skal for fuldstændighedens skyld nævnes Missionshotel "Sct. Knud", der som nævnt ovf. flyttede til nr. 11, l. her fra Ryesgade 31 under Fru K. Jacobsen 28/11 1935. Der er ingen billeder herfra og ingen oplysende annoncer (Th. Adamsen II, 1938, 382).

Som bekendt fik den hyggelige Parkallépromenade kun en kort levetid. I slutningen af 1930'erne tog anlægget af det nye rådhus fart, hvilket medførte Søndre Kirkegaards fuldstændige tilintetgørelse med flytning af de mest bevarbare gravstene ned i den søndre ende. Dalgas blev flyttet ud til enden af sin avenue, der netop var blevet forlænget i de år, og dér står han fremdeles. Sabroe blev flyttet til Vennelysttorvet, hvorfra han ca. 40 år senere blev henvist til Østbanetorvet. Rådhuset blev indviet i sommeren 1941. I stedet for Dalgas opstilledes på (omtrent) samme sted Johannes Bjergs "Agnete og Havmanden", og de står der endnu!

B A N E G A A R D S P L A D S

Den nye plads udmærkede sig ved en næsten helt ensartet byggestil, bortset fra bazarbygningerne i forlængelse af banegården mod vest. Den ubebyggede (eller var der bygninger der?) strækning af Banegaardsgades østre ende kom ikke under "udviklingens lov" før 1937. Et andet træk ved pladsen er, at den kun har lige numre, der går fra ejendommen vis á vis hovedpostkon-

x) Kilde uvejviset. Har ikke kunnet verificeres i ABP.

toret (nr. 2) først til "Parkallehjørnet" (nr. 10). Så bredte pladsen sig som sagt videre ind i Parkalléen og fortrængte nr. 17, der blev til nr. 12 med Hotel "Ritz". Lige overfor lå indtil 1934 resterne af Hotel "Kronprinsen". Efter dets endelige nedrivning blev det store nye Missionshotel "Ansgar" bygget som nr. 14, og naboerne hertil blev hjørneejendommene til Banegaardsgade, nr. 16-18. Skellet til denne markeres med hver sit skilt. Endelig blev "Demokratens Hus" også indlemmet i pladsen som nr. 20, den gamle begyndelse af M. P. Bruunsgade med "Rasmussens Hotel".

I den nye nr. 2 blev 1934 indrettet et konditori ved navn "Seests Konditori", hvis indehaver rimeligt nok hed H. Seest. Der er billede i lokalsamlingen af skiltet lige over indgangsdøren fra begyndelsen af 1934, men ingen karakteristiske annoncer er udtaget. Konditoriet blev en del år senere omdannet til en rigtig restaurant, pr. dato (1992) en kinesisk.

Omtrent samtidig kom der "liv" i den næste ejendom, nr. 4. Aa. St. 5/11 1934: "'Kroen i Krogen". Den mangeaarige Indehaver af Automatkaféen i Bruunsgade (36) (Søren Jørgen Jørgensen. Th. Adamsen II, 1938, s. 352) aabner i Morgen en Restaurant med det morsomme Navn "Kroen i Krogen" lige overfor Centralposthuset og Banegaarden paa Banegaardsplads". Aarhusposten 5/11 s. 5.: "'Kroen i Krogen aabnede i Gaar Søndag". Der er flere billeder af facaden i lokalsamlingen. Ellers har "Kroen i Krogen", der eksisterer i dag (1992), endda under samme navn, ikke udmærket sig med noget sensationelt men ført en borgerlig og rolig tilværelse, omend interiøret naturligvis er blevet ombygget og renoveret adskillige gange.

Herefter skal vi hen til nr. 10 for at finde næste "bedested". Da den ende af de nyopførte ejendomme blev bygget før end sidstnævnte, er det ikke så mærkeligt, at der her blev indrettet en "Café & Konditori Modeco", v/ konditor J. Jensen i 1929. Navnet synes helt umotiveret. Efter hvad der fremgår af flere billeder i lokalsamlingen blev stedet meget populært. Skiltene og de store markiser samt enkelte interiørkik synes at vise, at her var tilstrømning i hvert fald i dagtimerne.

1936 skete der imidlertid en vis forskydning af lokalet. Hjørnet blev okuperet af "Politikens Kiosk", og restauranten måtte fortrække lidt ind i den tidligere Park Allé, nu i en anden form og under et andet navn, det oldnordisk klingende "Guldhornet". Vejviseren røber ikke ejerens navn, men det vides fra Th. Adeamsen II, 1938, s. 340, at det var den tidligere restauratrice fra "Kannike-Vinstuen" og derefter "Børs-Caféen" Merry Gaardsted, der nu kom her til. Også af den restauration findes flere billeder. Den blev ligeledes et populært sted og et yndet samlingspunkt for det lidt bedre, velaflagte publikum. Cafeen består pr. dato (1992), har skiftet navn og ejere flere gange, men skal vistnok have det gamle tilbage igen.

Hotel "Ritz" i nr. 12 er omtalt, og Hotel "Ansgar" i nr. 14 for så vidt

også. Demokraten 21/7 1937: "Missionshotellet "Ansgar" flytter fra Ryesgade (29) til Parkallé". En morsom lille fejl. Parkallé må være blevet til Banegaardsplads 14 på det tidspunkt. Sst. 16/4 s. å. "Missionhotel "Ansgar", Banegaardsplads, indviet". Fejlen er rettet. I Aa. St. 18/4 s. å. er der både billede af og artikel om det nye Hotel "Ansgar". I 60-års jubilæumsartiklen sst. 17/6 1990 fortalte den da endnu levende første ejer, C. J. Sørensens, at han faktisk havde fået spiritusbevillingen af kommunen, men aldrig afhentet den på rådhuset og aldrig savnet den!

N Y B A N E G A A R D S G A D E

På den videre del af den "hyggelige", men ugengivne, Banegaardsgadestrækning ned til Fredensgade skød der efter Banegaardspladsens opbygning og "indramning" også nye høje ejendomme op 1937 ff. i forlængelse af samme. De lukkede "et hul" ind til Sct. Knuds Torv og "Aarhus-Hallen" og dennes restaurant, men over den pågældende husport vedblev i en årrække et stort skilt ~~at markere~~ indgang hertil, jfr. billede i lokalsamling april 1938. Den nu bebyggede gade blev omdøbt til Ny Banegaardsgade (Aa. B. F. A. 1939/40, s. 23), hvis numre på de nye ejendomme på venstre side begyndte med 45, altså en fortsættelse af den gamle gades nye numre! Den højre side grænser nu som ~~før~~ til statsbanernes terræn. Ny Banegaardsgade ender imidlertid ikke ved Fredensgades ophør, men fortsætter bagom rutebilstationen ned til Spanien. Det er dog irrelevanter, da der ingen beboelse er på den strækning. På et billede i lokalsamlingen fra 1935 (?) ses en lille ikke-identificerbar café (det er det eneste ord, der er malet på den), der må forbigås.

Det eneste sted, der har interesse i denne beretning, blev i 1937/38 indrettet i nr. 47. Det hed "Arena-Bar" og var ejet af restauratør S. J. Rasmussen. Det bestod den korte tid til periodens udløb, men bortset fra et par intetsigende annoncer er der ingen oplysning om denne restauration. Dens skilt kan ses meget utydeligt på et enkelt lokalsamlingsbillede fra 1941. Baren blev vistnok senere til en ren kafferestaurant og ophørte omkring 1970. I den allernyeste tid er der kommet en ny stor restaurant på dette sted ved navn "Hollywood" med "dart", "pool" o. a.

M. P. B R U U N S G A D E herunder B R U U N S B R O

M. P. Bruunsgade var den (næst)sidste gade, der blev påvirket af "banegaardsrevolutionen", og det endda kun på det første stykke, broen over graven, fra jernbanens anlæggelse ben benævnt Bruunsbro. Vi giver igen en kort orientering, der skønt tilsyneladende overflødig alligevel giver en vis baggrund.

E. Sejr II, 1961, giver en ret udførlig skildring af Bruusgade i de "ældre" tider s. 21-28. Først på s. 29 opridser han kort vejen frem til "nutiden". Selvfølgelig går han ikke ind på noget forlystelsesliv, og strengt taget hører gaden også til de fattige i den henseende.

Lokalsamlingen har næsten urimeligt mange billeder af broen, der før 1920 var ganske malerisk med 2 store buer og frit udsyn til begge sider. Der havde dog været en del utilfredshed med den i de "senere" år trafikalt set, og "udviklingen" krævede sin ret. Den var foruden at være for smal også for kort, fordi selve banegraven skulle gøres bredere mod syd som følge af projektet, hvorfor bl. a. Hallsvej blev indsnævret til Hallsti.

Enfin, i begyndelsen af 1920 begyndte nedbrydningen, samtidig med at en smal midlertidig træbro blev bygget østfor med højt plankeværk på begge sider, der lukkede for udsynet. På næsten samme tid gik man imidlertid i gang med arbejdet på den nye bro på mange (21) betonpiller og med stor bredde. Den gik det faktisk hurtigt med, allerede 1923 stod den færdig, hvilket fremgår af et godt billede fra august s. å. Ethvert spor af det gamle og det midlertidige var væk. Broen var fuldstændig forandret, men den var sin tekniske og trafikale overlegenhed til trods blevet til en halv bro. Det skal forstås sådan, at der på det meget stærkt udvidede fundament mod øst var blevet opført en række små 1 - 1 1/2 etagers ensartede "bazarbygninger" med små erhvervslokaler, der totalt spærrede ethvert udsyn for den forbipassende i den retning. Hvad kan motiveringen herfor have været? Sandsynligvis at perronerne var ~~blevet~~ overdækket med et stort glastag sammenholdt af et jernskelet, man havde nittet fast til broen. For at beskytte de rejsende mod vejrliget. Under alle omstændigheder skulle en "bagvæg" være blevet bygget op, og så hellere gøre den lidt "festlig"! Disse bygninger kom ind under et særligt juridisk fællesskab, der ikke skal analyseres her, ligesom de fik selvstændig nummerering.

Allerede i bazarbygningernes første leveår blev der indrettet en restauration her, "Bazar-Caféen", der lå ca. midt på broen. Aa. St. 4/9 1923 hvorefter "Bazar-Cafeen", Bruunsbro, reklamerer med "kold buffet" (?). Et begreb der ikke står helt klart. Var det en slags selvbetjening? Sst. 2/7 1924: "En flink Pige kan faa Plads straks. Løn 50 Kr. Maa ligge hjemme. "Bazar-Caféen", Bruunsbro". Der havde næppe heller været plads til hende!

Men caféen ses ikke i nogen af vejviserens registre, så ejeren kan ikke navngives, da annoncerne heller intet røber herom. I slutningen af 1924 ændrede den imidlertid navn til Café "Bræddehytten" med ny ejer. Det var den tidligere restauratør fra Café "Bocken", Guldsmedgade 1, Carl Johan

Jørgensen (Th. Adamsen II, 1938, s. 352), jfr. ovf. Demokraten 23/9 1926 hvorefter der oprettes en afdeling i restauration "Bræddehytten" til servering ud af huset. Der er ingen underskrift. Mens det er umuligt at hitte et billede af "Bazar-Caféen" i lokalsamlingen, kan et facadeskilt fra "Bræddehytten" ses på et billede derfra fra 1926, omend noget svagt. Demokraten 2/10 1927 bringer et uklart billede af Bruunsbro (i forbindelse med en artikel herom), hvorpå "Bræddehyttens" skilt skimtes.

1928 opgav C. J. Jørgensen "Bræddehytten" for at blive restauratør i "Odd-Fellow Ordenen", *Christiansgade 24*. Derefter ophørte den formentlig helt med at være restauration. Aa. St. 2/5 1929: "Pensionatet "Bræddehytten", Bruunsbro. 15 Kr. ugentlig, 60 Kr. maanedlig". Er altså nu et pensionat, hvis priser i øvrigt er temmelig gennemsnitlige for den tid, jfr. afsnit II. S. å. er "Bræddehytten" forsvundet fra vejviseren, men året efter er den genopstået som Afholdsrestauration v/ Restauratør A. Sørensen for dog snart at forsvinde igen. Der er ingen annoncer eller billeder længere.

1933 markeres i vejviseren en restauratør Chr. Lyhne uden cafénavn. Han er tidligere omtalt under Café "Hjørnet", Frederiksgade 68, jfr. ovf., hvortil han kom senere (Th. Adamsen II, 1938, s. 384). 1934 er alt igen forandret. Stedet hedder nu "Lunch-Baren" v/ M. Lauridsen, og det fortsætter til 1936. I dette år skete der imidlertid en regulering af M. P. Bruunsgade og -bro, der var planlagt allerede 1933 (Aa. St. 1/9 s. å.). I forbindelse med den blev alle de små ensartede bazarbygninger fra 1923 nedbrudt (billede i lokalsamling) og erstattet af nogle større og mere uensartede. Midt i kom en kunsthandel med en stor "overetage". På denne 1. sal, der først havde tjent som udstillingslokale, blev 1941 indrettet en café. Aa. St. 23/11 1941: "Restaurant "Rico" paa Bruunsbro aabner 1. Sal. Tidl. Udstillingslokale". *Vært Hr. Nielsen* Demokraten s. å., s. d.: "'Rico", Café, Konditori aabner i Dag Kl. 11. "Vi mødes paa Broen"".

"Rico" fik en lang levetid som et muntert samlingssted med (alm.) musik og dans. Det ophørte ca. 1970 og gav plads for forskellige nat-discoteker, sidst "Locomotion".

Dermed er vi (allerede) færdige med M. P. Bruunsgades venstre side. Der skulle gå mange år, inden der kom en café dér, i "nutiden" på det nordøstlige hjørne af Brammersgade. På højre side lige inden broen mødte vi nr. 2 vor gamle bekendt "Rasmussens Hotel", der er behandlet ovf., men som der yderligere findes billeder af i lokalsamlingen under denne gade. Det blev som bekendt nedbrudt da bygningen af "Demokratens Hus" satte ind omkr. 1930.

Lige på den anden side af broen, i nr. 22 (Bruunsgade kom til at miste sin "begyndelse") blev omsider biografen "Folketeatret" indrettet men uden forbindelse med noget udskænkingssted. Først 3 ejendomme længere oppe

mødes et sådan i nr. 28. Det var imidlertid omgivet af en vis "mystik". Går man samtlige vejvisere igennem i vor periode, møder man kun L(aurits), Hansens Vinhandel. Der er ikke registreret nogen som helst form for restauration.

Det var der ikke desto mindre alligevel. På skiltet over vinduet stod "Bodega", se således H. R. L, 1920, s. 471 og lokalsamlingen 1938. L. H. havde det gamle borgerskab som vinhandler med ret til at have "siddende" gæster (Th. Adamsen II, 1938, s. 381). Et sådant borgerskab havde både hans far og mor haft sst. før ham. Han ville imidlertid af en eller grund ikke figurere som café-vært, restauratør eller lgn. I Demokraten 19/3 1926 og senere havde L. H. en stor annonce om de vine han kunne tilbyde samt priser herpå uden hentydning til nogen udskænkning.

Alligevel, eller måske netop derfor, blev hans sted (han ejede ejendommen) et af de mest berømte blandt de mindre i mellemkrigsårene og længe efter. Han fik, uvist af hvilken grund, øgenavnet "Peter Gift", der gik videre til vinstuen, der blev samlingssted for de (lidt) "litterære" eller "intellektuelle" kredse. Chr. Stub-Jørgensen omtaler, anf. sted, caféen som en "borgerlig, hyggelig beværtning, der dog ikke var så "bramfri" som ovennævnte "Pastor Smadder", d. v.s. vinhandler Maardt, i Passagevinstuen.

"Peter Gift" var en lille, ikke særligt karakteristisk udseende, skikkelse (egen erindring). Han døde 1966, 80 år gammel, og den efterfølgende ejer, hvis identitet ikke hører hjemme her, fjernede vinhandelen i "forstuen", byggede hele restaurationen om og gav den officielt navnet "Peter Gift", hvilket den lyder endnu (1992).

Den næste café lå i nr. 36, det sydvestlige hjørne med Jægergaardsgade, Bruunsgades automatcafé, den tredje i byen og vistnok den, der ophørte sidst. Den sidste indehaver var ovennævnte Søren Jørgen Jørgensen, der i 1934 anlagde "Kroen i Krogen" på Banegaardspladsen. Der er ingen billeder i lokalsamlingen. Stedet skiftede derefter navn til "Grand Café" *hvis første ejer hed H. Christensen, dermost f. P. Petersen. I 1938 skiftedes igen ejer, denne gang til Viktor Fommesby, der var rejst fra "Bancroft", jfr. mdf. (Th. Adamsen II, 1938, s. 351). I 1941 flyttede restauratøren op på 1. Sol og Hørhæs Privatbank overtog hele ejendommen. På et senere tidspunkt ændredes restaurationen til udlejning af selskabslokaler og ophørte helt i 1980'erne.*

Så er der kun én restaurant tilbage i M. P. Bruunsgade set fra vort synspunkt, i nr. 54, det nordvestlige hjørne af Brammersgade. Her viser vejviseren 1919/20, at restauratøren hed H. H. Schmidt uden noget cafénavn. Året efter hed hun restauratrice A. M. Schmidt (muligvis eneken). Om der har været nogen særlig aktivitet på stedet i de år, får stå hen. Hvis det ikke har været tilfældet, kom restauratricen snart på andre tanker. Den berømte jazzmusik med saxofon o. a. var kommet til alndet. (B. J., 1966, s. 114). Demokraten 24/3 1923: "'Brammers Café' Orkester forstærket. Saxofon og Solonumre Søndag Eftermiddag og Aften. H. Ehlers. M. Schmidt".

Er cafenavnet nyt? Den ærværdige biskop over Århus Stift, hvem gaden er opkaldt efter, ville vist ikke have kunnet goutere sligt. Hr. Ehlers nævnes hos B. J., 1966, anf. sted.

Det blev ~~værre endnu~~. Sst. 16/12 s. å.: "Sidste Nyt. "Brammers Café". Koncert hver Aften. Byens skrappeste Jazz-Band-Orkester v/ Mr. Brown. Stor Attraktion aldrig før set eller hørt i Aarhus". Det var "smæk for skillingen" Mr. Brown var iflg. Aarhusposten 18/12 s. å. en ægte negerdirigent fra Vestindien, der kunne behandle 103 instrumenter på virksom måde! Jazzen lavede imidlertid så meget spektakel, at de umusikalske beboere i nabolaget (formentlig de "gamle") klagede til politiet og fik restaurationens 12-lukketid skåret ned til den sædvanlige 11-do. (B. J., 1966, anf. sted). Demokraten 23/7 1924: "Brammers Café". Den bekendte Janitshar og Okkerinefløjter Feldthuset spiller hver Aften.

Måske var denne lukketidsbegrænsning årsag til at det hele forsvandt ret hurtigt igen (Et ofte gentaget restauratørargument). I hvert fald hører man intet om den form for aktivitet senere. Der er intet billede af caféen i lokalsamlingen. 1925 hedder restauratøren M. Sørensen med tilnavnet "Ditter". Demokraten 9/2 1925: "Ditter" har overtaget "Brammers Café". Hjørnet af Bruunsgade og Brammersgade". Han forblev til 1929, da han skiftede opholdssted til Graven 14, jfr. ovf.

Han blev efterfulgt af den efterhånden 67-årige Jens Rasmussen, tidl. Café "Pressejernet", Skolegade 34 og "Industri-caféen", Skolegade 5, jfr. ndf. (Th. Adamsen II, 1938, s. 346). Formentlig har restaurationen været lukket en vis tid, for Aarhusposten oplyser 17/4 s. å.: "Brammers Café" genaabnes Fredag den 19/4 Kl. 10 Form. Jens Rasmussen". Og 7/6 sst., s. å.: "Besøg "Brammers Café", Bruunsgade 54".

Allerede 1931 blev Jens Rasmussen afløst af restauratør A. Christensen.^{*)} Han blev der endnu kortere tid. Efter ca. 1 års forløb fremtræder restaurationsbestyrer J. Lund som leder.

"Brammers Café's" dage var talte. I Aarhusposten 24/1 1934 kunne læses: "I Dag Onsdag aabner Frederiksbjerg "Borger-Café og Restaurant" med 1. Kl. Køkken. Populære Priser paa saavel Madvarer som Vine og Spirituosa. Pensionærer modtages. V. F. Frost. Bruunsgade 54."

Det blev den "småborgerlige" slutning. For heller ikke "Borger-Caféen" kunne åbenbart klare sig. Fra 1936 ses den ikke i vejviseren, og der kom aldrig restauration dér mere. Pr. dato befimder der sig en osteforretning på dét hjørne, og den har haft sit sæde der i mange år.

^{*)} Jens Rasmussen døde 1939. Aa. St. 5/5 1939

F R E D E R I K S A L L É

Frederiksallé, efter sigende opkaldt efter kong Frederik 6. (1808-39), fortsætter Frederiksgade, efter samme "ophav", fra den gamle Frederiksport og "ud på landet". Dens første del løber mellem den tidligere Søndre Kirkegaard, der senere blev til Rådhusparken, jfr. ovf. og de ubebyggede områder, der hørte til Dragonkasernen, senere anhang til "Musikhuset". Man har opretholdt ubebyggetheden næsten hen til Banegaardsgade indtil de seneste år, hvor der kom store butiks- og kontorhuse på den højre vestre side.

Fra da af er der underlig uregelmæssig og disharmonisk bebyggelse. I forbifarten sagt behøver en harmonisk sådan ikke at være så ensformig som Parkalleens.

Alléen, som allerede omkring 1920 havde mistet et allépræg, standser ved Frederiksbjerg Torv-Horsensgade, uden at der kan ses nogen fornuftig grund til et stoppunkt dér, og efterfølges af De Mezas Vej. Men det er uden interesse her. Billederne i lokalsamlingen er nærmest en række gentagelser.

Restaurationsmæssigt set er alléen også sølle. Indtil 1928/29 var der 2, derefter kun 1. Den ene, der bestod efter nævnte årstal, består endnu. Den ligger egentlig ganske idyllisk og malerisk i et gammelt hus i 2 etager på hjørnet af Frederiksallé (Nr. 61 A) og A. F. Kriegersvej (1). Sidstnævnte er den lille, smalle vej ud mod banegraven ud mod banegraven med små lave huse, som slutter ved Orla Lehmanns Allé, jfr. ovf. I nyeste tid er caféens opførelsesårstal, 1892, malet på gavlen. Det får stå hen, om det er korrekt. Vejviseren er uklar ligesom de sparsomme billeder i lokalsamlingen.

Vejviseren giver heller intet cafénavn, men melder 1919/20 om værtsholder J. P. Post, der er kendt senere fra Café "Lunden", Høegh Guldbergsgade 45, jfr. ovf. Der var hurtig udskiftning af ejere. 1922/23 blev Post afløst af restauratrice A. M. Jensen og hun igen 1926 af restauratør K. A. Andersen. Fra de år foreligger en annonce i Aa. St. 5/2 1926: "Serveringsjomfru kan faa Plads som Afløser hveranden Dag. Samme Sted søges 4 - 5 solide Pensionærer. "Brocaféen", Frederiksallé 61 A". Her er navnet altså givet, som måske har eksisteret fra starten. Broen, der henvises til, er selvfølgelig broen over banegraven, der kom til at hedde Frederiksbro, skønt det navn egentlig var forbeholdt den tidligere "Basballebro", jfr. ovf. Den "nye" Frederiksbro gennemgik i øvrigt ligesom Bruunsbro en udvidelse i 1923 (E. Sejr II, 1961, s. 5). Annoncen viser videre, at restaurationen ikke var "det store sus". De små værter kæmpede sikkert hårdt for at "holde skindet på næsen" gennem faste indtægter. Som allerede bemærket et almindeligt træk i mellemkrigsårene, og vi vender tilbage til det senere.

1928/29 skiftes påny ejer til Christen Skov Christensen (Th. Adamsen II,

strækning, men det er en anden historie. 1919/20 havde venstre side én og kun én café, i nr. 61, hvis indehaverske var restauratrice C. Jeppesen. Vejviseren angiver ikke noget cafénavn. 1920 afløser restauratør J. P. Pedersen hende og året efter restaurationsbestyrer P. Pedersen ham. J. P. P. er dog stadig ejer af huset (far og søn?). Mens vejviseren stadig og hele perioden igennem er tavs med hensyn til restaurationsnavnet, oplyser en annonce i Aa. St. 24/9 1924 efter en flink pige, at caféen hed "Jægerhytten". ^(Den havde dog heddelt Jægerhytten forinden) Det navn fortsætter i de stereotype avertissementer af samme art perioden ud.

"Makkerparret" Pedersen & Pedersen fortsatte til 1934 ^(Th. Adamsen II, 1938, s. 345), da J. P. P. formentlig døde. Så fortsatte P. P. som restauratør perioden ud. "Jægerhytten" består pr. dato (1992). Der er intet billede i lokalsamlingen af den eller nogen af de andre beværtninger i gaden i lokalsamlingen. Der er efter egen inspektion ikke meget i den, der minder om jagt! Det er en ganske almindelig "folkelig" ølstue.

10 numre længere nede, på det østlige hjørne af Helgolandsgade, nr. 71, opstod 1924/25 en ny café, der i vejviseren kun benævnes N. Brinch, Vin-Stue. Det må være den samme Brinch (Niels Madsen B. Th. Adamsen II, 1938, s. 379), som kom fra "Brinchs Café", Toldbodgade, jfr. ~~ndf~~, og via Café "Rex", Nørregade 40, jfr. ovf. havnede i Café "Guldborg", Vesterbrogade 20, jfr. ovf. Allerede 1926 er Brinch på vandring igen og Peter Nielsen kommet ind. Samme år bekendtgør 2 annoncer det nye ejerskab. Demokraten 1/4: "Husk 'Onkel Peter' i Paasken. 2 bajerske Pølser, Brød og 1 Glas Paaskebryg 75 Øre. NB Byens bedste Smørrebrød". Senere på året i Aa. St. 17/9: "Free Lunch (Gratis Frokost) serveres hver Dag fra Torsdag den 16. Kl. 10-2 og 4-7. 'Onkel Peters Restauration', Jægergaardsgade 71". Atter et af de hyppige gratis madtilbud for at ophjælpe omsætningen af drikkevarer. Desværre synes den hyggelige "Onkel Peter" ikke at have haft særlig held med sig. Sst. 27/11 1927 forlyder det ganske knapt: "Restauration med Borgerskab er til Leje. Jægergaardsgade 71".

Sst. 18/4 1928 søges en dygtig Serveringsjomfru til "Café Terminus", Jægergaardsgade 71. Vejviser 1929 røber L. H. Petersen som restauratør. Hans fulde navn var Laurids Jørgen Hansen P. (Th. Adamsen II, 1938, s. 345), og han forblev tiden ud. Restaurant "Terminus", der selvfølgelig intet har at gøre med hotellet i Ryesgade 3, udmærkede sig heller ikke ved noget særligt. Den bestod til 1970'erne, da den blev helt omdannet og udvidet i den moderne stil for ungdommen. Dens nye navn blev "Café Bogart".

Hermed slut for caféer på venstre side. På højre begynder det mere lovende. Allerede på hjørnet, nr. 2 A, giver vejviseren en restauratør P. Petersen, men intet cafénavn. Cafeen hed imidlertid "Hvide Hest", og

Peter Petersen havde ejet den siden 1905 (Th. Adamsen II, 1928, s. 385). Han døde 1939, og caféen blev ført videre af ^{frk. A. K. Petersen (en datter?)} og vi må stoppe her. "Hvide Hest" blev nedlagt ¹⁹⁵⁰ og blev til en damefrisør-salon. Mange år senere kom en restaurant af samme navn på den anden side i nr. 27, men det er noget helt andet.

Næste "stoppested" er nr. 42-44, som der står lidt mere gny om. Det var 1919/20 Frederiksbjerg Forsamlingsbygning v/ restauratør J. A. Thompson, vor gamle bekendt fra Sønderallé 32 (22), "Savoy-Hotel" Banegaardsgade 6-8 og naturligvis "Park Hotel", Ryesgade 27, jfr. ovf. Det er hertil billedet hos B. J., 1966, s. 105 refererer.

1921 er han ude, og virksomheden drives af restauratør H. Nielsen. Men han blev ikke længe. 1922 skiftedes til restauratør H. P. Henriksen, der også købte ejendommen og ændrede institutionens navn til "Stjerne Kroen", som beholdes tiden ud. Navnet ses sjældent i annoncer, således Aa. St. 3/1 1929 efter en restaurationsvant pige, der kan ligge hjemme. I vejviseren optræder det først fra 1934.

Henriksen døde omkring 1930 (vejviseren 1931 fortæller, at ejendommen ejes af Henriksens dødsbo) og blev efterfulgt af Albert S. Leth, der tidligere havde været ejer af "Teatercaféen" og "Riis Skov Badehotel", jfr. ndf. (Th. Adamsen II, 1938, s. 595). Der skiftes imidlertid hurtigt også her, 1932 til restauratør H. T. Hansen, 1933 til restauratør C. Jensen og 1934 til Viggo Rasmus Rasmussen, der dog kun var bestyrer. Han er jo kendt tidligere fra "Apollo", Vestergade 41-43 og "Palæ", Skolebakken 3, jfr. ovf. og ndf. (Th. Adamsen II, 1938, s. 354-355). Af andre annoncer kan her anføres Aa. St. 14/7 1932: "En Keglerejser, Alder 14 Aar, antages", Demokraten 4/6 1929: "Suzzi Grundlovsbal", Onsdag Kl. 9. "Stjerne Kroen". Aarhus-posten 16/1 1934: "Stjerne Kroen" genaabnes Tirsdag den 16. ds. og anbefales Forretningens Gæster, Foreninger og private Selskaber. Ark. V. Rasmussen".

"Stjerne Kroen", der som ses var opholdssted for mange folkelige arrangementer, blev nedlagt i 1975. I dag (1992) har den homoseksuelle forening "Pan Club" hjemsted her (1).

Der var endnu 2 restauranter på højre side, der endda består pr. dato (1992). I virkeligheden var der måske 3, se ndf. Den ene lå på hjørnet af Strandvej (2) og havde faktisk indgang der. ^(Jægergaardsgade 150) Der er ingen anoncer derfra. Vejviser 1919/20 melder om restauratør A. C. Johansen men ikke om noget navn. 1924 udskiftedes han - muligvis som følge af hustruens død (Demokraten 1/3 s. å.) - med Morten Eriksen Mortensen (Th. Adamsen II, 1938, s. 343). Restaurationen hed iflg. nævnte kilde Café "Strandborg" og det hedder den endnu. Den er nu særligt tilpasset til et ungt publikum. Ellers er der intet at berette fra den. Jægergaardsgade hører ikke op ved Spanien-Strandvej, men fortsætter over

havneterrænet til Slagtehusvej. Det er dog vistnok en forlængelse, der er kommet til i "senere" tid. Nummereringen fortsætter, men der er ingen beboelse mere. På højre side ligger det kommunale slagteri og kvægtorv. Det indeholder også en restauration i nr. 154, "Kvægtorvets Restaurant". Her samles slagtere, dyrlæger, landmænd og kreaturhandlere efter dagens gerning og handel. Ejer var i hele vor periode Anna Sørensen (Th. Adamsen II, 1938, s. 347). Kaféen, der har tidlig lukketid, har meget senere fået det mere maleriske navn "Kohalen".

H. N. CLAUSENSGADE

I den sydlige ende af byen er vi så godt som færdige. Syd for Sct. Paulsplads var (og er) alt "tørslagt", og det gælder også gadevrimmelen syd for Jærgaardsgade (i nyere tid er ganske vist "Boulevar-Cafeen", Odensegade kommet til), vest for M. P. Bruunsgade op til Lundingsgade, jfr. ndf. Kun ét sted har kunnet opspores. Det hed endda så smukt Café "Marselisborg" v/ restauratør A. Berg og lå H. N. Clausensgade 1, på hjørnet af Jærgaardsgade (108). Kunne for så vidt godt have været omtalt under denne gade, jfr. ovf. Caféen forsvandt med restauratør Berg allerede 1925, ^{da han overtog Café "Olympia", Skolegade 11, jfr. ndf.} og ingen restaurant er indrettet der siden. Der er ingen billeder af den, og det eneste, der kan give den en smule "liv" for efterverdenen er 2 annoncer.

Demokraten 4/12 1924: "Koncert hver Aften. Café "Marselisborg"". Lidt udover det helt banale må der altså have været ved stedet. Den anden er fra sst. 9/1 1925 og er mere munter: "Stor Abefest afholdes førstkommande Fredag, Lørdag og Søndag. Mange Overraskelser. Café "Marselisborg"". Desværre får vi nok aldrig at vide, hvori abefesten (!) og overraskelserne bestod.

LUNDINGS G A D E

Lundingsgade, der udspringer fra det lille torv uden navn på den østlige side af Frederiksallés sidste ende, hvorfra også Ole Rømersgade udgår, og strækker sig til Ingerslevs Boulevard, var den eneste gade i det nævnte kvarter, der indeholdt en restauration. Den lå i et højt hus, nr. 8, halvvejs mellem torvet og den krydsende Dannebrogsgade. 1920 hed indehaversken Inger C. Grønfeldt, der i vejviseren betegnedes som "beværter-ske". Hun beholdt caféen, hvis navn ikke røbes af nævnte publikation, i vor tid, men skiftede dog omkring 1930 professionsangivelse til restauratrice(!).

Restauranten, hvorfra ^{hverken} der foreligger billeder eller udtagne annoncer,

hed imidlertid "Lundingsborg" (Th. Adamsen II, 1938, s. 387. Den fik senere navnet Frederiksbjerg Frokostsue, forkortet F. F. og blev nedlagt omkring 1970. Ingen café fulgte efter.

"D E N G A M L E B Y"

Også "vestover" er det uhyre sparsomt med udskænkingssteder. Et enkelt er Restaurationen i "Den gamle By". Den blev iflg. Demokraten 8/5 og 9/5 1926 indviet på sidstnævnte dato. I de første år var der dog kun tale om et konditori. *J 1930 blev dog bevilget en egentlig "gæstgivergaard" d.v. Restauration. Aa. St. 22/8 s.å.* *-I Aa. St. 3/6 1933 og Demokraten 27/3 1934 gives der også* *indtryk herfor* Bestyrere var Mary og P. Søberg (Th. Adamsen II, 1938, 387). Yderligere oplysninger foreligger ikke. Nu hedder caféen "Prins Ferdinand" (Kong Chr. 8. s bror).

S J Æ L L A N D S G A D E

Ingen af "vestgaderne" til Nørreallé frembyder noget, så vi må tilbage Nørregade med Sjællandsgade. Denne, den tidligere "Teglgaardsgade^{xx}", er beskrevet i almindelighed flere steder, ikke mindst af V. J., 1968, s. 11 ff. For vort formål var og er den ret "fattig". Skønt næsten en ren "arbejdergade" i lange perioder helt tom for folkelige værtshuse! Ingen billeder i lokalsamling eller hos H. R. oplyser om sådanne. 1919 fortæller vejviseren om en gæstgiver J. P. Mortensen i nr. 95 A, ikke langt fra Samsøgade. Der er (naturligvis) intet cafénavn, og der er kun uddraget 2 ret intetsigende annoncer derom i Aa. St. 24/2 1924 og 5/1 1925.

Mortensen fortsatte, stadig efter vejviseren, til 1926 og blev erstattet af restaurationsbestyrer M. Hansen. 1933 er både han og værtshuset forsvundet, og der kommer intet andet i gaden i vor tid.

K L O S T E R G A D E

Klostergade i "midtbyen" er berørt ovf. under omtalen af Volden, der havde en café på hjørnet af denne gade (nr. 1). Strengt taget er der ingen "rigtig" restaurant i resten af gaden mere i denne periode.

I nr. 35-37 lå KFUMs forskellige institutioner, soldaterhjem, forsamlingslokaler og pensionat, som enten er flyttet til "nabogaden" Klostertorv eller andre steder hen. I nr. 57-61 lå det såkaldte "Hospital".

På højre side, i nr. 28-30 lå "Højskolehotellet", det 3. hotel i byen med dette navn, jfr. ovf. Det blev fra 1924 til 1937 bestyret af frøknerne Asta og Marie Clausen (Th. Adamsen II, 1938, s. 380)^{x)}. De overtog derefter som omtalt ovf. det nye "Park-Hotel", Sønderallé 3. Deres efterfølger blev

^{x)} Jfr. Aa. St. 14/5 1938 hvorefter lejemålet ophørte ved mytårsskiftet 1938/39 og Aa. St. 10/6 s.å., ifølge hvilken frøknerne og St. Mikkelssens overtagelse skete 15/10 s.å., og længere tilbage Teglgaardsgade. Se f. ex. Knudsen omf. Vold

restauratør Svend A. Mikkelsen (ikke at forveksle med S. M. Mikkelsen) (Th. Adamsen II, 1938, 353-354). Dette højskolehotel bestod til 1950'erne, da det blev efterfulgt af Håndværkerforeningen og "Den røde Okse".

På hjørnet af Munkegade (Gl.) (2), nr. 62, meldes i vejviseren 1919/20 om en restauratør M. Andersen. Allerede året efter er han borte, og der kom ingensinde restauration der mere. Der er ingen relevante billeder i lokalsamling eller hos H. R.

N I E L S E B B E S E N S V E J

Tilbage til de vestgående veje. Høegh Guldbergsgade er behandlet ovenfor. På den anden "grenvej" fra Vennelysttorvet er der "blankt", bortset fra et enkelt lille sted i et lille hus på den tidligere Niels Ebbesensvej. Denne vej tog sin begyndelse ved krydset Nørre Boulevard (Sygehusboulevard en vis tid)-Vennelyst Boulevard og strakte sig langt mod nordvest op igennem den lille boligkoloni Christiansbjerg (tidl. Reginehøj). I forlængelse af den begyndte Randers Landevej ca. ved vandtårnet. Der var på en lang strækning ingen ^{egentlig} beboelse. På højre side lå det sig stadigt udvidende Kommunehospital, der dog var i sin vorden på den tid. Efter Trøjborgvejs udmunding kom en villabebyggelse, derefter en tømmerhandel, og så endelig en lang lav husrække. På den venstre side lå først Fødselsanstalten, så et savværk (hvor senere Universitetsparken kom til at ligge). På den anden side af Trøjborgvejs Forlængelse (Senere Kathrinebjergvej) lå noget, de "gode borgere" ikke var så "glade ved". Nemlig husvildebarrakkerne "Nørrevang". De var en rest fra verdenskrigens (den førstes) bolignød, og de bestod helt til slutningen af 1930'erne, da Ortopædisk Hospital overtog grunden. Så fulgte kolonihaver, og helt langt ude kom villaer igen. Senere blev andelslejeboliger opbygget.

Nummereringen forekommer senere generationer konfus, men det er jo ikke noget nyt. I nr. 22, i den nævnte husrække, befandt sig en restauration med en restauratrice Kristine Frederiksen. Restaurationens navn kendes ikke. Der er ingen billeder i lok. saml. eller hos H. R. og heller ingen annonceuddrag. Caféen forsvandt i begyndelsen af 30'erne, og der kom aldrig nogen restauration på den strækning mere. Sagt i forbifarten "op-hævede" byrådet i 1939 Niels Ebbesensvej for bestandig! Nørrebrogade blev forlænget til det senere opståede Ringgadekryds, hvorefter Randersvej begyndte. Det har ikke været mig muligt at finde nogen begrundelse herfor i Aa. B. F. ⁷⁾

⁷⁾ Aa. B. F. 1909-10, A 66.

NIELS JUELSGADE-TRØJBORGVEJ-
TORDENSKJOLDSGADE

Dernæst bevæger vi os ind i Trøjborgområdet. Det var også en mærkelig "udflytterkoloni", og mest mærkelig er nok selve navnet, der næppe har noget at gøre med det slesvigske slot Trøjborg! Her havde "man" besluttet, at en række danske "søhelte" skulle hædres med gader. Trøjborg afgrænses mod syd af Trøjborgvej, der løber langs Nordre Kirkegaard, og på det vestlige hjørne af Tordenskjoldsgade (1) kom der i slutningen af perioden en café. Aa. St. 31/5 1941: "Pinsemorgen aabner Café "Trøjborg" i nye hyggelige lokaler. Tordenskjoldsgade 1, Hjørnet af Trøjborgvej. Axel Nielsen".

Samtidig eksisterede der imidlertid en ^{anden} café "Trøjborg", og det er uklart, om det er den, der er flyttet. Den ^{lige navne} kom i folkemunde til at hedde "På Gravens Rand". Men vi kan ikke inddrage dens videre skæbne hér udover at oplyse, at den blev ophævet i 1960'erne og ingen efterfølgere fik.

På det sydvestlige hjørne med Tordenskjoldsgade (11) i Niels Juelsgade 51 lå der 1919/20 et værtshus, hvis ejer hed restauratør C. Christensen. Der er intet cafénavn i vejviseren. C. Christensen fortsatte til 1935/36, da han blev afløst af restauratør ^{axel} ^{adl} A. C. Nielsen, og nu benævnes stedet Café "Trøjborg". ^(Th. Adamsen I, 1938, s. 343) Der er kun få og trivielle annoncer derfra. Der er heller ingen billeder i lok. saml. eller hos H. R. i den relevante periode. Derimod findes der "sidebilleder" dér fra 1960 og 1961, hvorpå cafépræget dog ikke er klart, fordi fotografen har sigtet mod noget andet (det sædvanlige!). Da huset næppe har forandret sig gennem årene, må det antages, at caféen også dengang lå i en høj stueetage med trappe i hjørnet.

Om det så er den Nielsen, der er flyttet hen på det andet hjørne og taget cafénavnet med, kan foreløbigt ikke afgøres. ^(men del af det nu) Restaurationen består pr. dato (1991) og har igennem mange år heddet "Trøjborgkroen".

.....

PÅ SØSIDEN MOD SYD IGEN

Hermed er vest og nord slut, og vejen må gå tilbage igen langs "søsiden". Her er heller ikke meget at berette. Ude på "Nordre Havn" lå (og ligger) en såkaldt "Varmestue", hvor "friske" folk, vel især havnearbejdere kan få varm og kold mad + drikkevarer (med eller uden øl og/eller spiritus) til en billig penge. Nordre Varmestue fremgår ikke af vejviseren, og der er kun fåtallige annoncer derfra (efter kv. arb.). Ingen billeder.

1935 indrettedes "Søsportspavillonen" i Lystbådehavnen. Dog tilsyne-

ikke helt gnidningsløst. Aa. St. 11/10 s. å.: "Byråds-diskussion om den paatænkte Restaurations-Pavillon i Lystbaadehavnen". Men den gik igennem og består pr. dato. Der er ingen billeder, ingen oplysende annoncer derfra, og den fremgår ikke af vejviseren.

Tidligere omtaltes, jfr. ovf., "Østbanehotellet", Østbanetorv 1, under Mejlgade 109, men ikke restaurationen på selve Østbanegaarden. Det er heller ikke meget, der kan fortælles derfra. Den fremgår ikke af vejviseren og har ingen billeder. Aa. St. 31/5 1926: "Middagsabonnenter søges. Østbanegaardens Restauration". Demokraten 6/5 1927: "Frk. Minna Jensen fik Bevilling til Østbanegaardens Restauration". Minna Jensen blev 1928 gift Brink (Th. Adamsen II, 1938, s. 379) og har intet at gøre med M. M. Brinch. Hun sad tiden ud.

RESTAURANT "PALÆ"

SKOLEBAKKEN 3

Den sidste café, blikket skal rettes imod, inden havnekvarteret m. v. skal behandles, er "Palæ", Skolebakke 3. Vejviseren 1920 kender intet til denne, og det er med rette. Grunden var matrikuleret under Mejlgade 2 og dannede en "gårdhave" ud mod Skolebakken. Det ses også af billederne i lok. saml. fra det år og årene før, hvor der er et "slip" imellem den ærverdige Kathedralskole og de i begyndelsen af århundredet opførte beboelsesejendomme, der går hen til Sct. Olufsgade.

Her fik restauratør F. E. Gaarde den lyse idé at opføre en restaurationsbygning i 1921, der skulle være noget aldeles enestående. Han "skippede" derfor Hotel "Guldborg" med det elektriske klaver i Guldsmedgade 34, som er omtalt ovf., og lod ved hjælp af den dengang ret lokalt berømte arkitekt Frühstück-Nielsen oprejse en 2-etagers hvid bygning med åbne terrasser i fronten både forneden og på 1. Sal. (B.J. 1966, s. 115-116). Måske var den tænkt som erstatning for den forlængst nedlagte "Kystpromenade".

Her findes 2 udmærkede billeder, begge fra 1921, i lok. saml., og de giver det indtryk, at der hér virkelig var skabt noget tiltrækkende. De mørkkledte tjenere på terrasserne viser også, at det ikke var noget "billigt" sted; der satsedes på om ikke et eksklusivt-så dog et "holdent" publikum. B. J. anf. sted giver ydermere et billede af terrassen set inde fra med udsigt over havnen. Desværre findes der tilsyneladende ingen gode billeder fra den senere tid.

Stadig efter samme kilde slog etablissemnetet godt an i begyndelsen og blev besøgt af mange sejlsportsfolk og private selskaber om dagen. Desværre blev tiderne snart dårligere. Verdenskrigens "efterslæb" forsvandt, og hvad der måske nok var værre var, at der blev rejst store

bygninger, herunder Motorkompagniets, på havneterrænet lige udenfor, så den gode udsigt forsvandt. Allerede 1923/24 nedlagde Gaarde terrassen på 1. sal, lod etagen helt ombygge til bal- og musiksæl, hvorefter adskillige jazz-orkestre udfoldede sig. Det var jo i den skøre jazztid. Også den epokes danseskoler lejede sig til tider ind. Et par annoncer kan anføres udover de af B. J. givne eksempler til belysning af aktiviteten. Aa. St. 2/12 1925: "Palæ annoncerer: Solist Fru Poula Andersen. Concert Hr. Niels Borre. Borde kan forudbestilles". Sst. 1/11 1926: "Skuespillerinde Mille Engberg optræder første Gang i Aften paa "Palæ"".

Alligevel hjalp det ikke meget. Virksomheden var blevet urentabel og gik i 1927 til tvangsauktion (Demokraten 12/11 s. å.). Gaarde fratrådte, og et nyt konsortium købte "Palæ" 22/1 1928 (Demokraten 23/1 s. å.). Det indsatte Viggo Rasmus Rasmussen, kendt fra Hotel "Apollo", Vestergade 41-43, jfr. ovf. som bestyrer (Th. Adamsen II, 1938, s. 354-355). Han sad til 1932, og fra hans tid kan følgende annoncer citeres.

Aa. St. 3/9 1928: "Restaurant "Palæ", Skolebakken. Fra 1. Sept. udvidet Orkesterkoncert. Fra Kl. 8 ved Kapelmester Kysch". Sst. 7/2 1929: "Restaurant "Palæ": Fastelavns-Mandag. Kun for reserveret Bord. Kogt Pighvar". Sst. 14/2 s. å. nævnes "Palæ" som nr. 2 i en liste over gode caféer og spisesteder i Århus. Sst. 1/9 1930: "Restaurant "Palæ" aabner Vintersæsonen 1ste September. 3 Mands Jazzorkester". Sst. 27/9 s. å.: "Restaurant "Palæ". The Columbia Ramblers, Jazzorkester".

Århusposten 4/1 1929: "Restaurant "Palæ": Dansant 10-12 Aften. Jazz Band. Kapelmester Niels Jørgensen". Demokraten 2/1 1931: "Tango-Kursus i "Palæ". Bjerregaard" (kendt danselærer). Sst. 29/7 1932: "Conchita & Rocca" Dansepar i "Palæ". Lille Billede". Aa. St. 27/3 1932: "Restaurant "Palæ", Dondes Band". (Det var også kendt fra "Varna", jfr. ndf.).

Men efter V. Rasmussen, der gik til "Stjerne Kroen", Jægergaardsgade, jfr. ovf., begyndte en næsten absurd udskiftning af restauratører. Rækkefølgen blev: J. Poulsen, A. Rasmussen, M. Rasmussen og M. Juul Jørgensen. Sidstnævnte må åbenbart have ment, at navnet "Palæ" var uheldigt, for han omdøbte etablisementet til "Frascati". Aa. St. 7/7 1935: "Restaurant "Frascati", forhen "Palæ", Skolebakken. Matiné. Juul Jørgensen". "Matiné" var dengang et meget udbredt fænomen og stod for et tidsrum, hvor priserne var nedsatte.

1936 kom "Palæ" imidlertid tilbage under den næste restauratør, Svend Mikkelsen (Th. Adamsen II, 1938, s. 353-354), der dog kaldte stedet "Fiske-restaurant Palæ". 1938 drog han til "Højskolehotellet", Klostergade, jfr. ovf., og restauratør Bjørn Rasmussen satte alt på den gamle plads med "Restaurant Palæ". Aa. St. 22/7 1938: "Prøv "Palæ-Cabaret" á Kr. 2.00".

Alligevel gik det vist ikke særligt godt. 1940 blev "Palæ" skåret ned til en gemen vinstue (Aa. St. 1/4 1940)^{xx} og kom efterhånden til at føre en mere

x) H. Aa. St. 10/6 1938.

xx) På et billede i Aa. St. 12/7 1941 ses skiltet "vinstue" over indgangsdøren.

hensygnende tilværelse. Men det er ikke sagen at skildre den her. Efter 1945 kom vistnok en kort opblussen (B. J., 1966, anf. sted). I midten af 1950'erne skulle naboen Kathedralskolen udvide og "Palæ" blev nedrevet til det formål. Et stykke "Aarhushistorie" var skrevet.

.....

III. HAVNEKVARTERET

Som det sidste afsnit i denne geografiske analyse af caféer gadevis vil "Havnekvarteret" blive behandlet. Ordet er sat i gåseøjne, fordi afgrænsningen er meget unøjagtig, således vil mange måske ikke betegne Skolegade som hørende hertil og nok slet ikke "Teater-Caféen", der omtales til allersidst. Betegnelsen er valgt bl. a. også for at få fremstillingen til at stå skarpere frem.

Navnet "havnekvarteret" er imidlertid tillige motiveret af, at Århus var og er en "søstad" med anløb af mange fartøjer, ikke mindst udenlandske. De skulle enten lades eller losses eller begge dele, hvorved der kom et "stop" i sejladsen, og besætningen derfor fik "landlov" en vis tid, ofte flere dage, hvor den dog sov på skibet. Et "sideproblem" var hér, at sømanden måtte være påpasselig at møde op, når skibet sejlede igen, for blev man "sejlet agter", som det vist hedder (eller hed) i søfartsproget, kunne det blive en alvorlig historie for *ham*.

Ifølge international sædvane måtte besætningsmedlemmerne, søfolkene, ikke selv foretage ladning og losning (det var vist kun russerne, der overtrådte denne regel), det var forbeholdt de lokale havnearbejdere, hvis indgang i og udgang af denne arbejdsgang igen forløb efter visse, for udenforstående noget ejendommelige, regler, der er behandlet af andre. (Svend Aage Andersen: Havnearbejderne i Århus, før containernes tid, 1988).

Fra dette normale havneliv opstod (det er næsten for banalt at fortælle sligt på indeværende tidspunkt, men om ikke så mange år er alt sådant nok glemt) et særligt værtshussøgende "klientel": De ledige søfolk og de efter dagens arbejde ledige havnearbejdere. Ingen af disse 2 grupper søgte tilsyneladende i større målestok hen til de andre caféer i byen. Når man først var "faldet ind" på et havnested, kom "man" ikke meget længere end til højst et par nabosteder, inden turen gik enten hjemad (f. eks. til Sjællandsgade - - eller til køjen på skibet.

Der er blevet rettet mange særlige indvendinger mod de dér beliggende restaurationer. De gik selvfølgelig navnlig på 2 træk, der er lige så gamle som menneskene selv. Besøgene udartede ofte til umådeholdent alkoholforbrug (alle kaféer havde i forbifarten sagt køkken til madvarer; egentlige "drikkebuler" hørte en senere tid til) med både medicinske og

økonomiske uheldige følger, og disse værtshusholdere kom særligt i skudlinien som værende nogle "parasitter", der i endnu højere grad end de øvrige restauratører levede af deres kunders last. Måske var de særlig "harske" overfor de udenlandske søfolk, der ikke forstod sproget, og hvem man derfor kunne "tryne" ekstra; de var jo kun udlændinge! Hvad angår havnearbejdere, så siger Sv. Aa. Andersen sst., s. 208, at disse ikke drak mere end så mange andre arbejdergrupper (f. eks. murere? Direktører og selvstændige taler man jo slet ikke om), men "man" lagde mere mærke til dem.

Det andet træk var naturligvis prostitutionen, der blev drevet der. Det er selvfølgelig helt umuligt eksakt at påvise, på hvilke caféer i byen som helhed denne aktivitet fandt sted (jfr. ovf. om "Turisthotellet"), men igen var det mere synbart i havneområdet. Demokraten 1/3 1925: "'Fra det mørke Aarhus". En Musiker ved en Havnebeværtning og en professionel Dag-driver(!) er ved Aarhus Kriminalret blevet idømt henholdsvis 4 og 2 Måneders Fængsel for i længere Tid at have ladet sig underholde af forskellige Kvinder".

Hovedklientellet, sømændene, havde i "biologisk" lang tid været borte fra "udløsningsobjekter", og til ethvert udbuds effektivering kræves nu engang en efterspørgsel. Det er økonomisk ABC, selv om det ikke stemmer med etikken. I Havnegade fandtes ganske vist "Sømandshjemmet", der skulle "døde de giftige lyster", men det får stå hen, hvor stor en indflydelse det fik. Nok herom, havnesektoren må betegnes som noget særligt, der fortjener et særligt afsnit, selv om den aldrig i den "folkelige" litteratur, film og musik vil nå op på siden af det tidligere "Nyhavn" i København, der også nu (1992) er en saga blot.

Alt dette er nu historie. Den fra 1970'erne indførte "container-skibsteknik" (Se. Sv. Aa. A., anf. værk) reducerede både laste- og lossetid samt dermed havnearbejdere og landlovssøfolk så kraftigt, at både efterspørgsel og udbud af diverse ydelser gik ned til næsten 0. Så forsvandt de kilder til "synd", omend andre dukkede op, f. eks. narkomani.

Efter denne lidt vidtløftige indledning gås der over til de enkelte caféer i dette "minefelt".

129

C A F É "H A V N D A L"
Skolegyde 8

Skolegyde er den lille gade mellem Skolegade, der som bekendt begynder før samme, og Skolebakken-Havnegade, som den skiller. Arsagen til "gyde-navnet" skal være, at den engang har været smallere, inden ejendommene på sydsiden (der er jo kun én beboet lige side) blev nedrevet og erstattet af andre, der blev "trukket tilbage". Det hører "fortiden" til.

I "vor" tid befandt der sig kun én beværtning i gaden-gyden, nemlig nr. 8 i et lille 2-etagers hus. "Industricaféen" på hjørnet af Skolegade (5) vil blive behandlet under den. Denne restaurant hed Café "Havndal", og den havde samme vært i næsten hele perioden, nemlig Anthon Marius Severin Sørensen. D. v. S. fra 1922 (Th. Adamsen II, 1938, s. 387). Før ham hed indehaveren Th. Sørensen (Oluf Arndal, 1931, s. 39). Cafénavnets oprindelse kan ~~ikke~~ efterspores her, selv om nogle har påstået, at det stammede fra Sørensens hjemegn (slægtskab?).

Café "Havndal" lå imellem "byværtshusene" og de udprægede "havneknejper" og har nok fået impulser begge steder fra. De fleste annoncer er desværre de sædvanlige efter kvindelig medhjælp, men der er dog enkelte, der kan kræve opmærksomhed.

Aa. St. 11/12 1922: "Husk Café "Havndal", Skolegyde. Jazz-jazz Orkester". Også dette sted var således blevet grebet af "jazzet". Hvorfor mon dob-
belt jazz? Som vist flere steder døde denne "mani" hurtigt ud i løbet af 1920'erne. Aa. St. 10/2 1924: "Gættekonkurrence paa Café "Havndal", Skolegyde 8. Gæt hvor mange Roser, der er ophængt i Lokalet. Præmie Andesteg, Kaffe og Cognac til 2 Personer". Det vil erindres, at Café "Trocadero", Mejlgade 14 havde en lignende gættekonkurrence s. å., jfr. ovf.

Der var "koncert" på "Havndal" som på så mange andre steder. 19/5 sst. s. å.: "En god Pianist, Dame eller Herre, søges til Café "Havndal", Skolegyde 8".

Året efter, 1925, Aa. St. 17/12, søgtes en sprogkyndig Serveringsjomfru. Sst. 21/7 1927 blev dette yderligere pointeret: "En pæn og dygtig Serveringsjomfru antages straks. En, der kan tale Engelsk eller Tysk, vil blive foretrukket. Café "Havndal", Skolegyde 8". Var det udenlandske søfolk eller fremmede "diplomater", annoncen var møntet på? Det bliver nok aldrig opklaret.

Der søgtes som vist lejlighedsvis pianist eller violinist (Aa. St. 11/2 1926, 31/3 1928). Der var dog "klausul" på, jfr. Aa. St. 13/10 1929: "En dygtig Pianist antages straks. Ingen fra Forening". Café "Havndal", Skolegyde 8". Fagforeninger var ikke sagen!

Som alle andre restauratører i slutningen af 1920'erne var A. M. Sørensen

plaget af restaurationsskatten, som blev opkrævet gennem toldvæsenet. I 1927 blev der rejst sag mod ham for unddragelse, men efter domfældelse ved kriminalretten i Århus blev han efter anke til V. L. ~~fundet~~ fundet. (Aa. St. 6/3 og 7/3 1928).

Der er ikke meget at sige mere. Efter A. M. Sørensens død omkring 1950 fortsatte enken, men cafeen blev ophævet 1955. En "uheldig" begivenhed med tyveri fra en beruset gæst var medvirkende hertil. Der var derefter cafeteria i et par år, så kom der "rigtig" restauration igen ved navn "Toldbod Vinhus", en slags fortsættelse af den nedrevne café af samme navn Havnegade 42, jfr. ndf. Den ophørte ca. 1970 og efterfulgtes af "Nystrups Bodega", 1985 "Bror Fusel" og 1990 "Baktus Dinér".

S K O L E G A D E

Skolegade begynder som tidligere pointeret ikke ved Skolegyde, men henne foran den ærværdige Kathedralskole, der i en fjern fortid "vendte den vej" med en ligeså ærværdig stentrappe op til hovedindgangen. Den er forlængst væk, og Kathedralskolen fik aldrig nogen "rigtig" indgang mere.

Imidlertid har de altid emsige lokalhistorieforskere fundet ud af, at gadenavnet slet ikke stammer fra skolen (der er det igen: Knudrisgade kommer ikke af Knud Ris, Studsgade ikke af stude og Dynkarken ikke af dynd), men derimod fra en lille trekantet plads, der lå, hvor Kannikegade udmunder. Inden teatret havde bredt sig herudover. Denne plads lignede et skjold, "skolle" på rigtig "gammeldags", og herfra hidrører navnet "Skollegade", som det blev stavet i 1800-tallet.

Det får være. Det første sted ^{vi}møder på venstre hånd, er det sydlige hjørne af Skolegyde, altså gadens synlige begyndelse, nr. 5. Det er en høj, 4-etagers ejendom ved navn "Bispehus", bygget få år før 1920. Der er billede af forgængeren i lokalsamlingen, og den så i hvert fald på det tidspunkt mildest talt "forfalden" ud. Ikke nok med det, men der skulle ifølge flere lokalhistoriske kilder være gået en masse prostitution i svang dér i en be-
værtning, der hed Bährs Konditori. Der findes billede af det nye "Bispehus" både i lokalsamlingen og hos H. R. III, 1923, s. 59.

I stueetagen lå ved periodens begyndelse en restauration ved navn "Industri-Caféen". Det var formentlig dens korrekte navn, selv om vejviseren nogle spredte år kalder den "Handels- og Industricaféen", jfr. H. R. III, 1923, anf. sted, billeder og annoncer.

Restauratør på det tidspunkt var hotelejer Søren Jørgensen, kendt fra Hotel "Danmark", Ryesgade 41, jfr. ovf. Det blev som bekendt eksproprieret allerede 18/4 1921 i forbindelse med Banegaardsudvidelsen, samtidig med

at han bekendtgjorde, at han overtog "Industri-Caféen", Aa. St. 12/4 s. å. Imidlertid lod han restaurationen drive af en bestyrerinde, i hvert fald et års tid, det er ikke helt klart hvor længe. Justa Nielsen blev senere den mangeårige indehaverske af Café "Jomsborg", jfr. ndf.

1/4 1924 overdrog S. Jørgensen "Industri-Caféen" til den nok så berømte restauratør Jens Rasmussen, der kom fra Café "Pressejernet", Skolegade 34, jfr. ndf. og senere kom til "Brammers Café", M. P. Bruunsgade 54, jfr. ovf. (Th. Adamsen II, 1938, s. 343 og 346). (Demokraten 10/2 1924).^{x)}

Han fratrådte 1929, og blev afløst af værtsparret Dagmar og Johannes Ransby, der tidligere havde drevet Hotel "Dania", Frederiksgade 80, jfr. ovf., der (formentlig) sad tiden ud. (Th. Adamsen II, 1938, s. 385-386).

Der er ingen særlig oplysende annoncer vedrørende caféen. I mangel heraf kan gives følgende lille "muntre" historie fra dagliglivet fra Demokraten 16/4 1924, der dog ikke må betragtes som en sigtelse specielt mod "Industrikaféen". Den var sikkert en af de mest rolige på de kanter.

3 lettere berusede norske sømænd kom ved aftenstide ind på "Industrikaféen". Det oplyses ikke, hvad eller hvor meget de fik serveret. På et ~~bestemt~~ ^{bestemt} tidspunkt savnede de imidlertid en spytbakke (!) og gav sig til at lede efter en sådan under sofaen. De fandt dog ingen spytbakke men i stedet for en pengekasse, som de lukkede op. En af dem kunne ikke stå for fristelsen ved synet af pengene der og tilegnede sig 15 kr. Servitricen havde imidlertid lagt mærke til hans forehavende og tilkaldte politiet, der indfandt sig og anholdt synderen. Han blev holdt tilbage, mens hans 2 kammerater fik lov til at løbe tilbage til skibet, der vistnok skulle sejle samme aften. Det fortælles videre, at pengeskassen med pengene tilhørte automobilselskabet Aarhus-Risskov, der dengang drev en ret kendt og meget benyttet rutebilrute (H. C. Bathum). Men det forekommer at være et mærkeligt sted at gemme sin kontantbeholdning!

Hermed standser reportagen, og der forlyder intet om, hvilket udfald sagen fik for den uheldige lejlighedstyv. "Kulturhistorisk" kunne man spørge om: "Hvornår ophørte spytbakker at være et gangbart inventar på restaurationer?"

"Industri-Caféen" blev ophævet i slutningen af 1950'erne, og helt andre erhverv rykkede ind gennem tiderne derefter ind i de lokaler, bl. a. FDM og rejsebureauer. Omkring 1980 kom her en restauration igen med det sære blandingsnavn "A Hereford Beefstouw".

Hos naboen, nr. 7, den høje, hvide "Emilienborg", ligeledes på 4 etager og ligeledes bygget i begyndelsen af 1900-tallet, blev "Torve-Caféen" indrettet i stueetagen. Der er billede både i lokalsamling og hos H. R. III, 1923, anf. sted. Den ejedes i 1920 af restauratør Hans Jørgensen Bloch (Th. Adamsen II, 1938, s. 338). Han fortsatte til ^{ca.} 1932, da han som nævnt

^{x)} Søren Jørgensen døde 15/10 1941, 80 år gammel. (1861-1941), Nekrolog Sk. St. 16/11 s. 5.

(overtog)
ovf. Hotel "Kronborg", Frederiksgade 86, som han omdøbte til "Blochs Hotel". Han blev afløst af den evige "omstrejfer", Hans Christian Bathum (Th. Adamsen II, 1938, s. 338), som vi har mødt flere steder før og vil møde senere, hvem det næsten er håbløst at sted- og tidsfæste. Han drev i øvrigt rute-filruten Frederiksbjerg-Trøjborg. Han forsvandt fra "Torve-Caféen" efter meget kort tid og blev efterfulgt af restauratør A. Christensen, der ligeledes fik kortvarigt ophold hér. 1933 kom restauratrice Elfrieda Petersen til (Th. Adamsen II, 1938, s. 345), der i 1938 købte det tvangsauktionsramte "Elmers Hotel", Ryesgade 3, jfr. ovf. Den sidste i vor tid var restauratør A. Jensen. Desværre er der kun fundet de sædvanlige "dameannoncer", så det er ikke muligt at give nogen dyberegående karakteristik af caféen.

Restaurationen består som sådan pr. dato (1992), men har haft forskellige ejere og navne undervejs. En lang årrække hed den "Hos Uffe", nu "Teater-kroen".

Det næste sted er nr. 11, og her løber det helt løbsk! Det er en lav bygning, som der intet klart billede findes af i lokalsamlingen. H. R. III, 1923, anf. sted har godt nok et af ejendommen, men restaurationen kan ikke skelnes, kun barbersalonen på den anden side af trappeindgangen. 1920 hedder restauratøren iflg. vejviseren H. P. Hansen. Han fortsætter til 1924 og efterfølges af restaurationsbestyrerinde Frk. I. Hansen (familie?). 1925 rykkede restauratør Anton Peter Obel Berg ind. Han, der tidligere havde haft forskellige restaurationer i Århus, havde lige "skippet" Café "Marselisborg", H. N. Clausensgade 1, jfr. ovf. (Th. Adamsen II, 1938, s. 379).

Vejviseren er traditionen tro tavs om cafénavn, i hvert fald til 1932. Med Berg kan et sådant hittes. Aa. St. 18/1 1927: "En dygtig Pige antages straks, Café "Olympia", Skolegade 11". Dette navn gentages i en lignende annonce sst. 1/9 1928. Om det har været gældende før, får stå hen. Berg flyttede 13/5 1929 såvel sig selv som "Olympia" til Studsgade 17, jfr. ovf. Der næst kom turen til restauratør T. Therkildsen, der straks forandrede cafénavnet, som det fremgår af Aa. St. 13/6 s. å.: "En flink og proper Piger antages 15. Juni til alt forefaldende Arbejde. Restauration "Harmonien", Skolegade 11".

Therkildsen gled usædvanligt hurtigt ud af billedet. Allerede 7/11 1929 kan læses i Aa. St.: "Nyt Pensionat aabnes Dags Dato i Skolegade 11, Stuen. God og kraftig Kost leveres. Bentzen". Caféen var blevet til en afholds-restaurant, og det er den samme Bendtsen, der er kendt fra denne "arena" i Mejlgade 14, jfr. ovf. I vejviseren 1931 benævnes han bybud. I dette år skiftes han også ud med A. Christensen, som igen foretager navneforandring. Aa. St. 27/7 og Demokraten 30/7 1931: "En dygtig Kokke-Enepige kan faa Plads 1. August. Megen Frihed. "Den lille Cafe", Skolegade 11. 1936 kom så den sidste af den slags, nu for stedse. Demokraten 20/7 1936:

"Pinds Café", tidl. "Den lille Café", Skolegade 11, aabner i Morgen. Kig ind. Frk. Elna Pind". (Th. Adamsen II, 1938, s. 345).

Derved blev det. Elna Pind drev ^{af hende} cafeen til sin død 1984. Der er nekrolog i Aa. St. 23/5 s. å. og 3 fotografier i lokalsamlingen, dog først efter hendes 70. år. Restaurationsnavnet består. Under hende skulle caféen, der intet særligt frembyder rent udseendemæssigt være blevet et tilholdssted for skuespillerne på teatret og falder således til en vis grad udenfor den ovennævnte "havnekategori" efter 1936.

Hermed er vi færdige med Skolegades venstre - østlige - side på nær nr. 37, hjørnet af Mindebrogade. Her lå en meget berømt café, der måske snarere hører hjemme under sidstnævnte gade nr. 2 eller Havnegade 32, nemlig "Børs-caféen". Den lå i hele den høje stueetage i den 3-etagers ejendom, der udgør Mindebrogades hele højre side mellem Havnegade og Skolegade, og som blev bygget 1891 (H. R. III, 1923, s. 590 ff.). "Børscaféen" blev grundlagt 1896 af restauratør J. A. M. Jensen. Navnet hentyder til den omkring 1920 ophævede nærliggende børs. Det må formodes, at det var havnens "højere lag", der samledes her efter afsluttede daglige forretninger, mæglere, agenter, skibsredere o. l. (Ib Gejl: Århus børs. E. Korr Johansen (red.): Fra Åhavn til kysthavn, 1990, s. 209-225). Der er flere billeder i lokalsamlingen.

Vejviser 1919 oplyser, at J. A. M. Jensen stadig er ejer (han benævnes gæstgiver & lokomotivfører!). Selve huset var tidligere blevet døbt "Drakkenberghus" af ejeren skibsprovianteringshandler Sophus E. Johnsen, der drev forretning i kælderetagen, og som vil blive omtalt senere.

1922 blev J. A. M. Jensen afløst af restauratør Chr. Christensen, der var mangeårigt medlem af Aarhus Hotelvært- og Beværtterforening af 1881 (Oluf Arndal, anf. værk, s. 39-40) ^{og tidligere havde ejt Grand Hotel, Ryegade 9 (Aa. St. 30/3 1930).} Han sad til 1934, og fra hans tid kan nogle karakteristiske annoncer anføres. Aa. St. 21/7 1929: "Øl fra Fad. Paa en øltønde. "Børs-Caféen"". Aarhusposten 16/9 s. å.: "Øl fra Fad. Hjarbæk Aal. "Børs-Caféen"". Sst. 29/8 1932: "Spis kogt, saltet Aal og drik Øl fra Fad rigtigt. "Børs-Cafeen"". Der er vel næppe mange fra de nutidige generationer, der ville kunne acceptere en sådan menu!

1934 kom Merry Gaardsted til. Hun er kendt fra "Kannike-Vinstue" og gik allerede 1936 til "Guldhornet", jfr. ovf. (Th. Adamsen II, 1938, s. 340).

24/7 1936 kunne læses i Demokraten: "'Børs-Cafeen" er overtaget af restauratør Axel Vind-Petersen, tidl. "Ritz-Safari", Aalborg, populært kendt som "Bar-Peter". "Ritz-Safari" var vistnok et meget bekendt sted i Ålborg dengang. "Bar-Peter" ^{der havde været på gaden i Caféen} sad den tid ud. Der er stadig restauration i huset, men nu delt op i flere forskellige og sågar også i kælderen. De er selvfølgelig også af en helt anden type.

Det kan måske lige have en vis interesse at fortælle, at næsten lige ved

¹⁾ Se ovf s. 79

den undersøgte periodes begyndelse forsvandt et etablissement fra Skolegades venstre side, nemlig Hotel "Postgaarden" i nr. 17. Navnet kom fra, at det lå ikke langt fra den "rigtige" postgaard, d. v. s. hovedposthus på Fredens Torv. Man mindes Café "Posthuset" på hjørnet af Kannikegade, jfr. ovf.

Nr. 17 var et gammelt bindingsværkshus, der faktisk var sammenbygget med nr. 15, ligeledes i bindingsværk. Men nr. 17's bindingsværk var på et eller andet tidspunkt blevet skjult af en grå pudsfacade (H. R. I., 1920, s. 152, der dog intet billede indeholder). Da hotellet blev ophævet, blev pudsfacaden fjernet, og 15-17 fremstod som ét hus, nu præste- og degnebolig og -kontor. En af byens resterende stoltheder. Sidste hotelejer var R. P. Jacobsen, der senere fik "Rutebil-Caféen", Rosensgade 28, jfr. ovf. Der er intet egentligt billede af dette hotel i lokalsamlingen, men på et fra 1920, altså lige på slutningen, ser man et hjørne af det med skiltet. Billedet er nemlig taget længere nede i gaden i retning mod Domkirken, næsten det eneste motiv der har fængslet fotograferne. Pudsigt nok findes der et billede af selve bygning taget i front fra 1906, men dengang var der intet hotel, derimod "Skolegades Restaurant & Café."

På højre side er der i hvert fald ét fællestræk: Der findes intet fotografi perioden af nogen af caféerne. Den tidligere Café "Posthuset" på hjørnet af Kannikegade forsvandt som sagt til fordel for Bruun & Sørensens ingeniørfirma. I den lille, lave ejendom ved siden af, nr. 24, melder vejviseren 1919/20 om restauratrice Ellen M. Petersen uden noget cafénavn. Allerede 1923 er hun borte, og der kom ingen egentlig restauration dér mere, først i 1970'erne kom en "grill-bar".

I nr. 26, ligeledes et lille "indeklemt" hus, oplyses om en gæstgiver A. Jensen. Af samtidige annoncer fremgår, at stedet hed Café "Øresund". 4/5 1925 fortæller Aa. St., at hans hustru, Rasmine J., er død. Muligvis er det årsagen til, at en ny restauratør, Carl Rasmussen, kom til i 1926. Han døde 13/4 1937, men hans enke, Johanne R., fortsatte perioden ud (Th. Adamsen II, 1938, s. 346). Der eksisterer restauration dér pr. dato (1992) under navnet "Hvalrossen".

Om nr. 28 oplyser vejviser 1919/20, at der her befandt sig en gæstgiver R. Rasmussen, men det var åbenbart "på det sidste" med ham. Året efter er han væk. I ejendommen blev efter stor ombygning og renovering i nyeste tid restaurant "Den Høje" etableret.

Nr. 30 er i modsætning til de øvrige ejendomme i denne gadeside høj, 4 etagers, men også "værtshusfrit". Først på et senere tidspunkt blev "Café Sino-Bar" indrettet i "nederste højre hjørne". Den første værtinde havde

været ansat på den "rigtige" Kasino-Bar i Rosenkrantzgade, jfr. ovf.

I nr. 32 var det anderledes. Her havde længe ligget en café med det officielle navn "Ny Rosenborg". Dets oprindelse er ukendt, der synes ikke at være eller have været nogen "Rosenborgstil" over den lave bygning. Restauratør "i begyndelsen" var Laust Jørgen Petersen, der iflg. annonce i Demokraten 1/12 1925 døde 27/11 s. å. Hans enke, Johanne Marie P., fortsatte virksomheden (næsten) tiden ud. (Th. Adamsen II, 1938, s. 385. Dette stemmer ikke helt med vejviseren, hvorefter et par andre navne anføres i denne periode, muligvis bestyrere). 1941 skete en hel omdannelse. Aa. St. 2/7 s. å.: "Ny Restaurant. "Fægekroen", Skolegade 32. Helt omdannet. Indehaver Fru Vibeke Hansen".

Der er ikke andre interessante annoncer. "Fægekroen" består pr. dato (1992). Den har i mange år været cirkusslægtens Miehe-Pfänners besiddelse.

Den sidste café i gaden, i nr. 34, havde en ganske omtumlet tilværelse. Der er flere billeder af bygningen, der er noget ualmindelig. Den ligger i "sammenflydningen" mellem Skolegade og Aagade, sen. Aaboulevarden og danner et trekantet prisme i 3 etager. Ejendommen blev derfor i folkemunde kaldt "Pressejernet", men det er vist senere gledet ud af århusianernes bevidsthed.

Men caféen, der fik navn herefter, lå (i hvert fald til 1936) i kælderen, og det er formentlig årsagen til, at den ikke ses på nogen af billederne.^{x)} Vejviseren 1919 oplyser om restauratør Jens Rasmussen, Café "Pressejernet", Skolegade 34, k. Det var den fra "Industricaféen" og "Brammers Café" så kendte J. R., jfr. ovf. (Th. Adamsen II, 1938, s. 346, Oluf Arndal, anf. værk, s. s. 7 (billede), 29, 35-36), der her havde, omend ikke sin første, så sin længste restauratørtid (fra 1898). Der kan i den forbindelse henvises til et interview med ham i Demokraten 20/9 1931, da han havde "skippet" "Brammers Café", med overskriften "25 Aar ved Café "Pressejernet".^{Det 1939 (4. H. N. 1939)} J. R. blev ved sin overtagelse af "Industricaféen" i nr. 5 i 1924 afløst

J. R. blev ved sin overtagelse af "Industricaféen" i nr. 5 i 1924 afløst af restaurationsbestyrer P. A. Johansen, der året efter efterfulgtes af restauratør J. P. Jensen. Omskiftelserne kom nu imidlertid hurtigt. 1927 var P. A. Johansen tilbage igen, denne gang som restauratør. Han fortsatte til 1932, da fru Inger Enevoldsen overtog restaurationen, først som bestyrerinde, 1936 som indehaver. Hun (eller måske Johansen) ændrede det gamle navn til det mere neutrale "Skolegades Café", hvilket kan vække undren.

Men hverken den nye restauratrice eller det nye navn varede længe. Hun fratrådte 1938 og blev efterfulgt af fru Anna Cathrine Holberg Møller, der er kendt tidligere fra "Østbanehotellet", Café "Westend" og "Boulevard-caféen", jfr. ovf.^(Th. Adamsen II, 1938, s. 343) Restaurationen, der tilsyneladende if. vejviseren var flyttet op i stueetagen ca. 1936, blev omdøbt igen; nu til "Hos Holberg". Heller ikke hun blev der længe. 1940/41 kom der en kvinde til igen, restauratør Helle (nabo til Hotel "Dannebrog") og

^{x)} I flere annoncer skedfæstes caféen til Aagade 99 (nabo til Hotel "Dannebrog") og har måske også haft indgang der. Aa. St. 13/5/1922 og andre.

ratrice frk. A. M. Majgaard, der naturligvis straks foretog omdøb til "Majgaards Cafe". Restauranten ophørte ca. 1948 og blev ikke efterfulgt af nogen anden siden. Trivielle annoncer er ikke udtaget. Adressen blev i øvrigt til Aa-boulevarden 28, 1941.

REVE T

Aagade og Skolegade stødte som sagt sammen ved "Pressejernet". I deres forlængelse lå en gade, der grænsede til selve åen på højre side og havde nogle lave, gamle og ikke særligt kunstnerisk udseende huse på venstre. Demokraten havde 24/8 1930 et billede af Revet på forsiden, hvorom kommentatoren siger, at kvarteret uden skade kunne forsvinde. Det skulle vare mange år endnu, inden det skete! Der er også flere billeder herfra i lokal-samlingen, ikke mindst fra kunstmaler og tegner Ole Sværdpiils hånd. Beboelsesmæssigt var gaden kort, sidste hus var nr. 15, så kom en meget kort tværgade mellem Revet og Havnegade ved navn Brogade. På den anden side af den kom først havnens administrationskontor (i en vis tid) i en tidligere toldbodbygning (dem havde der været flere af) og dernæst - med et stykke ingenmandsland imellem - den gamle børsbygning, der nu var optaget til forskellige andre formål. Se stadig E. Korr Johansen (Ib Gejl), anf. værk.

På Revet - det lyder vist akavet at sige i - lå i den behandlede tid 2 små værtshuse, som måske kunne fortjene navnet "knejper" i hhv. nr. 9 og 11. Oplysningerne herom er meget ufuldstændige i vejviseren. Den i nr. 9 hed fra et givet men ukendt tidspunkt Café "Norge", men nogen restauratør tilkendegives ikke i hele perioden. I 1920 boede en værtshusbestyrelse - i sig selv en sjælden titel - C. Sørensen på 1. sal. Han annoncerede efter kvindelig hjælp i Demokraten 18/2 1925, men er de i de efterfølgende år reduceret til kelner i vejviseren. Muligvis havde ~~caféen~~ samme restauratør som "Toldbod Vinhus", Havnegade 42, der var kun en smal gårdsplads imellem dem, jfr. ndf. (Det var i hvert fald tilfældet efter 1941).

I nr. 11 markerede vejviseren 1919/20 gæstgiver L. Jørgensen. 1922 erstattes han af fru B. Kolding, og restaurationen, der før hed Café "Monopol", kom til at hedde Café "New York". L. Jørgensen flyttede derefter Café "Monopol" til Graven 27, jfr. ovf. (Demokraten 2/5 1922). På billederne i lokal-samlingen kan ingen restaurationsmarkeringer erkendes, det kan man derimod i Demokratens af 24/8 1930, hvor skiltene fra Café "Norge" og Café "New York" tydeligt fremtræder. Her må lige påpeges, at denne Café "New York" ikke må forveksles med restaurationen af samme navn i Mindegade 6, jfr. ndf.

Fru Kolding døde 1930 (Demokraten 22/10 s. å.), og i det følgende tiår er det umuligt at få at vide gennem vejviseren, hvem restauratøren var. Muligvis N. P. Jensen fra "Skibscafeen", vis á vis Havnegade 44-46, Brogade.

2, jfr. ndf. I 1933/34 ændredes navnet til Café "Aahuset".
 x) Demokraten 7/6 8/8 fortæller om katalje i Café "New York" Revet, hvor 3 berusede gæster overfaldt en komhøller. En kontrollør på sligt et sted?! Var det "større" end man skulle tro?

Omkring 1940 med Revets ophævelse og Aaboulevardens indførelse, jfr. ovf., blev nummereringen helt omkalfatret, så "Aahuset" fik nr. 8 og "Norge" nr. 10 på Aaboulevarden. Caféerne bestod helt til 1956, da den sidste stump af åen blev overdækket, og de nærliggende ejendomme blev nedbrudt og det store B-P-hus opført.

H A V N E G A D E

Så går vi i Havnegade. Denne gade er ganske godt dækket ind med billeder i lokalsamlingen, hos H. R. og andre steder, restaurationsmæssigt set. Måske har fotograferne, der ellers ikke lider sligt, fundet værtshusene "maleriske" på dette sted.

Det første der mødes ligger, eller lå, i nr. 18 i en høj stue med 4 - 5 trappetrin op til caféen. Et kig tilbage i vejviseren fortæller, at der har været beværtning her i hvert fald siden 1906. 1913 hed indehaveren A. Jensen, 1920 restauratrice R. Jensen (enke?). Der fortælles intet om cafénavn før 1923, og det er "Helsingborg". Navnet går utvivlsomt længere tilbage, men hvor langt vides ikke umiddelbart. I Demokratens annoncer om forlystelser 30/5 1924 nævnes Café "Helsingborg" undertegnet Oscar Wachsmut, der altså må have afløst R. Jensen. Ham møder vi snart igen lidt længere nede i gaden, og vi har i øvrigt mødt ham i "City Café", Mejlgade 14, hvor til han kom noget senere, jfr. ovf.

1928 skiftes både navn og vært til Café "Granada" og restauratør J. M. Rasmussen. Han blev der ikke længe. 1929 kom M. P. (Mads Peter) Madsen til. Aa. St. 9/11, s. å.: "Mads Peter" er flyttet til Café "Granada", Havnegade 18". Men hvor var han flyttet fra? Fra Hotel "Vestjylland", Vesterport 4, jfr. ovf.

Helt overraskende vendte navnet "Helsingborg" tilbage 1932, nu v/ restauratrice I. Madsen (enke?). 1936 ophørte stedet med at være egentlig restauration og blev i stedet til Spisehuset "Billigheden", Afholdscafé. Vejviseren oplyser ikke om ejer, men det fremgår af en skildring i Demokraten 15/2 1938: "Fru Restauratrice Andrea Hansen, Havnegade 18, overfaldet. Voldsmanden ville trods Protest drikke en medbragt bajer i Restaurationen". Der fortælles mere om det opståede klammeri, hvori flere andre gæster blev involveret, og som medførte politiets indgriben med anholdelse af urostifteren.

Snart efter forsvandt afholdsrestaurationen igen. 10/3 1939 søgtes i Aa. St. en pige, dygtig til madlavning, til Café "Union", Havnegade 18, indehavet af restauratrice G. Ditlev, der fortsatte tiden ud. 17/9 1941 var uheldet imidlertid ude igen. Under et slagsmål fik en gæst (en maskinmester) et

øje knust. (Aa. St. 18/9 s. å.).

Café "Union" bestod til omkring 1970, da "Sømandshjemmet" overtog ejendommen og ombyggede den til ukendelighed. Der findes et billede i lokalsamlingen, ganske vist fra 1954.

"Naboen", nr. 20-22, var som antydte "Sømandshjemmet", men det vil som et tilholdssted for en ganske bestemt samfundsgruppe ikke blive behandlet her. Efter de foreliggende tilgængelige materialer, vejviser, billeder, annoncer fandtes der ca. 1920 intet "bedest^{ca.}ed" efter nr. 18 før Mindegadehjørnet med "Børscafeen". Først 1924 fremtræder "midtvejs" Café "Skipperhuset". Heroverfor står "biografien" over den lige omtalte Jens Rasmussen fra "Pressejernet" m. v. hos Th. Adamsen II, 1938, s. 346. Ifølge den var J. R. allerede 1894-98 indehaver af Café "Skipperhuset", men dennes adresse opgives ikke (Han var i øvrigt inden da ejer af Cafèen Revet 11, uden navn)^{x)} Det kan nok ikke nytte at forske videre heri. Annonce i Demokraten 24/1 1924: "Kig ned i "Skipperhuset", Havnegade 28. Oscar Wachsmut". Og en ret stor hjørneannonce sst. 6/2 s. å.: "Spis Frokost i "Skipperhuset", Havnegade 28. Oscar Wachsmut".

En annonce i Aa. St. 23/8 1927 fortjener gengivelse, fordi den refererer priser: "Café "Skipperhuset", Havnegade 28. Billigste Madsted ved Havnen. 01 45 Øre, Snaps 45 Øre, Smørrebrød 25 Øre pr. Stk. Oscar Wachsmut". I virkeligheden efter hvad man kan dømme efter det sparsomme prismateriale ikke særligt billigt. F. eks. på linie med Café "Bernina", Søndergade 30, der dog skulle formodes at have en lidt højere "kvalitet".

Det ser ud som om Wachsmut (hvis navn i øvrigt til tider staves forkert Waschmut i annoncer. Da han ikke kan findes i vejviseren, fordi han formentlig har privat bopæl udenfor Århus kommune, kan den rette stavemåde ikke verificeres) på det tidspunkt har været indehaver af både af Café "Helsingborg" i nr. 18, jfr. ovf. og Café "Skipperhuset" i nr. 28. Året efter drog han som sagt til Mejlgade 14, hvor han heller ikke blev længe, jfr. ovf. I stedet rykkede fru K. Wissing ind, der tidligere havde haft Dynkarken 5, jfr. ndf.

Hun fortsatte til 1932. Der spores dog ingen ændring i ejerforholdet da i vejviseren, men en annonce i Aa. St. 27/7 s. å. efter en serveringsjomfru er underskrevet af en person med det klingende navn L. Schubert (!). Muligvis var han kun bestyrer for fru Wissing, der ejede ejendommen. 31/10 1936 røber en annonce af samme art sst., at H. C. Bathum stod for "Skipperhuset". Han er jo kendt for sine mange andre kortvarige ophold andre steder. Ifølge Th. Adamsen II, 1938, s. 380 blev Gerda Caroline Marie Ditlev indehaver af Café "Skipperhuset", Havnegade 28, 1/1 1937. Hun overtog allerede året efter Café "Union", jfr. ovf., og blev efterfulgt af restauratør Niels A. Peter ^{x)} Formentlig Havnegade 30, på den anden side af Mindegade, men Caféen opgives ikke i vejviseren.

ersen, hvilket dog med vejviserens ustandselige "halten bagefter" først fremgår 1940. Ej heller hans tid blev lang. Aa. St. 11/4 1940: "Restauratør Niels Pedersen, "Skipperhuset", død 10/4. Marie Pedersen og Anny". Marie P. fortsatte i en ~~årreide~~ og derefter Anny. Cafeen består pr. dato (1992) under samme navn, men har som følge af de ovf. omtalte forandringer i personellet på havnen helt skiftet karakter publikumsmæssigt set. "Skipperhuset" er forfordelt billedmæssigt i forhold til de andre steder. Det fremgår kun i en "skæv vinkel", hvor skiltes skimtes, i lokalsamlingen 1931

Næste station på vejen er Havnegade 32, Mindebrogade 2, med den store og fine "Børs-Café", men den er jo behandlet under Skolegade (37). På den korte vej imellem Mindebrogade og Brogade lå omkring 1910 4 caféer: I nr. 38 "Sailors Home", der ikke må forveksles med "Sømandshjemmet"; i nr. 42 "Toldbod Vinhus"; i nr. 44 "Havnecafeen" og i nr. 46 "Skibscafeen". De ses tydeligt på billeder i lokalsamlingen, der er gengivet i flere lokalhistoriske værker. (Derimod er der ingen der hedder "Skipperhuset").

Omkring 1920 er "Sailors Home" nedlagt, og vi fortsætter derfor med nr. 42, "Toldbod Vinhus". Der er flere gode facadebilleder af, der ikke forandrede sig i sin levetid. Der førte 2 trin op til indgangsdøren, der var anbragt mellem 2 forruder, der endte i en malerisk bue. Værtshusskiltet var anbragt lige over døren og lige under buen.

I 1920 oplyser vejviseren om ~~gæstgiver~~ C. Petersen. Hans fulde navn var Christen Larsen Petersen, men i virkeligheden var det hans hustru Kirstine Kathrine Vilhelmine^{P.}, der havde bevillingen (Th. Adamsen II, 1938, s. 345). Hun havde drevet virksomheden siden 1902, og hun ejede også ejendommen Revet 9 med Café "Norge", jfr. ovf. Han døde 1922, ca. 70 år gammel, mens han sad ved morgenkaffen (!) (Demokraten 18/4 s. å.). Hun var iflg. det opgivne 22 år yngre end sin mand og fortsatte forretningen vor tid ud. Der forlyder så godt som intet "vinhusets" indre liv. Måske blev der, da toldboden lå nær ved, virkelig udskænket vin dér, i vor periode næppe. Et lille glimt findes i Demokraten 11/1 1926, hvorefter Aarhus Skipperforening holdt årlig generalforsamling her Lørdag 9/1.

"Toldbod Vinhus" led nedbrækningsskæbnen i 1957; samtidig opstod et nyt "Toldbod Vinhus" i Skolegyde 8, hvor før Café "Havndal" havde ligget, jfr. ovf. Det blev startet af en tjener fra det kvarter ved navn Simon Jensen, men det er en anden historie.

Den næste restaurant, "Havne-Cafeen" i nr. 44 i et meget smalt hus, er markeret i vejviseren 1919 som ejet af restauratør Carl Jensen. 1920 er han og cafeen borte, flyttet til Mindegade 21, jfr. ndf. I stedet anføres som ejer af huset restauratør Niels Peter Jensen, naboen i nr. 46. (Brogade 2).

Denne hjørneejendom var ret bemærkelsesværdig. H. R. III, 1923, omtaler den s. 584 og viser billede s. 597. Tidligere havde en uanselig bygning

med en restauration, ved navn "Dampskibskælderer" ligget hér. Men så havde restauratør N. P. Jensen fået den nedrevet og ved hjælp af en arkitekt C. Mogensen ladet opføre en stor, hvid ejendom på stedet med "Skibs-Cafeen" i stueetagen. Det skete i 1899, da Niels Peter Jensen kun var 23 år (!) (Th. Adamsen II, 1938, s. 341). Forretningen må have gået godt. Han købte i 1919/20 den smalle ejendom i nr. 44, og han lod det ikke blive herved. På et billede i lokalsamlingen 1930 ses, at "Skibs-Café-ejendommen" har udvidet sig meget. En hel etage er sat på og en hjørnealtan sat op. Videre er den smalle nr. 44 nu helt forsvundet, indbygget! Yderligere ejede N. P. Jensen Røvet 11 med Café "New York", sen. "Aahuset", jfr. ovf.

Men alt det til trods er det også hér temmelig håbløst at finde frem til "dagligdagen". N. P. Jensen blev efterfulgt af sin søn Kaj J., der efter nedbrydningen i 1957 flyttede til Volden 20 (Egen erindring).

Hermed skulle Havnegade sådan set være udtømt i det valgte tidsspand. Men et lille med restauration beslægtet fænomen skal lige noteres. I "Nordre Havn" lå en "varmestue" (der kan ikke gås ind på definition heraf), og her i "midten" lå en anden, kaldet "Havnens Varmestue". Fra 1929 - dens tidligere placering kan ikke efterforskes her - havde den tilholdssted i nr. 52, den gamle børsbygning, med vært H. Mikkelsen, og her forblev den til 1937/38, jfr. ndf.

M I N D E G A D E

Navnet hentyder til åens udløbsstrækning, se senere "Mindet". Gaden er relativt kort, til nr. 21 på den ulige og 18 på den lige side. På venstre ulige side nr. 1-3 nævner vejviseren 1919/20 en restauratør A. (S?) Rasmussen men intet cafénavn. Han annoncerede nu og da efter medhjælp. Der er ingen hjælp at hente i lokalsamlingens sparsomme billeder fra Mindegade. I begyndelsen af århundredet havde der hér ligget en berygtet "variete" ved navn "Øjet" med livlig musik og "livlige damer" indehavet af en hr. Kjær, "Diamant Kjær". (V. J., 1968, s. 70). Men den hørte forlængst fortiden til, og dens beskednere efterfølger var altså "navnløs". Den var borte allerede 1922 (se dog ndf.) og blev efterfulgt af et bageri.

Derefter er alt "roligt" til den sidste ejendom på venstre side, nr. 21, hjørneejendom til "Dynkarkbroen" eller "Rullebroen". På et billede i lokalsamlingen fra 1920 vedrørende Dynkarken, taget fra dennes langs åen løbende del, jfr. ndf., i retning mod Mindegades udmunding, fremtræder denne hjørneejendom klart i sin karakteristiske skikkelse, der også er gengivet andre steder (H. R. III, 1923, s. 583). På dette billede kan tydeligt skelnes ordet "Havne-Café" på muren.

Men der eksisterede jo også en café med dette navn i Havnegade 44 v/ restau-

restauratør Carl Jensen. Og i 1921 melder vejviseren om en restauratør C. Jensen i nr. 21, hvor der ingen havde været før, stadig uden cafénavn. Da vi nu kender det fra anden side, må det være rimeligt at antage, at det er den samme C. Jensen, der har flyttet sit værtshus til Mindegade 21. Iflg. H. R. III, anf. sted, havde Carl Jensen sejlet som styrmand, inden han "gik i land" som restauratør, men H. R. kommer ikke ind på Havnegade 44.

Carl Jensen var medlem af bestyrelsen for Aarhus Hotelvært- og Beværterforening af 1881 og administrator af foreningens ejendom, Willemoësgade 4. (Oluf Arndal, anf. værk, s. 7 (billede), 29, 36).

1926 indtrådte en restaurationsbestyrer ved navn Søren Sørensen i caféens drift, mens Carl Jensen stadig ejede ejendommen. 1934 melder vejviseren C. Jensens dødsbo som husejer, og året efter står Søren Sørensen som restauratør og ejer. Først fra da navngives restaurationen i vejviseren.

S. Sørensen (Th. Adamsen II, 1938, s. 347) forblev den behandlede tid ud og mange år efter. Efter hans død omkring 1960 kom en gren af cirkusslægten Miehe-Pfänner til, men dens tid blev kort, for 1962/63 blev ejendommen samt et par nærliggende nedbrudt og en stor kontorbygning opført på stedet. Cirkusfamilien flyttede til det tidligere Café "Skovlyst", Skovvej 23, jfr. ovf. Der er ingen karakteristiske annoncer fra caféen.

På højre side var og er de 3 første ejendomme, 2-4, 6 og 8 gamle kendinge fra en svunden tid. "Trods Katholm", Basballes gård og Broges gård omtales altid af lokalhistorikerne. Derefter slipper det hæderkronede op.

Af de 3 var den midterste, Basballes gård", den mindst ærværdige. Her havde nemlig i en meget lang årække ligget en restaurant. 1919/20 fortælles i vejviseren om en restauratør F. B. Jensen men intet om noget "Stednavn". H. R., der ellers ikke er tilbageholdende med den slags oplysninger, giver i dette tilfælde overhovedet intet, og på et billede i I, 1920, s. 380, ses kun et skilt i vinduet med Chr. N. Withens Maskinsnedkeri. (Chr. W. var en ret kendt Århusborger dengang, men havde intet med restaurationsverdenen som sådan at gøre). Det er ret drillevorent. Går man imidlertid tilbage i vejviseren til f. eks. år 1900, får man at vide, at i nr. 6 lå en Cafe "New York", og den lå der uanset tavsheden og det uoplysende billede hos H. R. alligevel også ved 1920-tiden. Demokraten bringer nemlig 18/4 1922 en meddelelse om, at restauratør F. B. Jensen, "Café New York", Mindegade 6, er død.

Allerede den 14/5 s. å. bringer samme avis en stor nyhed: "'Wiener-Hallen", Mindegade 6, aabner Tirsdag den 16. Maj. Aabnes Kl. 5 Morgen. Servering til Kl. 12 Nat. Jazz-Jazz-Trio".

Her var et eksempel på det "dobbelt-jazz", der også er mødt andre steder. Desværre er annoncen ikke undertegnet, så det er umuligt derfra at finde

restauratørens identitet. Efter den meget tvivlsomme vejviser "huserede" 1922/23 en restauratør S. Rasmussen i nr. 6, uden at cafénavnet figurerer. Kan det tænkes, at det var værten fra det "mystiske" sted i nr. 1-3, der havde opgivet restauranten dér, der virkelig synes at forsvinde i det år, og var flyttet over på den anden side af gaden. Fra anden side påstås, at den senere så bekendte "Wiener-Hal" skulle være indrettet allerede i 1921 (og derfor havde "70-års jubilæum i 1991"). Der hersker således stadig uklarhed om caféens starttidspunkt og initiator.

Det får så være. Men 15/11 1924 kom en mand til, som skulle løfte "Wiener-Hallen" op over det almindelige caféniveau, nemlig Anton Rasmussen (Th. Adamsen II, 1938, s. 346). Han blev medlem af bestyrelsen for Restauratørforeningen af 22. Sept. 1881 (Aarhus Hotelvært- og Beværterforening af s. d.) og formand for sammes forlystelsesudvalg. (Oluf Arndal, anf. værk, s. 7 (billede), 36. Han var 1924 kun 31 år.

Vi kan her bringe et uddrag fra B. J., 1966, s. 114, hvor han i øvrigt kun ofrer en halv snes linier på etablissementet. "'Wienerhallen" åbnede i tyvernes begyndelse under Hr. Anton Rasmussen (tvivlsomt). Han havde opholdt sig flere år i Paris, lancerede "Roulette-Dans" med serpentiner og mange solister som f. eks. Wilh. Severin, Ejnar Nathansen, sangerinden Kay Whitt, alt til Torntofts orkester".

Der er som påvist lidt uklarhed hér. Hvem var S. Rasmussen? Slægtning, far? Der forlyder intet i biografien hos Th. Adamsen om, at Anton Rasmussen skulle have været flere år i Paris (!). Det er heller ikke lykkedes mig at finde ud af, hvad "Roulette-Dans" var for en slags dans.

I lighed med fremgangsmåden ved de andre "solistrestauranter" gives nu nogle karakteristiske annoncer fra tiden 1922-33, der var "Wienerhallens" storhedstid, hvor den virkelig var en attraktion også for de "højere" kredse. Langt de fleste er fra Aarhusposten. De optrædende personer er selvfølgelig forlængst glemt.

Aa. St. 17/11 1922: "Wiener-Hallen. Den norske sanger Wilh. Severin.

Aa. St. 27/12 1922: "'Wienerhallen". Hver Aften stor Koncert af Jazz-Jazz-Orkester samt Optræden af Anjouie."

Demokraten 14/6 1922.
23/1

1923: "'Wiener-Hallen", Søn- og Helligdage fra Kl. 4 og hver Aften Koncert af det bekendte Jazz-Jazz-Orkester samt Solo-Optræden af "Lille Harry". ("Lille Harry" huskes også fra Café "Maxim", Østergade 31. jfr. ovf.)

" 5/2 s. å. "'Wiener-Hallen". Optræden af den berømte Visesanger Anton Jensen".

" 17/2 " "Visesanger Harald Bruhm optræder i "Wiener-Hallen".

- " 29/7 1933: "Husk at aflægge Besøg i "Wienerhallen". Anton Rasmussen. Mindegade 6. Koncert, Dansant, Solist-optræden".
- " 3/9 " : ""Bibs og Basse" optræder i "Wienerhallen"".

Aarhusposten

1929

- 18/5 ""Wiener-Hallen". Hver Dag Koncert fra Kl. 4. Solistoptræden af Molly Morrison."
- 13/6 "Saa gaar vi til Dans i "Wiener-Hallen". Den morsomste Restaurant i Aarhus. Anton Rasmussen".
- 19/9 "Den kendte Sanger Johs. Darning optræder i "Wienerhallen". Søndag Skønhedskonkurrence".
- 18/11 ""Wienerhallen". Hver Dag Koncert fra Kl. 4. Solist Frk. Selma Dorff."
- 17/12 "Hvor morer man sig bedst Nytaarsaften? Selvfølgelig i "Wienerhallen". Mange Overraskelser. Solist Anna Madsen. Anton Rasmussen".

"

1930

- 28/3 "Solist-Optræden. Solist Clara Lind."
- 10/5 "Solist Selma Dorff".
- 2/7 " " Gudrun Lilie".
- 30/7 " " Nora Laureng".
- 19/8 " " Alice Cassidés, græsk Danser- og Sangerinde".
- 2/9 " " Molly Morrison".
- 14/10 " " Vilhelm Severin (Der er han^{igen})".

"

1931

- 8/1 "Solist Rita Nelson."
- 6/2 " " Bajadérens Prins Johannes Darning".
- 1/3 " " Gudrun Sylvander".
- 26/3 " " Erna Steen".
- 8/6 " " Jacob Pedersen".
- 4/8 " " Kate Rosenberg".
- 29/8 " " Lis Holten".
- 7/9 " " Sisters Wini".
- 2/11 " " Anna Madsen".
- 4/12 " " Nancy Rosenhenic".
- 18/12 " " Agnes Falk".

"	1932		
	18/1	" "	Bibs & Basse (Lille Billede), Arkibal".
	1/2	" "	Ruth Weise".
	11/2	" "	Gudrun Lilie".
	5/3	" "	Else Walthersdorff".
	12/4	" "	Erna Calbert Reddersen".
	21/4	" "	Sonja Bengtsson".
	14/5	" "	Bugtaleren Steinbeck".
	17/5	" "	Kamma Olufsen".
	2/6	" "	Gudrun Lilie".
	16/6	" "	Alice Cassidés".
	19/7	" "	Den tyske Danserinde Ina Harmsen".

Det var jo et enormt opbud, der næppe er fyldestgørende, som viser, hvilken fabelagtig aktivitet, der blev udfoldet på "Wienerhallen" på den tid. Efter 1933 er det imidlertid, som om denne udfoldelse dør hen, i hvert fald kommer der ikke flere annoncer af den art. Det kan nok næppe benægtes, at efter Anton Rasmussens død skiftede restauranten karakter og blev til en "sømandscafé" med lidt højere status end de andre.

Anton Rasmussen døde, og hans enke fortsatte. I Aa. St. "Ny Bevilling givet til Olaf Rasmussen". En søn? Det har kun været muligt ^{ab linde} et facadebillede (skævt) med skiltet fra B. J., 1966, anf. sted. Caféen består endnu, men lukker som så mange andre først op langt ud på aftenen og har til gengæld åben til kl. 5 morgen, hvilket næppe er nogen gevinst.

Tilbage står hjørnet 18, Dynkarken 2. Det har fotograferne ofret mere på, desværre før 1910! I ^{lille} lok. samling vedrørende Dynkarken ses, at der på dette hjørne i et ~~lavt~~ men langstrakt hus lå et "sted" benævnt "J. Svendsen. Restauration. "British Crown". Det får stå hen, om man her forventede specielt besøg af engelske søfolk.

Imidlertid blev denne bygning "smadret ned" omkring 1910 og en 4-etages ejendom opført, der stod helt i misforhold til den øvrige bebyggelse og fik det nordisk klingende navn "Jomsborg". Hvorfor?

Omtrent samtidig blev en restauration indrettet her, der naturligvis fik navnet Café "Jomsborg". Den lå oppe i en meget høj stueétage, nærmest en 1. sal, og der var ind- eller udgang ad trappe såvel fra Mindegade som Dynkarken.

Billeder af "Jomsborg" findes også og især under de tilgrænsende gader i lokalsamlingen. 1920 registrerer vejviseren en restaurationsbestyrer R. Lindelof her. Året efter veg han imidlertid pladsen for restauratrice Justa Nielsen, der tidligere havde bestyret "Industricaféen" (Th. Adamsen II, 1938, s. 343), jfr. ovf., og hun fortsatte i hvert fald de kommende 20 år. Demokraten

22/4 1921: "Restaurant "Jomsborg" foreløbigt lukket paa Grund af Restaurering og Modernisering. Justa Nielsen". Der er ingen karakteristiske annoncer derfra, for der kom ingen "musisk" underholdning. Café "Jomsborg" fortsatte til midt i 1960'erne. Dynkarken var på det tidspunkt erstattet af "Europaplads" på det stykke, og "Jomsborgs" efterfølger kom til at hedde Restaurant "Europa", der lagde "stilen" helt om i retning af det mondæne, og havnepræget forsvandt helt. Varme og dyre middagsretter med vin til blev fremherskende. "Europa" blev i 1970'erne efterfulgt af en kinesisk restauration, "Bamboo", med al den "mystiske" mad, der er strømmet ind over "gamle Danmsrk" i de seneste år! Den består endnu (1992).

D Y N K A R K E N

Igen en gade med et gådefuldt navn, som ingen lokalhistoriker har kunnet finde oprindelsen til. Det var nu ikke det eneste mærkværdige ved den. Mere interessant, set fra mit synspunkt, var dens form. Den tog sin begyndelse ved åens udløb ved en lille gade ved navn Toldbodgade, hvis navn hidrører fra, at Århus Toldbod i en kortere tid også har ligget dér. Dernæst var den kajgade indad langs åen i vestlig retning hen til udmundingen af Mindegade ved "rullebroen". Der lå en lille bedding ved den kaj. Som følge heraf eksisterede der kun ulige numre på "landsiden" til og med 17 (nr. 13 mangledes selvfølgelig). Disse numres huse var alle lave - 2 - 2 1/2 etagers - undtagen nr. 5, der var smal men på 4 etager.

I og med nr. 17 drejede gaden imidlertid ca. 90 grader og fortsatte nærmest i sydlig retning, indtil den ved "Amtmandstoft", senere Sønderallé, afløstes af Spanien. Nummereringen på venstre, ulige side fortsatte kontinuert til slutningen, mens den på højre side begyndte ved Mindegadehjørnet, hvor Café "Jomsborg" lå. I forbifarten sagt har gaden efter "knækket" ingen interesse i denne sammenhæng, for dér lå ingen værtshuse bortset fra det lige nævnte. Det er derimod det stykke, der findes flest billeder i lokalsamlingen, hvorimod kajstykket er meget sparsomt repræsenteret. Gadens skæbne i den her behandlede periode har i øvrigt ikke interesseret lokalhistorikerne synderligt meget, de har satset mere på en tidligere epoke.

På et billede i lokalsamlingen fra 1920 eller måske snarere lidt tidligere ses den nævnte venstre begyndelsesside. Fotografiet er imidlertid ret u tydeligt, og det har været nødvendigt at anvende et ret kraftigt forstørrelsesglas for at få detaljerne til at træde frem. På Toldbodgade, ikke langt fra hjørnet, kan skimtes et skilt med navnet "Kahytten". Derimod kan intet "mærkat" ses på hverken nr. 1-3, 5 eller 7, hvor der vitterligt,

i hvert fald efter vejviseren, var caféer. I stedet kan i nr. 11 erkendes Café "Bristol" og derunder O. Olsen.

Længere er det ikke muligt at komme ad "beskuelsens" vej i begyndelsestidspunktet, hvorfor der gås over til de trykte kilder. Vejviser 1919/20 lader Dynkarken begynde med en restauration i nr. 1-3 (Toldbodgade 2) v/ restauratør N. M. Brinch uden cafénavn. Fra anden side vides (jfr. ndf.) imidlertid, at den hed Brinchs Café. I tidligere vejvisere benævner samme Brinch sig også vinhandler. ^(med ret til at have siddende gæster) (Th. Adamsen II, 1938, s. 379).

Niels Madsen Brinch har vi tidligere mødt i Nørregade 40, Jægergaardsgade 71 og Vesterbrogade 20, jfr. ovf., hér var hans begyndelsessted. Men hvad med "Kahytten"?

"Kahytten" var faktisk det samme som Brinchs Café eller i hvert fald en del af den. Aa. St. 2/12 1922: "Husk "Kahytten", Toldbodgade (2). Jazz-Jazz Orkester. N. Brinch". Atter et sted med "dobbelt jazz", men det skulle ikke vare så længe.

Brinch havde, stadig if. vejviseren, siddet hér siden ca. 1908. Hans forgænger hed N. C. Lind og restaurationen derfor "Linds Café". Den havde opnået at blive berygtet som tilholdssted for de "højere" prostituerede! Se således Jens Haugaard Jensen, Erik Hansen og Lilla Voss: Sociale studier. kriminalitet, prostitution og fattigdom i Aarhus ca. 1870-1906, 1975, s. 253. ("Sorte Laura" og "Lyse Agda"). Beskrivelsen hviler igen på en natlig rundtur foretaget af en af Aarhuspostens medarbejdere 1903! (Nok en lidt tvivlsom kilde). I Demokraten 24/9 1922 ses på forsiden, dog utydeligt, et billede af hjørnet Toldbodgade-Dynkarken. Det må være af betydeligt ældre dato, for over døren i selve hjørnet kan skimtes...C. Lind.

Så farverig en omtale kom aldrig igen. Alligevel var der vist noget "skævt" ved beværtningen, for 28/4 1923 meddelte A. St.: "Restauratør Brinch, Toldbodgade 2, er idømt en Bøde paa 60 Kr. til Politikassen for Overskridelse af Lukketiden ("Nattesæde" i den tids sprogbrug). Musikbevillingen ("jazzen") er samtidigt inddraget. Aabentiden Kl. 23-24 er allerede tidligere inddraget". Det vil erindres, at den normale lukketid var kl. 23 hele perioden ud trods mange forgæves stormløb herpå.

Der har åbenbart været tale om gentagelse. Tilsyneladende fik denne sidste fadæse Brinch til at opgive caféen, for sst. 6/10 s. å. kan læses: "'Brinchs Café", Hjørnet af Toldbodgade og Dynkarken, bliver nu til "Café Bristol"'. Og i Demokraten samme dag følgende annonce: "Nu er Brinch flyttet ud og Café "Bristol" ind og anbefales til det ærede Publikum. Koncert hver Aften. Godt Smørrebrød. Ærbødigt O. M. Olsen".

O(luf) M. Olsen havde flyttet sin restaurant fra nr. 11 til nr. 1-3. I

førstnævnte ejendom blev i stedet indrettet et pensionat, se ndf. afsnit II. 10/12 1931 meddelte Demokraten om Oluf Olsens død. Hans enke, Mette Marie O., fortsatte imidlertid virksomheden ind i den "nyere tid". (Th. Adamsen II, 1938, s. 344). 1931 ses lokalsamlingens eneste (klare) billede af Café "Bristol", på hvis skilt der tydeligt er markeret "Koncert". Hvor meget der lå i det, får stå hen. Det har næppe været jazz mere. Fru Olsen meddelte i Aa. St. 14/10 1932: "Ekstrafint Smørrebrød. Varme Retter. Billigst i Aarhus. Café "Bristol", Toldbodgade 2". Desværre anføres ingen priser. ^{*)} Der er ikke udtaget senere annoncer derfra.

Caféen forsvandt tillige med de i nr. 5 værende, da hele husrækken blev jævnet med jorden i midten af 1960'erne og det store Hotel "Europa" opbygget dér. I 1934 skete det "pudsige", at kajgaden blev ført længere ud mod sydhavnen og fik navneforandring til "Mindet" med nummerering inde fra hjørnet, hvorved alle numre i den nye gade nu blev lige. Det har ikke været mig muligt at finde frem til de nærmere omstændigheder ved denne forandring i Aa. B. F. Café "Bristol" fik nu nr. 14 i Mindet, men stadigvæk Toldbodgade 2.

I det høje, smalle nabohus, nr. 5, oplyser vejviser 1919/20 om en restaurant. ^{Se Aa. St. 25/11 1922: "Wissings Restaurant, Dynkarken (5). Koncert hver Aften af en Trio."} (Denne restauratrice, enkefru N. K. Wissing, uden yderligere navngivelse. (Denne restauration var imidlertid af en lidt anden slags end den sædvanlige, idet den var i 2 etager. Det fremgår af Aa. St. 8/1 1923, hvorefter en serveringsjomfru søges til Café "De la Reine", Dynkarken 5, men 1/5 s. å., søst. søges en sådan til Dynkarken 5, 1. Sal. Denne vekslen mellem nr. 5 ligeud og 5, 1. fortsætter i Aa. St., og 4/5 1926 ses: "Ung Serveringsjomfru søges til Dynkarken 5, 1. Café "Nyhavn"". Der var altså også et "Nyhavn" i Århus! På samme tid omtrent (1924-28, jfr. ovf.) eksisterede en anden Café "De la Reine" i Studsgade 17, hvis indehaver hed V. Fendrich (der var også en gæstgiverske Nielsine Fendrich i Høegh Guldbergsgade 85) (Th. Adamsen II, 1938, s. 337).

I 1928 synes enkefru Wissing at være "kørt træt". 11/1 indrykkede hun følgende i Aa. St.: "Restauration til Leje eller Afstaaelse. Den af mig i 27 år drevne Forretning, Dynkarken 5, Aarhus, kan faas til Leje eller Afstaaelse paa gode Vilkaar. Restauration i Stueetagen, paa 1. Sal Restauration og Selskabslokaler samt privat lejlighed. Ejendommen kan ogsaa faas til Købs. K. Wissing, Dynkarken, Aarhus." Hun fortsatte dog, jfr. ovf., i "Skipperhuset".

Resultatet af denne annonce blev, så vidt ses af vejviseren, at restauratør Vilhelm Fendrich flyttede fra Studsgade 17, hvor det cafénavn forsvandt, og overtog restaurationerne i Dynkarken 5 1929, mens fra Wissing fortsatte som ejer af huset til sin død 1939 (enkefru Wissings dødsbo).

^{*)} Fru M. Olsen havde nær fået ørene i maskinen. En temmelig læruset gæst (Bilag Lommeb. N. 1) havde en affør i slidningen af 1928 siddet og viftet med et bundt pengesedler i alt 1500 kr. Hun havde da fået dem forvaring for at hun ikke skulle blive udeljændt. Stagermestrene havde glemt (at den maskine dog er præcise). Hun aflæverede pengene med denne forklaring, men blev alligevel straffet (Demokraten 1/2 1928). Sigelsen blev dog senere straffet. (Sst. 27/12 b. å).

Det er uklart, om restaurationen på 1. sal vedblev eller blev nedlagt samtidig; der ses ingen annoncer efter hjælp til første sal længere, kun til Café "De la Reine", Dynkarken 5 ligeud, så den sidste antagelse er nok den sandsynligste. Fendrich blev perioden ud. Adressen blev 1934 Mindet 12.

I naboejendommen, nr. 7, befandt sig 1919/20 yderligere en café, "Enkefru Nielsens Restaurant", drevet af bestyrer F. Nielsen. Om den er der ikke fundet nogen yderligere oplysninger; det kan kun via vejviseren konstateres, at den blev ophævet 1932/33.

Hermed er vi ikke færdige med denne gade, for med "omlægningen" til Mindet 1934 blev anlagt en såkaldt Fragtbilcentral på hjørnet af Toldbodgade, i nr. 16, vis á vis Café "Bristol", og hertil blev indrettet og tilknyttet en restauration, "Fragtcaféen", hvorefter ingen billeder findes, hvorefter Karen Marie Mortensen 15/6 1935 blev bestyrerinde og sad tiden ud. Der er ingen annoncer herfra.

Endelig dukker "Havnens Varmestue", som vi forlod i Havnegade 52 i 1937, op i Mindet 26, og her består den stadig. (Endnu en "varmestue", Søndre V., bliver omtalt senere).

FREDENS TORV - FREDENSGADE

Dermed er analysen af havnekvartieret næsten slut. Tilbage står en rest, hvorom oplysninger er meget fåtallige. Der er ingen relevante billeder i lok. saml.

På Fredentorv 6, ejendommen imellem den store hjørnejendom 2-4, Fiskergade 104, "Fredenshus" med café af samme navn, der er behandlet under Fiskergade, og Posthuset 8-10, blev 1923 indrettet et lille hotel ved navn "Privathotellet". Ejer frk. Nina Møller. Demokraten 27/10 1923: "Privat-Hotellet" w/ Frk. Nina Møller. Fredens Torv 6. 5 Eneværelser, 2 dobbelte Værelser".

Vejviseren kender imidlertid intet hertil. Først 1925 melder den om en fru K. Møller, Fredenstorv 6, Stuen. Heller ikke i fagregistret er der optaget noget hotel eller nogen restaurant ved dette navn. Der findes ikke i dette register nogen afdeling for pensionater, hvad hotellet efter annoncerne nærmest må have været. Således Aa. St. 28/7 1924: "Pensionærer modtages. "Privathotellet", Fredenstorv 6. Nina Møller". Identisk sst. 27/10 s. å. Det har nok ikke været den bedste forretning. 24/9 1927 sst.: "Privathotellet's Lokaler, Fredenstorv 6, ledige til April Flyttedag (1928). Henvendelse til Grundejerforeningen Søndergade 1 B. Anvendt til Hotel og Pensionat fra April 1923".

18/11 s. å. sst. synes at vise, at hotellet alligevel overlevede. "Husholdningselev kan faa Plads i December. "Privathotellet", Fredenstov 6". 23/5 1929 sst. er "Privathotellet" officielt omdøbt til "Pension Nina Møller". 31/7 1930 averterer "Privathotellet" sst. med 1. Kl. pensionat. I vejviseren ses i de år i husregistret stadig kun fru (N) Møller uden yderligere erhvervsbetegnelse, og hun forsvinder for stedse fra og med 1931. Året efter er der en købmandsforretning i nr. 6, men i 1933 har en restauratrice T. Weiss til huse i nr. 6, stuen if. husregistret, men er ukendt i fagregistret. Hun er borte fra og med 1936 (nok lidt forsinket). I den sidst udtagne annonce fra Aa. St. 20/10 1934 meldes: "Møblerede Værelser 10 Kr. ugentlig, Fredenstov 6, Stuen". Dermed slut.

I den tilstødende Fredensgade vinkelret på torvets længderetning, hvis numre kommer i forlængelse af torvets, er der ingen restauration i den lige side før på det nordlige hjørne af Rosenkrantzgade (2), og det er behandlet ovf. under denne.

På den ulige side, numrene fra torvet fortsætter i gaden, kendes fra vejviseren kun en restauratør P. Bitsch i nr. 19, stuen, uden cafénavn, i hvert fald indtil slutningen af perioden. I en annonce efter serveringspersonale(en serveringsjomfru) i Aa. St. 20/6 1921 kaldes restaurationen Café "Fredensborg". Den ophørte, såvidt ses, omkring 1930. Først ved nævnte slutning dukker en restauratør H. Mikkelsen op i nr. 7, stuen, hjørnet inden Fredensgade. Heller ikke han kan findes i fagregistret, men det må være ham, der ejede den fra annoncer kendte "Lido-Bar". Aa. St. 17/3 1939, hvor der averteres efter 2 unge piger til køkkenet. Sst. 7/6 1940: "En fast-lønnet Servetrice antages straks. "Lido-Baren", Fredenstov". Nummer opgives ikke. Den faste løn kan tyde på, at der var tale om en afholds-spiserestaurant, selv om vi også har mødt enkelte "spirituelle" med fast lønning. 9/11 sst. s. å.: "Spis Mortensgaas i "Lido-Baren", Fredenstov. Gaasesteg med Rødkaal, Æblekage og Kaffe 2,25 Kr." *"Lido-Baren" blev afløst af "Ellys Spiserestaurant" i 1947 og den igen i 1950'erne af Spisehuset "Pan". Det ophørte endeligt midt i 1960'erne,*

S P A N I E N

Vi skal kun kort berøre gaden med dette navn, dens "spanske" oprindelse ufortalt. Her lå ved "tidens begyndelse" kun ét sted markeret i vejviseren 1919/20 med gæstgiver P. C. N. Bisgaard i nr. 45. Der er ingen yderligere oplysninger om det, hverken annonce- eller billedmæssigt. Det forsvandt omkring 1930 og blev erstattet af et brødudsalg. I midten af 1930'erne blev alle de små huse syd for viadukten nedbrudt og nye bygninger for kontorer, udstillinger, værksteder o. l. opført.

S Y D H A V N E N

I sydhavnen befandt havnens søndre varmestue sig på Slipvej (unummeret) ledet af E. H. Lerdrup. Han indrettede iflg. Demokraten 18/6 1927 en Café "Kystpavillonen" på Søndre Kystværnsvej. Den kan ikke følges videre.

T E A T E R - C A F É E N

Skolegade

Den hørte til de "folkelige" steder, som B. J. yndede at fortælle om, og i værket fra 1966 gives også en fyldig skildring såvel af etablisementets som af dets videre skæbne, dog ikke af dets ophør. S. 96-99, 117-121. Selve bogens omslagsbillede er fra et maleri i privat eje af caféens fortovsrestaurant 1910 og i teksten er et billede af samme fra 1918. B. J. har videre et interiørbillede, "Landsbyen", 1933, s. 120. Lokalsamlingen har ingen billeder derfra, i hvert fald ikke fra den senere tid.

Teatret ejede bygningen og lokalerne og lejede eller forpagtede den og dem til restauratøren ("direktøren"). Deres rækkefølge er vanskelig sporbar, og visse unøjagtigheder kan have indsneget sig. Ved vor periodes begyndelse var H. Nissen, tidligere overtjener dér, restauratør. Han havde arbejdet flere forskellige andre steder, inden han kom til "Teatercaféen", som han overtog efter William Nielsen. Han forblev kun til 1922, da melder vejviseren om O. Jørgensen som restauratør. Han hed vistnok Chr. J. I Demokraten 24/11 1925 fortælles om en kriminalsag mod denne for "nattesæde". En natklub ved navn "Astor-Klubben" holdt til i en af caféens lokaler. Dens formand var danselærer S. Egdø. Ved kriminalretten i Århus blev klubben kendt ulovlig og Egdø og Chr. Jørgensen idømt bøde. (Demokraten 24/11 1925). Begge appellerede. V. L. stadfæstede dommen, men nedsatte bøderne betydeligt (Sst. 24/7 1927). (Det er ikke den Chr. Jørgensen, der ejede "Riis Skov Badehotel" og senere "Koncertpalæet"). Af andre meddelelser fra hans kan anføres Demokraten 1/8 1928: "'Aarhus Teatercafé. Hver Aften fra Kl. 8 1/2 Koncert af 4 Mand. Nyt - Jazz-Band - Nyt". Der er ingen underskrift.

Han må være fratrådt året efter, for 1/8 1929 bekendtgøres det i Aa. St.: "Restauratør (O) Østergaard, Haandværkerforeningen, har i Gaar underskrevet Kontrakt om Leje af Aarhus Theatercafé: indtil Foraaret 1931". 1/10 s. å. annonceres der sst.: "'Teatercaféen" genaabnes i Morgen af Direktør Østergaard, der vil gøre Caféen til en Familiecafé". Det lyder interessant. Havde den ikke været det før, og blev den så det nu?

Demokraten 26/11 1937: "'Teater-Kroen" (et navn den fik i en kortere

Da hans lejemål var udløbet, blev etablissementet åbenbart (igen) lukket en kortere tid, og den nye restauratør annoncerede sst. 2/1 1931: "Teater-caféen genaabnes. Lokalerne skal restaureres. Restauratør A. Leth. Riis Skov Badehotel".

Han figurerer overhovedet ikke i vejviseren, og lige til caféens ophør er det ikke muligt at få noget at vide om ejerskabet ad den vej. Leths tid blev heller ikke lang. 5/1 1932 tiltrådte Lorenz Andreas Lorenzen (Th. Adamsen II, 1938, s. 353). Han blev 4/8 s. å. sammen med 3 andre værter idømt en bøde på 300 kr. for at have ladet udskænke spiritus for en beruset gæst, der senere dræbte sin kone. (se også "Den gamle Café" o. a.). Restauratørerne ankede. Sagens endelige udfald kendes ikke.

16/11 1936 var det galt igen (Aa. St.): "Restauratør Lorenzen sigtet for at have ladet servere for berusede. Mange var fulde ved 12-tiden. Konstateret ved en Politundersøgelse". Det er heller ikke muligt at forfølge denne sag videre. Det må stadig erindres, at ifølge beværter- (og restaurations-)loven hæfter restauratøren ubetinget for sit personales forsømmelser, selv om han slet ikke har været til stede og måske endda indprentet det dette forbud.

Noget andet er, hvor højt politiets ledelse, in casu den stedlige politimester, vil "prioritere" bekæmpelsen af slige overtrædelser. I 1920'erne hævdede pm. Kiørboe, at "ressourcemangel" (et senere udtryk) gav en lav prioritering af sligt til følge. I forbindelse med "negersagen", jfr. ovf. skete et pm.skitte til auditor Hoëck i 1931, og denne var indstillet på en skarpere kurs og større indsats i den henseende, hvilket den iværksatte politundersøgelse er et tegn på. Så der er nok ingen grund til at "hænge Lorenzen mere ud" end andre restauratører desangående. Pr. dato (1992) er prioriteringen heraf vel fuldstændig i bund. Det kan være på sin plads her at citere et anonymt digt i Aa. St. 28/1 1932 i anledning af pm. Hoëcks tilbagekaldelse af en række musikbevillinger, der dog ikke ramte Teater-caféen:

"Beværterne fik forleden et Chock,

det kom fra Hr. Politimester Hock,

Musik-Tilladelse blev opsagt en bloc.

Der er lidt for meget med Ramasjang

i mere end een Jazz-Restaurant,

hvor Ungdommen mødes til Øl-Dansant.

Nu lukkes maaske en mindre Café,

der tror, den er Storstads-Varieté.

Og det er der intet at sige te' ".

Demokraten 26/11 1937: "Teater-Kroen" (et navn den fik i en kortere

periode) er overtaget af Restauratør Albert Steengaard fra Direktør L. Lorenzen". Det er ikke muligt udfra foreliggende kilder at forfølge det videre ejerforhold.

Det er så godt som umuligt at give en koncentreret skildring af, hvad der foregik på Teatercafeen i det valgte 20-år, musik- danse og solistmæssigt, ligesom det er svært at danne sig et billede af publikum og betjening, mad og drikke bortset fra enkelte glimt som ovf. vist, der kan være vildledende. Lokalerne blev næsten ustandseligt ombyggede til nye interiører. "Tango-Salen", "American-Bar", "Hawai", "Landsbyen", "Guldaldersalen", o. s. v. Orkestre og solister skiftede stadig, for det meste centreredes der mod det eksotiske. Nogen egentlig "familiecafé" må det betvivles, det nogen sinde blev. Hertil var det kvindeligt afklædte indslag for stort, selv om de medfølgende hustruer blev tilbudt gratis garderobe. B. J. anf. værk, s. 119.

På den anden side er det også vanskeligt at pille noget ^{virkeligt} karakteristisk ud. Personlig har jeg aldrig oplevet stedet. Det vrimlede med sære "eksotiske" navne, hvoraf nok mange var falske. Aa. St. 29/8 1934: "Første Gang i Aarhus den europæiske Morsomhed lanceret første Gang i Moulin Rouge i Paris: Damebens-Konkurrence: Hvem har de smukkeste Ben?" Det fremgår ikke klart af annoncen, hvem der skulle optræde i konkurrencen! I 1935 dukkede en mærkelig skikkelse op med "kunstnernavnet" "Miss Florens", kendt fra "Bakken" i København. Billede (vistnok forskønnet) hos B. J. s. 121, hvor hun går ned i "spagat". Navnet siger nok ingen noget nu (1991). Hun var i forhold til de øvrige kvindelige optrædende ikke særlig køn eller velskabt (efter udsagn fra mænd ældre end mig), og hun havde hverken mimiske eller koreografiske talenter. Men netop hendes grimhed og kluntethed vakte furore. "Hofnummeret" var "Gaasens Død". Aa. St. 17/11 1935 og Demokraten 10/11 1936. Sligt ville nok næppe kunne accepteres i dag (1991), dog hvem ved? Hun var vist et stakkels underudviklet menneske, der ~~aldrig~~ ikke forstod, at hun slet ikke optrådte, men kun gjorde sig selv til grin!

En ganske ung, men vistnok ligeså uduelig, danserinde var "Lyse Maja" (Maja Christensen), der bortset fra på sit upåklagelige ydre udelukkende hentede sin kortvarige berømmelse fra det rygte, at hun havde været involveret ⁱ eller i hvert fald "vidste noget hemmeligt" om mordet på kong Alexander af Jugoslavien i 1934. Aarhusposten 19/11 s. 5.

Det gjaldt altså stadig om at skaffe opsigtsvækkende kvinder frem. Iflg. Aarhusposten 1/2 1932 var der blevet "importeret" nogle vaskeægte "Sydhavspiger", der tiltrak ^{sa} stort (herre)publikum, at de blev genengageret. Sst. 21/5 s. 5. Men denne gang gik det galt. Der opstod ballade

— mellem de "brune" piger og deres impresario. De var nemlig blevet kede af Århus, fordi han havde forbudt dem at forlade deres hotel, hvorfor de forlangte at komme hjem (!) til Hamborg. Sst. 22/6 s. å. De blev så efter samme kilde 2/7 s. å. ^{afløst} af en tyrkisk danserinde, der var tidligere haremsdame ved navn Quinonia. Artikel om og billede af hende.

I øvrigt må der henvises til bilagene.

Et nok så interessant spørgsmål er: "Var virksomheden med al dens aktivitet og sprælskhed i det hele taget rentabel? Det må der nok sættes et stort spørgsmålstegn ved, selv om regnskaber ikke kan fremlægges. Man tænke f. eks. på "Elmers Hotel" ovf. Hvor dyrt var det for gæsten, den "endelige forbruger"? Etablissementet har været uhyre forsigtig med at annoncere om priser. Kun en enkelt er fremtrukket her, Demokraten 8/11 1932: "'Teaterkroens' Bar. Store Whisky- og Cognak 1.30 Kr. Skænket af den populære Nørgaard-Jürgensen". I en ligelydende annonce i Aarhus-posten 5/11 s. å. hedder bartenderen dog Nørgaard-Jørgensen. Så vidt ses, var det temmeligt dyrt, men det måtte jo også forventes med det store opbud af optræden.

Men mellemkrigsårene var sikkert disse store etablissemeters "svanesang". Det fremgår også af analysen af de andre (Kasino, "Maxim", "Valencia", o. s. w.), hvis ikke de som "Wienerhallen" skulle synke ned på et helt andet plan. I slutningen af 1940'erne blev "Teatercafeen" først erstattet af en "lille scene", altså rigtigt teater, der hed "Det lille t", senere indlemmet i selve det "store" teaters ombygning og ^{udvidelse} ^(k)

*) Et sådant opbræk og indlemmelse var faktisk allerede på tale 1930. Harknisparken 5/2 s. å.

.....

Var det en "mode", der tog sin begyndelse med denne periode eller lige før? Der kan henvises til det ovf. om "Backen" sætte, at de, servitricerne, lukkede flere månedlige gæster til. Eller var det fordi kvinderne endnu i stor udstrækning var uorganiserede? Men i de fleste tilfælde var de ligesom deres mandlige arbejdsskæller procentlønnede (15 %) af regningen, hvilket først blev ophævet efter lange forhandlinger omkring 1970. Enkelte steder var de, som vist, fast-

.....

SAMMENFATNING AF KARAKTERISTIKA

Dermed er den geo-topografiske analyse slut for det egentlige byområde. Det kan under hensyntagen til vejviserens til tider alt for store usikkerhed ikke afvises, at enkelte caféer kan være blevet overset. "Vennelyst", Haandværkerforeningen og Arbejdernes Forsamlingsbygning er som bemærket forsætligt udeladt. Udbyttet i form af information om den enkelte restaurations daglige liv har været sparsomt, det er hovedsageligt restauratørnavne det meste er "hængt op på". De store etablisser er gennemgående beskrevet af andre, til hvem der også er henvist, hvorimod det ligger tungt med de små og mellemstore, om hvilke oplysninger foruden fra vejviseren også er hentet fra de udtagne annoncer og andre uddrag fra den århusianske dags-presse.

I den forbindelse kan et særligt træk fremhæves. Den langt overvejende del af disse avertissementer, der som hovedregel ikke er refereret, når de ikke indeholder løntal, angår kvindelig arbejdskraft, piger til hjælp i køkkenet, sjældnere regulære kokkepiger, og serveringspersonale. For sidstnævntes vedkommende - jfr. bilagene - er benævnelsen vaklende. Ældst er vel nok betegnelsen "serveringsjomfru", men mange bruger ordet "servettrice", man bemærker e't, der formentlig er ganske naturligt afledt af verbet servere. Sjældnere og først mere almindeligt i slutningen af perioden anvendes det nu velkendte "servittrice", der helt har fortrængt det første. Om det skyldes, at restauratørerne har lært mere "udenlandsk" (fransk servire), får stå hen. Endelig forekommer også nok så hyppigt det mere neutrale "serveringsdame".

Det har været en overraskelse for undersøgeren, at tjenere næsten aldrig blev efterspurgt, højst som elever! Og det har ikke været muligt at finde en helt tilfredsstillende årsag hertil. Hos Oluf Arndal, anf. værk, s. 19, hedder det: "Foreningen var stadig Modstander af den kvindelige Betjening; men trods forskellige Vedtagelser og Forholdsregler ved vi, at den kvindelige Betjening har sejret i det lange Løb uden at modarbejde Standens Højnelse". Flere kommentarer fremkom ikke dér, men det har åbenbart været et ømtåleligt problem. Sst. s. 35 omtales forhandlinger med Tjenerforeningen om udelukkende anvendelse med faguddannede tjenere, uden at der dog ses nogen endelig afgørelse.)

Var det en "mode", der tog sin begyndelse med denne periode eller lige før? Der kan henvises til det ovf. om "Bocken" sagte, at de, servitricerne, lokkede flere mandlige gæster til. Eller var det fordi kvinderne endnu i stor målestok var uorganiserede? Men i de fleste tilfælde var de ligesom deres mandlige arbejdsfæller procentlønnede (15 %) af regningen, hvilket først blev ophævet efter lange forhandlinger omkring 1970. Enkelte steder var de, som vist, fast-

^{*)} Se også ovf. om Café "Bocken" der var et "drikkebol" jfr. A. B. F. A. 22/12 1909.

lønnede, især på afholdsrestauranter; dér kunne så "løntrykkeri" forekomme. Men selvfølgelig kunne en restauratør (m/k) finde på at sætte den uorganiserede servitrice til andet ikke-serveringsarbejde i "døde" stunder, hvilket en organiseret tjener ikke havde behovet at finde sig i. Måske lå meget også i, at kvinderne "af natur" (det argument skal ikke overdrives!) var mere rolige og navnlig ædruelige end mændene, så der ikke blev så meget vrøvl med dem f. eks. i form af udeblivelse. Endelig er en uorganiseret efter sagens natur ikke så kampberedt til forbedringer i kårerne på arbejdspladsen som den organiserede. Der er ikke inddraget faglige stridigheder i analysen hér, kun skal nævnes, at Dansk Tjenerforbund, Aarhus Afdeling, indbød sine medlemmer til et møde i "Apollo", Vestergade 41-43, 7/1 1927 Kl. 12 Nat! (Aa. St. 6/1 s. å.) Udfaldet af mødet er ikke refereret.

.....

B. J., 1966, har ikke meget til overs for de små caféer, selv om han måske snarere sigter til tiden før "vor". S. 111: "Ligeså hyggeligt og fredeligt cafélivet kunne forme sig i sollyset på torvenes friluftsafraster, ligeså dystert var billedet, når man nærmere undersøgte de utallige (!) ølbeværtninger, der i 90'erne og det 20. århundredes begyndelse lå spredt over byen. Flere steder herskede der et utroligt griseri, og mange lokaler var forfaldne (Kilden er Aa. B. F. 6/5 1909). Fuldskab prægede gaderne i de sene (d. v. s. inden kl 23!). Selv om restauranterne lukkede kl. 23, var det kort før århundredskiftet endnu sådan, at tørstige sjæle kunne gå ned til købmanden i kælderen - ofte den samme som bevrtereren - og købe øl til 15 øre pr. halvflaske (et længst forældet mål) med 5 øre i pant for flasken."

Det kan nok aldrig opklares, hvor meget der ligger heri. Den slags kan der af mange grunde aldrig føres nøjagtig statistik over og slet ikke, hvis man vil drage sammenligning med de "finere" steder. Samfundets "lagdeling" træder også frem her. B. J. sst., kommer senere, s. 124, ind på restauratørernes kamp for at få "åbentiden" udvidet ud over det snærende bånd, som de sagde, kl. 23 lukning lagde på dem. Forslag om udvidelse til senere blev gang på gang nedstamt i byrådet, især fra socialdemokratisk side, og uden at gå i detaljer kan det roligt fastslås, at det først var efter krigen og besættelsen, åbningstiden generelt blev forlænget til kl. 0.00.

En anden "drillepind" eller "plageånd" for restauratørerne i 2. halvdel af 1920'erne, der dog ikke bare vedrørte Århus, men var landsdækkende, var den såkaldte restaurationsskat. Den var en særskat pålagt dette erhverv på 10 % af omsætningen, ikrafttrådt 1/7 1922 (~~altså allerede i 1922~~) og opkrævet gennem toldvæsenet fra ~~særlige lovpligtige regnskabsbøger~~ (Aa. St. 7/7 1922) og opkrævet gennem toldvæsenet fra særlige lovpligtige regnskabsbøger. Altså en slags "særmoms" i moderne sprog. Aa. St. 18/11 1926: "Forslag om Proteststrejke mod Restaurations-

x. Forhandlingerne drejede sig om, hvorvidt restauratørerne skulle have åbeningskl. kl. 1 i under landsudstillingen og gikder hele 15 sider, 84-99. Der blev fremsat meget for og imod, og B. f. har været en modstander der repræsenterede afholdsbevægelsen, men tilføjet, at det var egen regning, s. 92. Folket har været i punkt mod at restauratørerne betalte et ekstra beløb på 200 kr. Et kompromis. Et ikke uanset beløb dengang.

skatten. Direktør S. Randa (Den folkelige Forsamlingsbygning, Østergade) foreslaar Restauratørerne at strejke i 2 Gange 8 Dage". Se også Oluf Arndal, anf. værk, s. 30, 33. Det var der nu ikke "fodslav" til. Restauratørerne gik senere ved dets formand (Wunsch) til finansminister Neergaard i regeringen Madsen-Mygdal (1926-29), men han ville ikke give afkald på denne skat. (Aa. St. 10/3 1927). Sagen var også på dagsordenen på restauratørernes landsstævne i Århus 1929. (Aa. St. 14/5 s. å.).

Restaurationsskatten bortfaldt 1930, men så indtrådte andre vanskeligheder for erhvervet (og for andre erhverv med!) på grund af verdenskrisen og det som følge deraf nedskårne forbrug. A. St. melder 26/11 1932, at ølsalget er dalet med 20 % i de seneste år, og 5/12 fortælles det sst. om yderligere tilbagegang, dog ikke specificeret hvor meget. Det er imidlertid generelt set, og tallet må tages med forsigtighed.

Et tredje ejendommeligt træk ved denne "verden" er den mange steder forbausende hurtige vekslen i ejerforholdet. Det kan flere steder se ud som om restauratørerne ligefrem byttede restaurationer eller i hvert fald "cirkulerede" fra den ene til den anden med kort ophold hvert sted, lejlighedsvist under 1 år! I det behandlede 20-år er der optalt ca. 400 forskellige restauratører fordelt på ca. 130-170 caféer. Se vedlagte oversigt. Denne adfærd kan måske føres tilbage til dårlig økonomi taget under perioden som helhed, ikke bare i de værste kriseår i begyndelsen eller 1. halvdel af 1930'erne. Det næppe klart besvarbare spørgsmål rejser sig med nødvendighed: "Var erhvervet ikke simpelthen overfyldt"? Ikke bare "moralisk" men også økonomisk set, så det ikke kunne give sin udøver en rimelig levestandard? Demokraten fortæller 18/3 1923, at der da fandtes i alt 172 restaurationer i Aarhus Kommune, heraf 139 med spiritusbevilling. Dette tal hang sammen med en regel om, at der højst måtte være en 1 restaurant pr. 700 indbyggere. Den kan ikke være blevet overholdt, for det ville på det grundlag svare til en befolkning på ~~næsten~~ 100.000 indbyggere målt på de "spirituøse" beværtninger, hvilket ikke kan have været realistisk på det tidspunkt. Dertil kom, at samme restaurationer mange steder lå "klumpet sammen", som f. eks. i Frederiksgade, Ryesgade, Vestergade og skulle leve af den befolkningsmængde, der boede i nærheden, hvoraf en stor del slet ikke frekventerede sådanne steder. Så selv for en så overfladisk betragtning (det vil kræve megen tid og energi at gå i dybden med dette emne) synes det klart, at erhvervet var overfyldt, og deraf følger igen den hurtige vekslen i ejerforholdet.

Det restauratørerne nok ikke ene om, og som så ofte når man undersøger dette i økonomien så gamle men evigt unge forhold, ser man, hvor langsomt og trægt en "naturlig afvandring" effektueres på trods af teorien. Aa. St.

oplyser 23/6 1936, altså efter lange, trange år, at antallet af restauranter med spiritusbevilling nu er 130! Men det er vel med restauratører som med så mange andre erhvervsgrupper, herunder landmænd (m/k), at der faktisk ikke findes nogen alternativ beskæftigelsesmulighed, i hvert fald ikke psykisk set. Det kunne have været interessant at følge dette aspekt længere frem i tiden, men det må andre tage sig af. Oluf Arndal, anf. værk, s. 35: "Paa Generalforsamlingen i Juli 1930 oplyser Formanden, at der var 131 Beværborgerskaber med Ret til Udskenkning af stærke Drikke".

Det kunne også være interessant at "grave lidt mere i" løn- og prisforhold, men det må udsættes til afsnit II.

De gamle restauranter. B. J.'s beskrivelse ligger stort set for 1930. Etablisementet skal tidligt som 1826, men det berører der vistnok lidt usikkerhed om. Ejendommen ejedes af Arhus Kommune, der udlejede til restauratøren. Det er nok umuligt at sætte sig ind i den stemning, der har været over kroen løbende tilbage, i vor tids begyndelse, hvor kommunikationsmidlerne var sparsomme, og afstanden fra den lærmands, søde og stavede by så stor. Det gælder naturligvis alle skovrestauranterne.

I 1919/20 var Ludvig E. Thümann restauratør. Han er kendt fra "Thümanns Café" i Høegh Guldbergsgade, hvor han var 2. generation, jfr. ovi. Han havde drevet "Salonen" siden 1897, og det var if. B. J. s. 165 første gang, at "Salonens gyldne år" begyndte og vel egentlig også endte. Der var koncert, solistoptræden og dans, i de varme sommermåneder forlagt til de udendørs omgivelser, alt efter vejrets beskaffenhed. (Aa. St. 24/5 1930. Af navne kan her kun udtrækkes 3, ellers henvises til B. J. og bilagene.

En kendt og gennemslående solist var komikeren Harryat Lauridsen, hvis karriere dog gik langt tilbage i tiden. Orkesterleder fra 1927 var L. Andersen, der uvist af hvilken grund havde fået kendingenavnet "Happesen". Han indførte 20'ernes jazz. En af de mest fascinerende kvindelige solister var kaberetsangerinden Viola Kirkegaard, der også lejlighedsvis optrådte andre steder som f. eks i "Valencia", jfr. ovi. (Aa. St. 22/6 1928, 29/6 1930, 18/6 1931, 17/7 1933, 21/6 1934. Aarhusposten 24/6 1930, 18/6 1931, 13/7 1933, 20/6 1934). Hun var så populær, at hun lejlighedsvis blev interviewet, men er nu glemmet totalt ud i glemselejen.

Ludvig Thümann, der efterhånden var blevet til Århus, han fyldte iflg. Demokraten 25/3 1936 70 år (B. J.'s angivelse af denne fødselsdag til 1936 s. 175 så være "for tidlig"), havde allerede 1932 et andet, lille værtshus i Rosenkrantzgade 20, Café "Pitz", jfr. ovi. 1936 var han åbenbart "kort truet" og opgav begge steder. Kort efter hans fratræden blev "Sa-

Thümann er her i fremstillingen konsekvent blevet kaldt Århus' første
Ludvig Thümanns medgrundlægger.

IV. D E "Y D R E" O M R Å D E R

A. _ R I I S _ S _ K O _ V _

"S A L O N E N" senere "S J E T T E F R E D E R I K S K R O"
I Riis¹⁾ Skov fandtes fra "Arilds Tid" 3 eller rettere 2 1/2 restauranter, der alle er beskrevet indgående af B. J., 1966, s. 166-184, hvortil et mere generelt afsnit ("Skovturen"), s. 158-165, slutter sig. Billederne herom er langt rigeligere end for andre caféers vedkommende.

"Salonen", hvis beliggenhed forudsættes bekendt, er den ene af de 3 nævnte restauranter. B. J.'s beskrivelse ligger stort set før 1920. Etablissementet skal være grundlagt så tidligt som 1826, men det hersker der vistnok lidt usikkerhed om. Ejendommen ejedes af Århus Kommune, der udlejede til restauratøren. Det er nok umuligt at sætte sig ind i den stemning, der har været over kroen længere tilbage, i vor tids begyndelse, hvor kommunikationsmidlerne var sparsomme, og afstanden fra den larmende, sodede og støvede by så stor. Det gælder naturligvis alle skovrestauranterne.

I 1919/20 var Ludvig E. Thürmann restauratør. Han er kendt fra "Thürmanns Café" i Høegh Guldbergsgade, hvor han var 2. generation, jfr. ovi. Han havde drevet "Salonen" siden 1897, og det var if. B. J. s. 166 først med ham, at "Salonens gyldne år" begyndte og vel egentlig også endte! Der var koncert, solistoptræden og dans, i de varme sommermåneder forlagt til de udendørs omgivelser, alt efter vejrets beskaffenhed. (Aa. St. 24/5 1930. Af navne kan her kun udtrækkes 3, ellers henvises til B. J. og bilagene.

En kendt og gennemgående solist var komikeren Marryat Lauridsen, hvis karriere dog gik langt tilbage i tiden. Orkesterleder fra 1927 var L. Andersen, der uvist af hvilken grund havde fået kendingsnavnet "Mappesen". Han indførte 20'ernes jazz. En af de mest faste kvindelige solister var kabaretsangerinden Viola Kirkegaard, der også lejlighedsvis optrådte andre steder som f. eks i "Valencia", jfr. ovi. (Aa. St. 22/6 1928, 29/6 1930, 18/6 1931, 17/7 1933, 21/6 1934. Aarhusposten 24/6 1930, 18/6 1931, 13/7 1933, 20/6 1934). Hun var så populær, at hun lejlighedsvis blev interviewet, men er nu gledet totalt ud i glemselen.

Ludvig Thürmann, der efterhånden var blevet til års, han fyldte iflg. Demokraten 25/3 1938 70 år (B. J.'s angivelse af denne fødselsdag til 1936 s. 175 må være "for tidlig"), havde allerede 1932 et andet, lille værts-
hus i Rosenkrantzgade 20, Café "Ritz", jfr. ovi. 1936 var han åbenbart "kort træt" og opgav begge steder. Kort efter hans fratræden blev "Sa-

¹⁾ Navnet er her i fremstillingerne konsekvent stavet med A i et uanset visse lokalhistorikeres modstand herimod.

lonen" restaureret for 14.000 kr. (Demokraten 24/2 1937). Den nye restaurator, Victor Larsen, der sad vor periode ud, syntes åbenbart, at navnet "Salonen" lød kedeligt og fortærsket, hvorfor han omdøbte restaurationen til "Sjette Frederiks Kro" ud fra et ubevisligt "sagn" om, at Fr. 6. skulle have haft "lystslot" dér. Det hedder den pr. dato (1991). Men af en eller anden ikke nærmere opklaret årsag skiftede det hele karakter og og blev lidt efter lidt mere og mere "stille". Orkestrene og solisterne forsvandt, og etablissementet blev til en almindelig restauration.

Som årene gik blev der endnu mere "stille" på "Sjette Frederiks Kro", og i de senere år blev den kun åbnet på bestilling af selskaber, der ønskede at holde sammenkomster her på nærmere angivne tider og betingelser. Det "festlige" er helt væk, og det er tvivlsomt, om det nogen sinde vil komme tilbage. En skæbne der er overgået de fleste skovrestauranter.⁺)

"P A V I L L O N E N "

Også "Pavillonen" er indgående behandlet hos B. J., 1966, s. 176-180. 1919/20 hed restauratøren C(arl). Hansen, der tillige drev og havde drevet "Rømerhus-Caféen" i Sct. Clemensstræde 22, se ovf. Hansen havde siddet her siden 1912, og der havde været en del "kludder" med at finde en blivende restauratør. Nu blev det anderledes.... "Hansen fik igen sat skik på "Pavillonen", anlagde en legeplads for børnene, en skydebane ved siden af keglebanen (der var en stor attraktion) og sørgede for at få foreningsudflugter til Riis Skov. Allerede den første sæson var der 80 foreninger, der benyttede dansesalen, hvor flyglet stod til fri disposition...." Derefter følger en opregning af de forskellige orkestre og solister, dog hovedageligt før 1920, hvortil må henvises. I øvrigt skal fra tiden derefter citeres: Aa. St. 2/7 1925: "'Pavillonen", Riis Skov. Koncert hver Aften 8-12". Sst. 29/4 1926: "Forlystelsesparken holder stor Aabningsfest ved "Pavillonen" Riis Skov, Store Bededag. Sst. 27/7 s. å.: "Soiréen i "Pavillonen". Debutantinden Frk. Dagmar Rasmussen sang danske Smaasange og høstede stort Bifald".

Sst. 17/5 1928: "Husk Skovballet i "Pavillonen" i Riis Skov i Aften Kl. 8. Aarhus Amatør Cykleklub". Sst. 26/8 s. å.: "'Pavillonen", Riis Skov. Skuespiller Olin synger Kl. 5 og deklamerer Kl. 6".

⁺) Som kuriosum kan nævnes, at amatørskuespillergruppen "Musiske Studenter" holdt til her i begyndelsen af 1940'erne. Thorkild Bjørnvig: "Jordens hjerte. Erindringer 1938-46", s. 77 f., 284. Den ses dog ikke selv at have optrådt for det tilstedeværende publikum.

Det Ram i den forbindelse nævnes, at den afsluttede stedet bemærkede restauratør H. C. Bathum 1918-29 tillige drev "Pavillonen" i maj 1926. Skovudvalget søgte lyttede om indkørselsbillet til "Pavillonen" i maj 1926. Skovudvalget anketale (Demokraten 2/5 s. å.).

Sst. 16/6 1929: "'Pavillonen", Riis Skov. Koncert Søndag Eftermiddag fra Kl. 4. Harald Rasmussens Orkester". Harald R. var kendt under øgenavnet "Fatter".

Demokraten 22/3 1921: Keglespil og Bal Langfredag (!) i "Pavillonen" i Riis Skov. Socialdemokratisk Ungdomsforening". ~~Skulle det være en slags provokation, at denne "verdslige" fest var lagt på Langfredag?~~

Men med Carl hansens fratræden var "Pavillonens" sidste glanstid forbi. Besøget smuldrede hen, igen uden at nogen påviselig årsag kan anføres med overbevisning. Hans efterfølger blev Carl J. Carlsen, der også drev "Thürmanns Café" i Høegh Guldbergsgade, se ovf. Han fik ikke held med sig, skønt han forsøgte at skabe "liv" igen ved at indføre det nyligt fremkomne "Liegstouwfænomen", jfr. ^{31.55} senere. Demokraten 5/7 1934 og Aa. St. 12/8 s. å. Derefter kom Victor Larsen til, men nu var det uigenkaldeligt slut. 10/12 1935 kunne læses i Aa. St.: "Plan om at nedlægge "Pavillonen", Riis Skov, som Skovrestaurant og i Stedet indrette Vandrehjem dér. Restaurationen er opført 1867 af Julius Bergmann og Ludvig Makwarth. I de senere Aar har Søgningen været hensygnende". Sst. 9/6 1936: "Rejsegilde paa Vandrernes nye Hjem i Riis Skov". Demokraten 22/4 s. å.: "Lang Artikel med Projekt af det nye Vandrehjem, tidl. "Pavillonen"".

F E R D I N A N D S P L A D S E N

nævnes her kun for fuldstændighedens skyld, for som kontinuert forlystelsessted var det ophørt inden vor periodes begyndelse. De gamle bygninger ^{fra 1889} blev fjernet 1924. ^(Demokraten 13/10 1924) Derefter blev det kun samlingssted én gang årligt for Aarhus borgerlige Skydeselskabs "kongefugleskydning" i juni måned. Til den var lokalerne dog pyntet op, og servering fandt sted for medlemmerne, hvoriblandt flere af "byens spidser" befandt sig.

B. _ N O R D _ F O R _ R I I S _ S _ K O _ V _

Hermed trædes der udenfor Århus kommune, hvilket medfører, at Aarhus Vejviser ophører som kilde. Her kan derfor kun tages fra annoncer med støtte af B. J. 1966. Fra sidstnævnte kan citeres s. 181: "Bag Århus kommunes nordlige skov ligger villabyen Riis Skov, hvor badestranden er mere solrig end lige neden for skovens stejle klinger". Administrativt ^{for den} i Riis Skov kommune.

" Her opstod kort efter århundredskiftet

RIIS SKOV BADEHOTEL,

der til ind i trediveerne i lange perioder var et meget besøgt forlystelsessted, ofte med programmer som helt tog "pippet" fra de konkurrerende foretagender i Århus".

B. J. røber ikke særlig nøjagtigt, hvor dette forlystelsesetablissement befandt sig, kun "nær stranden et stykke udenfor stationsbyen Riis Skov, altså den inderste del af Vejlbys Fed." Det synes dog rimeligt af hensyn til senere generationer (hvis de altså overhovedet vil interessere sig for sligt) at give en sådan stedfæstelse. Hertil er imidlertid en lille omvej nødvendig.

Villabebyggelsen nord for den nuværende Riis Skov er af meget spredt karakter. I ældre tider strakte skoven sig vistnok meget længere mod nord, men det forbigås her. Lige udenfor "skovkanten", inden skrænten ned mod stationsbyen, blev nogle meget store villaer, næsten palæer eller små slotte (i hvert fald målt med en meget senere tids alen) bygget af århusianske rigsmænd omkring århundredskiftet (1900). Dengang der var virkeligt rige folk til! Et par af disse vil blive berørt senere.^{x)}

Dernæst kommer et slags "stop" for bebyggelse, forårsaget af det psykiatriske hospitals ("Jydsk Asyls") store område. Helt nede ved stranden ligger den lille stationsby, der vistnok er af endnu ældre dato. Efter et "bart" område på ca. 1/2 km., opfyldt dels af hospitalets park, dels af dets landbrugsareal, der strækker sig helt ned til strandkanten, begynder et nyt villakvarter, hovedsageligt mellem jernbanen og stranden. (En enkelt gammel villa "Rolighed" ligger dog mellem samme bane og vejen der har fået navn efter den). Det er formentlig opstået omkring 1. verdenskrig.^{xx)} Husene er måske knap så imponerende som de tidligere nævnte, men må dog aftvinge en vis beundring. De fleste veje, der gennemkrydser bebyggelsen, har plante- og trænavne, bortset fra en enkelt der hedder "Strandvænget". Den ligger i forlængelse af Syrénvej, og de 2 veje er den "samlevej" bag jernbanen, hvorfra veje strækker sig ned til strandbredden. En af disse hedder, eller rettere hed, Lindevej.

Sådan hed den til kommunesammenlægningen 1970, men da der også var en Lindevej i Viby, kunne man naturligvis ikke have 2 veje af samme navn i én kommune. Et lignende eksempel giver de 2 "Rolighedsveje", hvoraf den "indre" blev til "Rugbakkevej". Vejlbys-Riis Skovvejen blev omdøbt til Lindevangsvej. Og det var her, den næste refererbare institution,

^{x)} For mere detaljerede oplysninger om forliden bebyggelsesmønster og ejendomme se Ragnar Knudsen: Vejlbys-Riis Skov gennem Tiderne, s. 317 ff.

^{xx)} Hf. R. K. S. 324 ca. 1915, ... store palæagtige Villae, Kvartieret hed dengang "Strandvænget".

"Riis Skov Badehotel" lå.

Dets forgænger var if. B. J. s. 181, en cyklebane fra 1894, hvortil et hotel sluttede sig. 1903/04 købte den tidligere restauratør Charles Ehlers fra "Ferdinandspladsen", Riis Skov, både hotel og grund og byggede det helt om til det såkaldte "badehotel", hvoraf flere billeder findes, jfr. ndf. Der kom senere et anneks og flere til og påbygninger samt tennisbaner, mens cyklebanerne var forbi for stedse. I øvrigt henvises stadig til B. J. s. 182-183. Der er lidt usikkerhed om husnummeret. I en annonce fra Aa. St. 9/6 1938 averteres efter en hjælpepige til Gl. (?) Badehotel, Lindevej 9; efter en senere inspektion skulle det være nr. 5, men omnummering kan have fundet sted.

Da Ehlers døde 1919, blev hotellet iflg. B. J., 1966, ^{s. 183,} købt af direktør Chr. Jensen, tidligere Klampenborg. Herefter bliver ejerforholdet imidlertid temmelig ulært. Så vidt ses var Chr. Jensens efterfølger August Nielsen. Han solgte iflg. Demokraten 21/9 1924 etablisementet til et konsortium til senere overtagelse. Sst. oplyses 8/3 1925, at hotellet efter en større restaurering og nymontering genåbnes 9. april med "Royals" inspektør Chr. Jørgensen som leder. Han blev senere indehaver af "Koncertpalæet", Kannikegade, jfr. ovf. (Th. Adamsen II, 1938, s. 350).

Men med hans efterfølgerskab ligger det tungere. Efter samme kilde, s. 351-352, overtog Julius Jensen badehotellet i 1929.^{*)} Han drev samtidig "Park-Alléens Vinstue, jfr. ovf. 1928-32 skulle imidlertid Albert Leth, samtidig ejer af "Teatercaféen", have været ejer (Th. Adamsen II, 1938, s. 595). Efter 1932 ses kun en henvisning til en restauratør Nielsen i forbindelse med en særlig begivenhed, jfr. ndf.

B. J., 1966, anf. sted, siger, at i 1920'erne gik hotellet sløjere, og at anneksset med 40 værelser var en slags husvildebolig. Det har ikke været muligt at få dette bekræftet fra andre kilder som f. eks. dagspressen. Det er ganske mærkeligt, at B. J., som ellers er meget nøjagtig med sine henvisninger, slet ingen noter har til denne påstand. Efter de af undertegnede indhentede annoncer fremtræder det 10-år, der jo af mange blev kaldt "de brølende tyvere", og hvori jazzen som vist grasserede, ingenlunde i så dystre farver, selv om regnskaberne er skjulte. Derfor gås der over til dem.

Aarhus Stiftstidende:

1924

29/7

En ung Pige til Kontorarbejde kan antages straks. Badehotellet Riis Skov.

1925

4/4

Tennisbanen paa Riis Skov Badehotel aabner 1/5.

1/11

Riis-Skov Badehotel serverer i Dag Lunch á 4,50 Kr. Smør-gaas, Haresteg og Fløderand.

*) Iflg. Demokraten 2/12 1928 var Chr. Jørgensen ejer på det tidspunkt og bortfer- dagligt hotellet til Julius Jensen, Park Alléens Vinstue.

1926

- 9/6 Riis-Skov Badehotel: I Aften (Onsdag) Soirée med Optræden af Fru Gerda Crown. Derefter Bal.
- 23/6 Stor Sct. Hans Aften Fest.

Hertil slutter sig iflg Demokraten 17/11 og 19/11 s. å.:

Stor "Drakenberg-Fest" i Anledning af sammes 300-Aars Fødselsdag med Solodans af Irene Møller, Recitation af Henrik Malberg, Bal og Festfyrværkeri. Sidstnævnte måtte dog aflyses p. g. a. regnvejr. Se i øvrigt ndf.

1927

- 22/5 Riis-Skov Badehotel: Koncert.
- 24/8 Riis-Skov Badehotel: Komponisten og Sangeren Saxtorph-Mikkelsen.

Men året efter kom 2 annoncer af en noget anden art, der ikke angik kunstneriske præstationer.

1928

- 4/9 Riis-Skov Badehotel tilbyder Pension for 100 Kr. pr. Maaned. Heri indbefattet fuld Pension. Værelse med Centralvarme, Elektricitet og Bad.
- 24/10 Riis-Skov Badehotel. Pension pr. Maaned Kr. 100,-. Pr. Uge Kr. 35,-.

Det kunne i hvert fald nok tyde på jagt efter "faste" indtægter, fordi de "løse" var blevet for usikre. Der var dog ingenlunde tale om et billigt pensionat set på baggrund af andre pensionatspriser inde i byen. De lå if. nedenfor følgende beregninger på højst 80 kr. pr. måned. Et pensionat på den nærliggende Rønnevej lå ganske vist i samme prisleje. Mere herom ndf. Året efter kom en mere lystig annonce.

1929

- 10/7 Riis-Skov Badehotel: Onsdag Aften Roulette-Dans.
- Dette begreb huskes fra "Wiener-Hallen" i samme periode.

1930

- 28/4 Optakt til Valborg Aften! Valborg-Blus Badehotellet Riis Skov. Den såkaldte "Valborg Aften" 30/4 med bål ligesom Sct. Hans's var meget almindelig dengang på skov- og strandrestauranter. Den forsvandt med besættelsen.
- 28/5 Soirée 9-2. Solister Magna Henriksen og Allan Reckly.
- 9/7 Kl. 9-2. Lis Brigards & Frk. Toxværd.
- 6/8 Soirée-Dansant. Astrid & Kaj. Anker Nielsen. Solodanserinde Alma Josén.

- 16/8 Stor Høstfest paa Badehotellet 8-12. Haven smukt illumineret.
 30/8 Danseparret Asger Wiesnack. Mandag Aften Jacoba Jessen, Nørrebro Teater, København.

1931

- 30/4 Valborg-Blus.
 14/5 Riis Skov Badehotel aabner Sæsonen i Dag. Hotellet har engageret et Orkester, hvis Leder er Komponisten Eiler Kraus, der bl. a. har komponeret "Pige fortæl mig et Eventyr"! Oswald Helmuth optræder som Solist.
 1/7 Sommersoirée 8-2. Dali-Sisters kendt fra "Apollo-Teatret", Kbh.
 3/8 Stor Annonce fra Badehotellet. Cyrio & Mia. Musikalsk Attraktion. Lina & Bent Rennan. Akrobatisk excentrisk Dans.

1932

- 24/4 Badehotellet Riis Skov. Souper á 3 Kr. Diner: Hummer naturel 2,50 Kr.
 16/8 Badehotellet: "Valmuesalen".

For så vidt synes alt "såre godt". Men, if. B. J., s. 184.. "Så standse det glade liv med et brag. En række klager over det muntre leben på stranden fik sognerådet til at nægte hotellet spiritusbevilling, og Leth trak sig tilbage fra Riis Skov arenaen." Desværre anfører B. J. igen ikke noget tidspunkt. ^(vel 1932) Et sådant afslag ville selvfølgelig være noget nær "dødsstødet" for en sådan virksomhed. Vi fortsætter imidlertid annoncerne. B. J. forlader temmelig abrupt Riis Skov Badehotel og går over til omtalen af "Bellevue" og "Åkrogen".

1934

- 10/5 Badehotellet "Riis Skov". Bygninger med Bageri, Inventar, Service samt ca. 7.000 Kvadratalen Jordtilliggende sælges billigt. Landsretssagfører Nørager, Store Torv 3.

Hvem der er ejer oplyses ikke, og der forlyder heller intet mere om handelens udfald.

- 12/9 Riis Skov Badehotel Lokale for Helga Wenges Danseskole. ^{savitt & co} H. W. var en ret kendt Man var åbenbart slået over på lokaleudlejning.

Man var åbenbart slået over på lokaleudlejning. H. W. var en ret kendt danselærerinde på den tid, hvor danseskoler var uhyre almindelige.

- 4/12 Dilettantforestillingen paa Riis Skov Badehotel gentages Fredag

7/12 og Søndag 9/12 Kl. 8 1/2.

Hotellets ledelse synes altså at have satset på mere "lødige" aktiviteter. Ydermere holdtes politiske møder. Men ved ^{et} af disse gik det helt galt.

1936

25/4 Dramatisk Slagsmaal paa Riis Skov Badehotel. Blandt Riis Skovs socialdemokratiske Vælgerforening. Politiet ryddede Balsalen under Ledelse af Politibetjent Østergaard. Restauratør Nielsen siger, at Forholdene er fortvivlede.

Det var vistnok et vældigt slagsmål, hvis årsag ikke blev helt opklaret. Politibetjent Østergaard, Vejlbyskoven's enlige håndhæver af lov og ret, en granvoksen mand, ^{efter egen erindring} kunne i hvert fald ikke klare sagen alene, men måtte have assistance fra politiet i Århus. Det er ikke klart, hvem restauratør Nielsen, der må have overtaget efter Leth, var (var det den tidligere ^{navn} August Nielsen?). Ejheller hvad han mente med, at forholdene var "fortvivlede".

Badhotellet ophørte imidlertid ikke som sådan. Aa. St. 21/8 1938: "Efter Ombygningen modtages Gæster i hel eller delvis Pension hele Aaret. ^{Pension Riis Skov} Gl. Badehotel, Lindevej 9." Det var blevet til en Hotel-Pension med udlejning af lokaler til forskellige aktiviteter, herunder Helga Wenges danseskole. Aa. St. 8/9 1940 og 15/9 1941. ^{x)} Men dans, orkestre og solister var borte for stedse.

Ifølge billedmaterialet i lok. saml. eksisterede hotellet faktisk i denne skikkelse helt til 1969! Pr. dato (1992) eksisterer den gamle hovedbygning som beboelsesejendom for flere familier. I opgangen er anbragt et billede af badhotellet til minde om forgangne tider. Annekset er forlængst nedrevet og det omliggende areal udstykket til meget mere moderne parcelhuse.

"D R A K E N B E R G K R O"

I denne forbindelse må omtales en person, der ganske vist ikke var restauratør, nemlig Sophus E. Johnsen (1869-1950). Han er også beskrevet af mange andre, dog altid ret perifert. Han var, så vidt vides, oprindelig sømand og "sejlede på de 7 verdenshave", men steg til hovmester og havde i en alder af 31 år samlet sig så stor en formue, at han kunne "gå i land" (1900), etablere sig skibsprovianteringshandler i den rummelige kælderetage i Mindebrogade 1, under den behandlede "Børs-Café" og købe selve ejendommen, der senere blev døbt "Drakenberghus".

Han boede ikke der privat, men købte grunde på Vejlbyskoven og lod bygge villaer på dem. En lå på Fortevej, en anden på Elbækvej (en sidevej til den nyanlagte Nordre Strandvej). Forretningen gik strygende, og han tog ivrigt del i meget foreningsliv, herunder søsport, foreninger til opvækkelser af ungdommens interesser for friluftsliv og sund levevis. Alt såre godt.

^{x)} Efter anden Aa. St. 28/5 1940 ser det ud som om navnet Helga Wenge har overtaget virksomheden.

Hvis det hele var blevet ved dét, ville han aldrig være blevet indrangeret blandt "Århusoriginalerne" (V. J., 1968, s. 108), og selv blandt dem (en længst forsvunden kategori) var han vel i en særlig "rangklasse".

H. R. III, 1923, s. 590, karakteriserer ham heller ikke sådan, hans pudsig-heder til trods. Men på et eller andet, ikke nærmere konstaterbart, tids-punkt brød det løs. Hans beundring for en bestemt fortidig skikkelse tog helt overhånd. Som alle véd, eller måske snarere vidste, for hvor mange forbinder noget med Sophus E. over 40 år efter hans død, var denne skikkelse den norske skipper Chr. Jakobsen Drakenberg, der døde i Århus i Fiskergade 82 1772 og blev begravet i Domkirken.

Denne beundring udartede langsomt, men sikkert til en besættelse. Huset i Mindebrogade fik som sagt navnet herefter og har det i øvrigt endnu. Han bestilte den dengang så kendte billedhugger i Århus, Elias Ølsgaard, til at lave en statue af D. i sandsten. Denne blev opstillet på Vejlbys-Fed ved enden af Fortevej lige før stranden ved siden af kombinationen af et (søfarts)museum og en restauration, som han også finansierede (Aa. St. 22/10 1926. Demokraten 15/11 1925).

18/11 fejredes på S. J.'s initiativ Ds 300-års fødselsdag. (han påstod selv, at han var født 1626!). En mindeplade blev afsløret i Fiskergade 82 (den er nu næsten helt forvitret). Festen skulle foregå både i Amaliegades Forsamlingshus og på Riis Skov Badehotel, jfr. ovf. Den skulle desværre vist være blevet en fiasko, bl. a. fordi det blev øsende regnvejr.

Lokalsamlingen ejer et helt lille arkiv vedr. Sophus E. Johnsen. Bl. a. et godt billede af Drakenbergstatuen foran "museet" og restaurationen på Fortevej. Videre forskellige numre af tidsskriftet "Drakenbergposten", tegninger og fotografier af J, talen ved hans begravelse af stiftsprovst Kai Jensen, men intet om hans tidlige borgerlige liv.

Hvad der i den forbindelse måske virker mest ejendommeligt, var den sikkerhed, hvormed han offentligt udtalte sig om D. Man ved vitterligt meget lidt om ham bortset fra hans dødssted, dødstidspunkt og begravelsessted. Alle arkivalier er borte, så det hele hviler på hans egne udsagn (om hans årelange arabiske fangenskab i Nordafrika, om hans 3 eller 4 ægteskaber, om hans evige fuldskab o. a.), der næppe er særligt troværdige, og som yderligere kan være blevet forvanskede efter hans død.

16/10 1927 meldte Aa. St.: "Søfartsmuseet, Vejlbys Fed, aabner med stor Kanonsalut paa Drakenbergs 301 Aars Fødselsdag. Sophus E. Johnsen". Da de få billeder af D er tvivlsomme, er ~~statuens~~ ansigtsudtryk det også. Den skyggede for solen med højre hånd, mens den skuede ud over bugten og formentlig var ganske utidssvarende påklædt. Det er nu også egen, noget senere, erindring. Efter samme var der ikke meget ved "muséet". Det bestod kun af

få og små stuer, og genstandene var vistnok noget sammenskrabet bras.

Omtrent samtidig med den åbenbare Drakenbergdyrkelse begyndte indryknin-
gen i dagspressen af de famøse "vers", d. v. s. tilsyneladende meningsløse
sætninger, hvori D., men også andre af søfarthedens berømtheder, f. eks.
Grace Darling, optrådte, dog ingen militære. Det hele var jo også en slags
fredsappel. (Demokraten 17/11 1929).

16/7 1931 kunne læses i Demokraten, at han havde solgt sin provianterings-
handel til sin mangeårige medarbejder Th. Møller. Han var da 62 år. ^{10 af} senere
solgte han hele ejendommen til en hr. Thellefsen. ^{x)} Så kunne han helt nyde sit
otium som "Drakenbergforsker" og -forkæmper. Festaftenerne ved statuen
fortsatte, indtil krig og besættelse satte stopper for fyrværkeri og lign.
De bizarre vers ~~vedblev~~ derimod krigen igennem, og nogle troede, det var
en slags kode, hvilket dog ikke var tilfældet.

Alligevel blev der efterhånden stille om ham. Hans kone døde, villaerne
blev solgt, og selv om han aldrig blev egentlig fattig, havde de mange
arrangementer vel nedbragt hans formue betydeligt. Han flyttede ind til
byen, og i de seneste år (egen erindring) kunne man hyppigt se ham vandre
rundt i gaderne, tilsyneladende planløst, iført en luvslidt diplomatfrakke!
En vis opmærksomhed vakte han påny, da han proklamerede, at han skulle
giftes med en ganske ung kahytsjomfru. Det dementerede hun øjeblikkeligt.
En skønne dag i 1950, da han var blevet 81 år, trådte han uforvarende ud
foran en sporvogn på Clemensbro, blev påkørt, hårdt såret, og døde få
dage efter.

"Muséet" og statuen overlevede ham ikke længe. Kommunen købte det hele,
og Riis Skov Spejderkorps rykkede ind i noget af det. Statuen og de absur-
de museumsgenstande forsvandt; resterne af dem kunne i en vis tid findes
ovre på Skødshoved, inden de også "gik al kødets gang". (S. E. J.-arkivet,
lokalsamlingen).

Vi går derefter over til annoncerne fra restaurationen. Fra Aa. St.:

1929

9/5 Restaurant "Drakenberg", Fortevej - Riis Skov, aabner Kristi
Himmelfartsdag. Aage Nielsen (ny vært).

1932

2/6 Et Par pæne Damer søges til at servere om Søndagen. "Drakenberg
Kro", Vejlbj Fed.

1936

24/5 I Pension "Fristrand" ("Drakenbergkroen") er et dobbelt Værelse
med Pension ledigt.

27/5 Fru Valborg Christensen fik afslaaet en Ansøgning om Bevilling.
"Drakenberg-Museet".

x) H. S. 22/8 1941

~~27/5. Fru Valborg Christensen fik afslægtet en anægsning af Bevilling
"Drakenberg-Musæet".~~

Aarhusposten fortæller 18/5 1934: "Restaurant "Drakenberg", Vejlbj Fed, har aabnet sine nymonterede Lokaler. 1. Kl.'s Varer. Smaa Priser. Ny Værtinde".

Det var unægteligt ikke meget. Måske kan senere forskere finde mere. Med Johnsens "nedgang" forsvandt caféen, den ville iøvrigt før eller senere være blevet udkonkurreret af "Bellevue". Der er intet tilbage af den ^{dato}pr., og "Drakenberg" og det øvrige skrammel blev som sagt også destrueret!

"B E L L E V U E"

Eftersom "Bellevue" først "fremkom" så sent i historien, har B. J. ikke ofret så megen omtale på denne institution. Den blev ifølge ham, s. 184, startet af restauratør Lorenz Lorenzen fra "Teatercaféen", jfr. ovf. Den blev dog senere omdannet til et aktieselskab. Ejerforholdet kan ikke følges her. Restaurationsbygningen var lav men meget rummelig med "moderne" danseestrate. Orkester og solister fulgte slag i slag. Successen var enorm, måske (man er aldrig sikker, når det gælder værtshusliv!) fordi børnene af Vejlbj Feds "udflyttere", nu var nået i den "forlystelsessyge" alder. Rundt omkring "hovedbygningen" blev bygget badekabiner og ^{rejst} små telte til omklædning. Det ansås stadig ikke for "comme il faut" at klæde om direkte på stranden eller i nærheden, selv om mange gjorde det allerede på den tid. Denne "ureglementerede" opførsel blev yderligere begunstiget af, at der på det omliggende terræn lå nogle lave jordvolde, der i sin tid var benyttet af militæret til skydeøvelser.

Det kan på dette sted være på sin plads at citere en anden mening om dette sted end B. J., nemlig Regnar Knudsens, anf. værk, ¹⁹⁵⁴s. 345: "Den skæmmende Søbadeanstalt paa den anden Side af Skydevoldene blev nedlagt 1929 og voldene reguleret og beplantede. Det var nemlig Tanken, at der her skulle være en Strandpark af Kommunens Grunde. Men desværre lod et nyt Sogneraad opføre ~~en~~ skæmmende betonstøbte Badekabiner op ad Skydevoldene ud mod Havet for der at faa et københavnsk "Bellevue" med Restaurant, saa at Parkanlægget blev ødelagt.

Til Gengæld købte Kommunen heldigvis senere "Drakenberg-Musæts" Areal paa den anden Side af Fortevej for at udslette ethvert Spor af "Drakenberg-Dillen". Arealet bag Skydevoldene blev, som ogsaa Tanken var med Købet, udlagt til Idrætsplads". Det ville have glædet R. K. at se det hele stads blive revet ned, men det oplevede han så ikke!

Han nævner lige "Terra Nova" og oversætter ordet, men kommenterer ikke restaurationen yderligere.

Men vi vil lade annoncerne tale deres sprog:

Aarhus Stiftstidende:

1934

- 1/5 Stor Strandrestaurant bliver bygget i Funkisstil paa "Fedet" i Forlængelse af Badekabinerne. Beton. Vil være færdig i Midten af Juni.
- 24/6 Skøn Sct.-Hans-Aften. Den nye Restaurant "Bellevue" fyldt og måtte lukke for Tilgangen Kl. 22. Billeder af Bellevue.
- 8/7 "Bellevue" Strandrestaurant, Vejlbj Fed. Midsommerfest med Midsommerbal. Kgl. Kunstnere. Søndag 4-6, 8-1 Nat.

1935

- 21/5 "Bellevue" Strandhotel præsenterer Tryllekunstnerparret Soliman & Solimanné.
- 11/7 "Bellevue", Vejlbj Fed. Kystens Riviera. I Aften Blomster til Damerne. I Aften Gæsteoptræden af Gisa Pyskan.

1936

- 27/5 Der bliver ikke givet Tilladelse til "Bellevue" til at holde aaben til Kl. 1 Nat.
- 5/6 "Bellevue" fik alligevel Tilladelse til Kl. 2 Nat i Anledning af Grundlovsfest.

1938

- 2/7 En ung Pige til Hjælp i Køkkenet antages til 1. Juli. "Bellevue".

I midten af 1930'erne dukkede et mærkeligt fænomen op på de større restauranter, der hed "Liegstouw", d. v. s. "Legestue", vistnok med en sammenblanding af optrædende og publikum i en eller anden dansemæssig og musikalsk kombination. Formerne for den kunne vist varieres i det uendelige. Vi har mødt "Liegstouw" ovf., og kommer til at møde den igen og igen. Næppe nogen nulevende person kan huske rent konkret, hvad den gik ud på.

1940

- 9/8 "Bellevue", gemytlig "Liegstouw".
- 26/8 Harmonikaparret Alex & Richard optræder paa "Bellevue" Kl. 21 og 23.

Demokraten:

1934

22/6 Lille Billede med Tekst fra Aabningsfest for Bellevue Bad og Restauration.

1936

15/5 "Bellevue Kro" (Vejlby Fed) aabnes i Aften med gammeldags Belysning. Billige Spiritus- og Ølpriser.

22/6 Billede af Badelivet ved Bellevue. Man ser den store 2-delte Badebro.

1938

29/7 "Bellevue". "Lambeth Walk" danses her i Aften. Elgaards Danseorkester.

NB. "Lambeth Walk" var en pardans, der var ret almindelig på det tidspunkt, men vistnok hurtigt døde hen igen. Et af dansens højdepunkter var, at parret på et vist sted skulle "slippe hinanden" og derefter bare "gå" og svinge med hænderne, sådan at tommelfingeren strittede bagud!

Restauratøren havde åbenbart ikke helt hittet stavemåden, for i annoncen var dansen blevet til "Lampeth Walk", eller måske var det Demokratens fejl! B. J. s. 184.

1939

8/8 "Bellevue": Hatte- og Serpentineraften og Dansant til Elgaards Danseorkester.

1940

10/7 Ferieliegstouw i "Bellevue".

1941

9/5 "Bellevue": "Vi venter mange Gæster til vor første store Danseaften. Holger Grøns 1. Rangs Orkester spiller de sidste Schlagerere.

1/6 Tankelæseren og Skuespilleren Kai Rau Solist "Bellevue".

5/6 "Bellevue" stor Grundlovsfest. Tankelæseren Kai Rau og Gunner Lunds populære Orkester. 3-5, 8-12.

19/6 "Bellevue": Gunner Lund spiller til Dans, og "Tuf" synger Refrainer.

10/7 "Bellevue": Den utroligt behændige Jonglør Mr. Paddy.

16/7 "Bellevue": Den unge smukke Kunstcyklist Elly Clifford.

Der var således en utrolig aktivitet på Bellevue. Men efter krigen begyndte det at sygne hen som så meget andet. Den "store" restaurant sank ned til en mindre, til sidst ^{til} et konditori. Den blev efterfulgt af en "slikbod". Badekabinerne blev brudt ned, teltene forsvandt, og de skærmende volde blev sløjfede. Pr. dato er der intet tilbage, alt er græsbevokset, og lidt længere inde i landet er der fodboldbaner. *og et badehus.*

T R A K T Ø R S T E D E T

"T E R R A N O V A"

L. P. Bechsvej

Der var imidlertid også "roligere" (ikke i den svenske betydning) *"stedet"* på Vejlbj Fed. Foruden den omtalte "Drakenbergkro" blev i begyndelsen af 1920'erne in^drettet et "traktørsted" ved navn "Terra Nova", på dansk "Nyt Land", i en villa på L. P. Bechsvej, ikke langt fra stranden. Denne vej er en af de mange, der udgår fra den dengang nyanlagte Nordre Strandvej og førⁿed til fristranden.

Et "traktørsted" er vistnok en restauration, hvor man for et mindre gebyr kan indtage medbragt mad og drikkevarer, men hvor ejeren selvfølgelig håber, at man vil bestille husets varer! I reglen er der tale om en afholdsrestaurant. Vand på kande og "proppenge", d. v. s. varmt vand til medbragt kaffe og betaling for at trække en medbragt øl eller lign. op, hører hjemme i dette régime. Alt sligt er ^{if}olængst forsvundet med samfundets stadig "voksende rigdom".

Demokraten:

1923

25/3 Ny Sommer-Restaurant aabnes i Paaskedagene i Villa "Terra Nova" ved Stranden bag Skydevoldene. Flere Værelser til Leje.

Eget Badehus. N. Pallesgaard Nielsen.

1926
9/5

"Besøg 'Terra Nova' ved Stranden bag Skydevoldene. God Kaffe. Hjemmebagt Kage"

Aarhus Stiftstidende:

1925

11/4 Besøg "Terra Nova". God Kaffe og hjemmebagt Kage. Bil hver halve Time.

1936

14/6 Besøg "Terra Nova". God Kaffe, hjemmebagt Brød.

Bil^{er}der hentydes til, var den gamle Vejlbj-Riis Skov Rutebil inden trambusserne. Det kan ikke helt nøjagtigt fastslås, hvornår "Terra Nova" ophørte.

R E S T A U R A N T "A A K R O G E N"

Hvor begynder og ender egentlig Vejlbys Fed? Det er der næppe nogen, der kan give et fyldestgørende svar på. Det står lige så tåget hen som spørgsmålet: "Hvordan afgrænses Århusbugten? Hvornår bliver den til Kalø Vig?"

"Fedets" sydgrænse er måske skellet mellem Psykiatrisk Hospitals grund og de nord for liggende, senere villaer, jfr. ovf. om Riis Skov Badehotel. Nordgrænsen kunne iflg. R. K., ^{nord på}anf. værk, s. 347 være: "Der hvor Egåen har sit (gamle) udløb". Længere dukker andre navne op som Egå Strand, Tålfors do., Skæring. En anden løsning kunne være at sætte skellet ved Vejlbys Hage, et næs der skyder sig ud noget sydligere.

Hvordan det nu end forholder sig hermed, så var egnen langs Egå ved vor tids begyndelse mose- og sumpjord og derfor ubeboet. Stranden var derimod god og badevandet fortrinligt, og disse gode badeforhold medførte i forbindelse med byens vækst, at der opstod en strøm af søndagsgæster derinde fra, der slog sig ned, eventuelt medbringende privat telt, dér og dyrkede badelivets glæder. De kunne her være fri for de nærboende private lodsejere, der ønskede dem "ad Pommern til". Ejendomsretten til sumpområdet havde forskellige længere inde i landet liggende gårde.

Men man kan aldrig have fred noget sted, uden at utrættelige forretningsfolk finder på noget, der giver penge. Hvorfor, argumenterede de, skulle de stakkels badegæsthusmødre tvinges af deres tyranniske ægtemænd til at tilberede en masse medbragt mad, når den kunne købes på stedet for en "ringe" ekstrabetaling på selve opholdsstedet?

Det begyndte beskedent med en iskiosk, men snart fandt ejeren af en rutebilsrute der ud til, Rasmus Ingemann Schmidt (1902-78), på at anlægge et traktørsted på de breddegrader, som han døbte "Pavillon Aakrogen". Det kom imidlertid til at ligge på et sted, der ikke rigtig svarede til navnet. Åkrog betyder nemlig iflg. R. K. en krumning på åen, og det var der mange af på arealet ved det gamle udløb. Men pavillonen fik stude ved udløbet af en kanal betydeligt sydligere, som sognerådet havde ladet grave ind til selve åen for at afvande de sumpede strækninger i 1912, og som blev kaldt det nye udløb, og på det var der ingen "kroge". (R. K., anf. værk, s. 19-20, 353). For fuldstændighedens skyld skal oplyses, at dette udløb er borte nu. I 1970'erne var afvandingen lykkedes så godt, at kanalen kunne opfyldes, åkroge var udrettet, og kun det gamle udløb blev tilbage. Nord for det blev "Egå Marina" anlagt. Det tidligere sumpede areal blev udlagt til en offentlig park.

Pavillonen blev opført 1935 og blev så stor en succés, at Ingemann Schmidt året efter søgte spiritusbevilling, som han også fik, dog på betingelse af

~~et spirituelt udvekslings- og mødested~~, at der ikke blev "natklub" eller lign. (B. J., s. 184 til slut). Natklub blev der ikke, men et livligt "leben" med musik og dans. Sikkert så meget at de oprindelige badegæster fortrak, men det gjorde intet, nu kom ungdommen til. Netop her blev der satset meget på den omtalte "Liegstouw". I annoncerne herom i dagbladene figurerede et fiktivt jysk kærestepar ved navn "Ajs og Mett".

Aarhusposten:

1935

18/4 Rejsegilde paa Restaurant og Badeetablissement "Aakrogen".

Demokraten

1935

24/4 Lille Tegning af Aakrogens Strandpavillon. Aabner 1/6.

1937

18/4 Billede af med Tekst om "Aakrogens" Modernisering.

18/6 Efter endt Udvidelse er "Aakrogens" Restauration aabnet.

1939

20/5 Restaurant "Aakrogen" aabner 1. Pinsedag.

5/7 Keglerejser søges. Restaurant "Aakrogen".

20/8 Liegstouw-Aften paa "Aakrogen".

1941

23/6 "Aakrogen": Sct. Hans Aftens Fest. Hans Sørensen synger.

6/7 "Aakrogen" arrangerer Sommermesterskaber i moderne Dans.

U. Riis Poulsen. (U. Riis Poulsen var en kendt danselærer, der samtidig var kommuneskolelærer ved Finsensgade Skole).

12/8 Liegstouw i "Aakrogen": "...Mi kjær Mett. Saa blev vi da for-

lowed bett Mett - aa i Awten maa vi te Liegstouw i Aakrogen,

for de æ dær, vi haa faat hinanden kjær. La woss faa en how

Awten. Di Ajs.

"Aakrogen" var mere sejglivet end nogen af de andre Vejlbys-Fed restauranter, ja den består i en vis forstand endnu. I de senere år har stedet dog måttet lukke helt i perioder. I slutningen af 1980'erne forsøgte man en ny opblomstring som dansested under navnet "Valhalla". Det gik dog også kun et par år, og nu sysles med planer om et "Dansk Firma Center"-Hotel. (Aa. St. 20/11 1990). I øvrigt åbnes der som andre steder paa

for i næsten anmeldele sekskør. Ligeledes stregges der
.....
Aa. St. 27/6 1940: "Der køber Kapervogne fra Sejrsallé til Aakrogen Hverdag
fra Kl. 13. Søndage fra Kl. 9."

C. S Y D F O R B Y E N

Dette område er langt mere "udflydende" end det nordlige, set fra vort synspunkt. Følgende sognekommuner er involveret: *Skåde, Mårslet og Halling.*

Emnet er ligeledes udførligt behandlet af B. J., s. 185-203 med fylldigt billedmateriale. Det følgende er derfor nærmest kun supplerende hertil, omend dog lidt nyt fremkommer.

Der var gennem århundreder forskellige mere eller mindre legale smårestauranter knyttet til skovfoged- eller skovbetjenthuse i Marselisborgskovene, der jo strækker sig over et meget stort område. Der har utvivlsomt været en del ulovlig og ukontrollerbar udskænkning dér. Det er jo også næsten et "eldorado" for sligt. (B. J. s. 186-187).

F R E D E R I K S H Ø J K R O

B. J. begynder med denne, fordi den var den ældste autoriserede kro. Den lå og ligger ved Hadsherredsvejen, senere Odervejen, et stykke oppe på bakken inden de senere tilkomne villakvarterer og beboelsesbebyggelser Højbjerg og Skåde. Altså stadig i skovterrænet med udsigt over bugten. Det fortaber sig i "fortiden", hvornår en egentlig kro blev oprettet til afløsning af skovbetjent-servering. "Oprindelig" skal den have heddet "Toftnæs Have", derefter "Snurum", så "Danielsens Have" og dernæst endelig "Frederikshøj", uden at det vides klart, hvilken "Frederik" der hentydedes til, fra 1876, da kroen fik det sidste, stadigt gældene, navn. (Aa. St. 12/12 1939 og B. J. s. 185).

Den "legendariske" vært her i nyere tid var Rasmus Christensen (1849-1939). Der blev tidligt bevilget musik - koncert som det dengang hed - til etablissementet. 1926 afgav Rasmus C. bevillingen til sønnen Adolf C., men virkede selv i "baggrunden" (B. J. anf. sted). A. C. døde 1938 og blev efterfulgt af enken I. C., der fortsatte ind i næste periode. Rasmus C. selv døde året efter. (Aa. St. 12/12 1939).

Om traktementet under Rasmus C. B. J. s. 185: "Her kunne folk få lov til at slå sig ned med både madkurve og medbragte kager til kaffen, men ellers kunne man også til helt op i 30'erne købe "Familie-Smørrebrød" med fladt Paalæg til 20 Øre stykket, mens det høje kostede 50 Øre pr. Stk. Og i 1933 kunne man for 1,25 Kr. få "Dagens Specialitet": En halv Sild med Smør og Kartoffler samt Svinekotelet med Rødkaal. (Taget fra Demokraten 25/5 1930 og sst. 2/4 1933).

Også i Aa. St. 22/6 1930 fortælles om varer og priser på Frederikshøj Kro: "1/2 Kylling med Kompot og Salat 1,50 Kr. Stegt Aal med

stuvende Kartoffler 1, 50 Kr. Og sst. 14/5 1931: "Frederikshøj Kro".
Guttermands Smørrebrød (?) Sst. 29/4 1934: "Sulten saa Krobaret. 2 Kr.
med varm Ret. Frederikshøj Kro".

Demokraten 7/9 1939: "Hvil Nerverne i den friske og smukke Natur.
Paa "Frederikshøj Kro" er der Fred og Ro og altid 1. Kl.'s Varer".

Frederikshøj Kro er (ligesom Thorsmølle) undgået "nedslagtningen" blandt skovrestauranterne og består pr. dato i bedste velgående. Dog er orkestermusik naturligvis forlængst forsvundet. I de senere ^{af}arrangeredes der lejlighedvist friluftsskakkspil på et stort i jorden placeret bræt med store skakbrikker. Men det spil bliver jo aldrig rigtig "folkeligt". Der var fra "gamle dage" også en keglebane tilsluttet, men den er vist uden interesse nu, hvor gammeldags kegler helt er fortrængt af "bowling".

Ellers er oplysningerne sparsomme. "Thorsmølle" består pr. dato, men har gennemgået nye ombygninger, så der er næppe noget tilbage af de fordums lokale.

THORS MØLLE

Thors Mølle var en af de fordums skovmøller, hvoraf nu kun dammene er tilbage. B. J., s. 187, siger: "I Thors Mølle boede ved århundredets begyndelse arbejdsformand Niels Jacobsen. Mølleriet var da ophørt; men de idylliske omgivelser med mølledammen og bækken virkede dragende på alle dem, der søgte til skoven for fredens og stilhedens skyld, og for dem trakteredede Jacobsen. Især besøgte stedet af byens dengang talstærke afholdsforeninger, der - som Jacobsen skrev til byrådet - "savne et sted uden for byen, hvor de kunne samles uden at være generet af almindelige bekvæmheder". De opfordrede ham til at bygge en ny, mindre pavillon, men gentagne andragender herom afvistes af byrådet, som mente, at netop de primitive, gammeldags forhold var det tiltrækkende ved stedet". Det var nu nok et let gennemskueligt "skalkeskjul".

Vejviseren 1919 giver som ejer N. C. F. Jacobsen, hvilket vel må være ovennævnte Niels J. 1920 melder vejviseren imidlertid om kommuneassistent O. Jacobsen som vært ^(Gym?). Han fortsætter til 1926/27, da N. C. Christensen overtager og fortsætter perioden ud.

N. C. Christensen blev af en eller anden mærkelig grund kaldt for "Jess", og det var det navn, han averterede under. Aa. St. 14/10 1927: "Thors Mølle". Min nye lukkede Glasveranda er opvarmet. Jess Christensen". Denne glasveranda omtales ikke af B. J. s. 188, han fortæller i stedet, at Jess C., den tidligere tjener, fik bevilget tilskud til opførelse af 7 lukkede lysthuse. Videre at der i sommeren 1929 blev opført en naturtræspavillon tegnet af arkitekt Verner Lassen.

+) I en ikke nærmere stedfæstet annonce fra april 1931 oplyses om G.'s Smørrebrød: Ca. 12 forsk. Specialiteter á 50 Øre. Familiesmørrebrød á 20 Øre pr. Stk. Frokostretter 1 Kr. (B. J., s. 187).

Mon ikke det har været den pavillon, der blev kaldt "Jægerstuen", som består for så vidt pr. dato? Aa. St. 22/3 1934? I dens sal var der if. B. J. plads til 200 mennesker. Det tyder nu ikke på, at det er den.

I 1939 skete en stor ombygning, det gamle Thors Mølle blev helt nedrevet og erstattet af noget helt nyt. Demokraten 16/9 1939 med billede af det gamle, der stod for nedrivning. Sst. 12/12 s. å. Billede med tekst af byggeriet på det nye "Thorsmølle". Aa. St. 15/9 1940 Billede af det færdigbyggede nye "Thorsmølle", og 29/9 ^{s. å.} billede sst. af det samme set fra søen.

Ellers er oplysningerne sparsomme. "Thorsmølle" består pr. dato, men har gennemgået nye ombygninger, så der er næppe meget tilbage af de fordums lokaliteter.

"F R I H E D E N"

Vi går nu nogle skridt tilbage, d. v. s. mod nord til det sydøstlige hjørne mellem Stadion Allé og Skovbrynet. De veje eksisterede imidlertid ikke, dengang den restaurant, der nu skal behandles, "Friheden", blev startet 1904. Den er fremdeles udmærket dækket af B. J., s. 188-194, så godt, at det her fremførte kun bliver et lille supplement.

"Frihedens" igangsætter var tjener Hans Rising, der fik idéen, mens han arbejdede for sin stedfar, Rasmus Christensen på Frederikshøj. Der hvor "Friheden" blev anlagt, havde tidligere ligget et skovfogedhus ved navn "Humlehavehuset". Som i de gode, gamle eventyr begyndte Rising med lidt, men fik ved gode forbindelsers ^{og dans} hjælp arbejdet sig op, til han "kunne selv". Der kom orkestre og solister. I begyndelsen af 1920'erne på-tænkte han en udvidelse til en "folkepark" og et "tivoli". Det tog det nu nogle år at få gennemført. Lad os først se på nogle annoncer.

Aa. St. 28/6 1924: "Hver Eftermiddag og Aften Koncert i "Friheden". Musikdirigent Ejnar Knudsen. Operasanger Richard Holm".

Sst. 8/8 1925: "Feriifest i "Friheden". Dans 8 1/2-12".

Men også afholdsbevægelsen kunne finde vej til "Friheden" som den tidligere havde gjort til "Frederikshøj Kro":

Sst. 26/6 1927: "Husk den store Afholdsdemonstration i "Friheden" i Dag".

Sst. 27/6 " "God Tilslutning til Afholdsdemonstrationen.

Sst. 28/6 1929: ""Friheden". Midsommerfest. Optræden af Edgar Hansen.

" 18/7 " : " Sidste Optræden i "Friheden" af Kgl. Kammersanger Peter Cornelius".

" 28/7 " : "De samvirkende Afholdsforeninger i Aarhus fejrer Afholdssagens 50 Aar i "Friheden"".

" 13/4 1930: ""Friheden". Tag en Tur ud i den snart færdige Folkepark".

" 15/7 " : ""Friheden". I Aften Optræden af den italienske Operasanger Antonio Lamporte".

" 3/7 1936: "Husk "Ildfesten" i "Friheden"".

Demokraten

2/7 1923: "Pavillonen "Friheden" i Aften. Johs. Herskind. Stor Orkesterkoncert".

" 27/7 1929: "Fest for "Friheden"s 25 Aar."

" 2/5 1930: Indvielsen af "Folkeparken" ved "Friheden".

" 11/2 1932: "Restauratør Hans Rising, "Friheden", fylder 60".

" 27/7 1935: ""Friheden" fejrer 31 Aars Fødselsdag".

" 2/7 1939: "Laks i Mayonnaise. Koncert Eftermiddag og Aften".

" 23/3 1941: "Modstand fra Lodsejerne mod "Tivoli-Projektet", "Friheden"".

Aarhusposten

" 31/7 1929: ""Frihedens" 25-Aars Jubilæum. Harmoniorkester ved Georg Marquard". Edgar Hansen".

" 8/11 " "Aarhus Byraad vedtog Planen om en Folkepark i "Friheden".

"Folkepark"- planen vakte modstand fra de nærboende villaejere i Skovbrynet. For så vidt med rette fordi der nu kom yderligere larm til (Demokraten 20/6 1932). Men det hjalp dem ikke, det måtte de lære at "leve med". Det blev endnu værre, da "Tivoliprojektet" blev forelagt i

1941, men atter måtte lodsejerne bøje sig. Krigen og besættelsens restriktioner dæmpede aktiviteterne betydeligt ned, men de kom tilbage senere. Helt pr. dato består dette stridsemne, sidst i forbindelse med placeringen af hovedindgangen.

Pudsigt nok ^{gik} det "gamle" "Friheden" tilbage i samme takt som udenomsfalbeladerne tog til. Selve restaurationen tiltrak færre og færre, orkestrene og solisterne forsvandt. Rising, der sad perioden ud, forstod det efter sigende ikke (B. J. s. 194).

Der har i de forløbne 50 år været eksperimenteret meget med etablisementet "Friheden". Der har været revueteater, omkringliggende mindre restauranter er opstået og forsvundet eller i hvert fald helt omlagt. Der har næsten hele tiden været underskud, og tanken om lukning af det hele har stadigt været fremme. Udenlandske eksperter har inspiceret etablisementet for at give bud på, hvordan rentabiliteten kunne forbedres. Men det består altså endnu. Ingen ved, hvad fremtiden vil bringe.

"V A R N A"

B. J. s. 196-203. Citat s. 195: "Foran landsudstillingsåret (1909) blev byens vise fædre enige om, at der måtte etableres et par moderne restauranter i Marselisborgskovene, ude ved stranden, til afløsning af Per Ras' primitive træhus ved Ørnereden og det endnu mere spartanske skur ved Varnabækkens udløb, hvorfra der om sommeren solgtes varme og kolde drikke!...

B. J. går ikke videre ind på selve byggeforetagendet, arkitektur og arkitekt (~~Achen~~). Varna er som bekendt en by i Bulgarien ved Sortehavet, og Balkan - "Europas urolige hjørne" som det hed dengang - havde måske en vis "romantisk" tiltrækning på "de kolde nordboere", der vel dårligt nok vidste, hvor det "rigtige" Varna ^{la} var. I. Verdenskrig ødelagde vistnok helt dette "trylleri"!

Men hvordan det nu end hang sammen, så blev Varna-pavillonen, færdiggjort sommeren 1909, en strålende succes. B. J. s. 196: "Varna-pavillonen blev ret hurtigt i kraft af sit storslåede ydre og sin fremtrædende beliggenhed ved kysten den fornemste af skovens restauranter. Kommer man sejlen til Århus, er dens hvidkalkede mure og de to tårne med det røde tegltag noget af det første, man får øje på. Allerede i udstillingsåret (1909) blev Varnas navn slået fast blandt tusinder af fremmede, som beundrede dens udendørs terrasseformede serveringsplads med hundreder af

stole, de stilfulde rotunder med smukke kurvemøbler og ikke mindst altaner-
ne ovenpå, hvor der var servering lige op til tredivernes begyndelse.
(Som aldrig kom igen!). Når de mangefarvede silkelamper blev sat ud her
i de stille sommeraftener, kom der et eventyrskær over de drømmende
profiler. Men først og fremmest har Varnas ry vel været betinget af, at
her altid har været fornem musik og fremragende solister til at under-
holde gæsterne, ikke mindst, da man gjorde det store indre rum til en
pragtfuld "Muslingesal" med slebne spejle og dybtrøde løbere.

Varnas første vært var S. P. Nielsen, der bl. a. havde været restauratør
i "Kasino", i Hotel "Kronprinsen" og sidst havde drevet automatcaféen
på Søndergade (11)...."

Men S. P. Nielsen var før "vor" periode, han blev allerede 1919 af-
løst af A. Kragh-Hansen, tidligere tjener på "Royal" og overtjener hos
S. M. Mikkelsen i "Kasino". Nu blev han i 23 år "hersker på Varna-slottet".
(B. J., s. 199). Han trak sig tilbage i 1942 til en mere stilfærdig til-
værelse som hotelejer i Ryegade 3 (Hotel "Prinsen"). Han efterfulgtes af
Håndværkerforeningens vært Marinus Nielsen. (B. J. s. 203)

Så må der i øvrigt henvises til B. J.'s skildringer af livet dér, samti-
dig med at der hér "trækkes på" annoncer:

Aarhus Stiftstidende

17/5 1925: "Varna-Diner á 4,- Kr. og Diner á 5,50 Kr. Koncert fra
Kl. 16. Th. ("Teddy") Petersen dirigerer".

21/8 " : "Theodor ("Teddy") Petersen forlader Varna".

12/8 1926: "Varna annoncerer med "Balalaika-Orkester"".

19/5 1927: "Varna anbefaler sine gode, billige Frokostretter. Kabaret
med varmt Kr. 3.00."

19/8 1930: "I disse Dage optræder Kabaretsangeren Leon Restorff
hver Aften paa Varna".

Leon Resdorff, der ikke nævnes hos B. J., var en ganske kurios skik-
kelse. Han var en lille, lidt fedladet, mand med en stor næse. Han starte-
de sin livsbane med noget der lå meget langt fra forlystelsesverdenen,
nemlig med tandlægegerning! Det vides ikke, hvad der fik ham til at fore-
tage et radikalt "sporskift", men han blev en ret kendt "entertainer" i
nysprog. Han spillede klaver og sang selv til. Stemmen var, så vidt vides
ikke så god. Hans "hofnumre" var viserne hhv. om "Ridder Rap og Ridder
Ro" og "De 3 Røvere fra Rold". Han ville næppe have "gjort sig i dag",
men hvem ville det? I sine seneste år var han engageret i Københavns
Tivolis "Fægekro", hvor Jacoba Jessen, hvem vi har mødt på "Badhotellet
Riis Skov" omtrent samtidig (jfr. ovf.), var værtinde.^{xx)}

x) Han solgte smukt billede af Eje og Mortensen.
xx) Et billede (dårligt) findes af ham med tekst Aa. st. 19/8 1930.

14/5 1931: "Koncert- og Refrænsangeren Herluf Johannesen. 8 Mands Orkester"

26/8 " : "I Aften Sommerfest".

11/9 " : "Tangokonkurrence i Aften paa Varna".

6/9 1933: "Igennem lang Tid har Tryllekunstnerparret Soliman og Solimanné gæstet Varna".

Det var næppe deres rigtige navne!

3/5 1934: "Varna "Liegstouw Aften". Der serveres Sildeanretning, Bøf Lindstrøm m. Æg, Nougat-Is for Kr. 1,50".

Ja, det var noget under det gængse Varna-pris-niveau. B. J. nævner Liegstouw s. 200, men beskriver ikke fænomenet helt fyldestgørende. (se oif.).

16/8 " : "Varna "Liegstouw-Aften"!"

Mon ikke Varna var et af de første steder, der introducerede L-S?

12/5 1937: "Stor Festaften paa Varna i Anledning af Chr. X's Regeringsjubilæum (25 år)"

16/9 1940: "Den ungarske hyggepianistinde Elisabeth Kleich".

Demokraten

24/8 1930: "Artikel om og Karikatur af Leon Resdorff paa Varna".

2/5 1936: "2 dygtige Piger søges straks. Løn 60 Kr. Varna."

19/6 1940: "Varna har i lange Tider annonceret med Liegstouw og Eli Dondes Orkester".

28/7 " : "Orkesterleder Eli Donde død efter et Styrt med en Hest."

24/7 1941: "Stor Liegstouw paa Varna. 25 Folkedansere i Hjemstavnsdragter og Spillemandsorkestret med Werner Jensen som Dirigent sætter Humøret op i Børge Kertes Orkester. Solister: Tutte og Grenal".

1/9 " : "Den magiske Revy. Illusionisten Erik Bang".

5/12 " : "Varna forpagtet af Direktør Marinus Nielsen, Haandværkerforeningen. Billede med lille Artikel".

"Varna" fortsatte under skiftende ledelser, men her som andre steder ebbede det showmæssige efterhånden ud. Til sidst blev det overtaget af "Odd Fellows" og kun udlejet aftensvis til anmeldte sluttede selskaber. Der er ingen fri adgang mere.

.....

"Ø R N E R E D E N"

Dernæst sættes kursen direkte syd på, enten i bilen ad kørevejen eller ad den smalle gangsti langs toppen af skrænten. Personlig foretrækker jeg den sidste, men det er en anden sag. Udsigten herfra er i hvert fald den bedste. Efter nogle minutters gang kommer man til den første af de pynter eller næs, der rager ud fra skovkysten. Det hedder Ballehage. Der har gennem mange år ligget en badebro, vistnok først efter at det var blevet acceptabelt, at af- og omklædning ikke skulle foregå i et dertil indrettet badehus, ~~køn~~ for køn. Her var imidlertid ingen restaurant, kun en iskiosk. Stien gik skråt ned til Ballehage og steg derefter ~~skråt~~ igen. Det er stadig sådan.

Nogle minutters gang længere mod syd mødte man imidlertid den næste skovrestaurant, ~~Silistria~~, atter et navn fra Balkan, denne gang en grænseby mellem Bulgarien og Rumænien ved Donaus sidste løb.

B. J. giver s. 187 en kort beskrivelse af dette sted, hvor der tidligere lå en vandmølle. Det var på ingen måde luksuøst som Varna, men en hyggelig bindingsværkshussskovrestaurant hvor man kunne få "vand på kande" til medbragte kaffebønner. Der er ^{kun taget en pudsig} annonce [✓] herfra. Det var kort og godt et "folkeligt traktørsted", jfr. "Terra Nova" ovf. På et ikke nærmere fastlagt tidspunkt efter 1945 lukkede det som sådan. (Men der havde været store planer med det forinden, se ndf.) Pr. dato (1991) er bygningen klubhus for den homoskesuelle "Pan Club". O, quæ mutatio rerum!

Stien fra Silistria stiger op til et åbent plateau, træløst og græsbevokset, og løber videre langs kanten heraf. Denne "højslette" hedder fra "Arilds tid" "Hørhaven". Den har der også været flere planer med, *u.a. placering af et "Folkeferiehotel"*. "Hørhaven" grænser op til et andet åbent område, der vistnok senere fik navnet "Blommehaven", hvor der i nyere biltid blev anlagt "campingplads". Så fører stien igen ind i et skovområde, og nu er sidste station (eller næstsidste) på vejen nået, Ørnereden.

Også dens beskrivelse gør B. J. ret kort på s. 195-196. Fortryllelsen fra de balkanske navne er borte, og et godt gammeldags dansk trådt i stedet. Dette navn taber sig også i mørket; har der nogen sinde været ørne her? Tidligere havde der ligget et traktørskur nede ved ~~stranden~~, men i "rusen" fra landsudstillingen 1909 faldt det høje byråd på, at der var en enestående god beliggenhed for en sommerrestaurant på toppen af skrænten, hvorfra der var en pragtfuld udsigt søvarts. Der blev anlagt skibsbro og en stærkt skrånende trappe herfra. Vejen fra stien er ikke nær så imponerende. Jeg husker i min barndom, at de voksne diskuterede,

x) Demokraten 19/8 1922: "Orientalisk Aften i Silistria i Morgen i Ruledning af Etablissemnets 300 Aars Fødselsdag. Dans i Bondesalen fra kl. 7. Originalt Bondecorkestet. Gratis Entree." Nærmere oplysninger kan ikke være afgjort.

om denne trappe havde 100 trin eller ikke, men det blev aldrig opklaret, selv om man skulle synes, det var en let opgave. Senere mistede problemet sin interesse!

Badeanstalten "Trouville" omtales ikke her. Den første vært var den fra Teatercaféen kendte overtjener Søren Randa, der fungerede 1909-19, hvorefter han som fortalt ovf. overtog Østergades Forsamlingsbygning og blev afløst af Viktor Fønnesby. I Randas (første) tid havde ^{der} ligesom på andre skov- og strandrestauranter været musik, men den sygnede hen under 1. verdenskrig. Fønnesby søgte at genoplive den, hvilket fremgår af Aa. St. 1934 3/7: "Koncert-Dansant "Ørnereden". Hver Aften Kl. 8.30-11.30".

^{og flyttede ind til "Grand Café", N.7. Brønsgade 36, 1. etg.}
Fønnesby fratrådte 1938. Randa overtog igen, men nu kan vi imidlertid ikke følge med længere. Annoncerne er ikke særlig oplysende. "Ørnereden" fik et omskifteligt og efterhånden "skidt" liv i årene efter krigen. De nye "biltider" var ikke heldige for de gamle skovrestauranter. En brand i 198 raserede det flere gange ombyggede etablissement, og i dag er der kun et sparsomt brød- kage og øludsalg tilbage. (Cafédelen i sommermånederne).

.....

D E _ M _ I _ S _ L _ Y _ K _ K _ E _ D _ E _ P _ R _ O _ J _ E _ K _ T _ E _ R _ S _ Y _ D _

Hermed er vi ude af restaurationslivet i Marselisborgområdet. Men det synes opmærksomheden værd at berette om et "mellemspil". Skovene ophører som bekendt ikke ved "Ørnereden", de strækker sig først ned til en stor, åben slette ved navn Moesgaard strand, der tilhørte Moesgaard gods, hvis hovedbygning ligger lidt længere inde i landet. Syd herfor ligger igen et stort skovområde, ca. 10 km. langt, kaldet Fløjstrup skov efter 2 landsbyer i nærheden (over- og neder F.). Også denne hørte til godset.

Men i 1937 frasolgte godsejerinde Dahl det hele til Århus kommune, og denne begivenhed satte visse sind i bevægelse m. h. t. anvendelsen. Sletten ved Moesgaard strand, hvor kun et sommer-forfriskningshus befandt sig, syntes fortrinligt egnet til noget større. I denne forbindelse fremtrådte en skikkelse, der skulle blive initiativtager til flere projekter, der dog alle mislykkedes.

Denne person var hotelejer Borring fra Hotel "Kragelund". Halfdan Hroar Einstein Borring (Th. Adamsen II, 1938, s. 358) erhvervede i begyndelsen af 1930'erne villa "Kragelund-gaarden" vest for Herredsvejen i Skaade sogn. Denne villa havde tilhørt den uheldige direktør Tychsen fra Aarhus Oliefabrik A/S ("Teutonia"-Harburg-Skandalen) ¹⁹²⁹ og var blevet omdannet til hotel. Borring udvidede, moderniserede og fik spiritusbevilling (Aa. St. 19/5 1932, 8/2 1934; Demokraten 26/2 1933, 10/7 1936; Aarhusposten 15/2 og 15/11 1933).

← Denne institution skal dog ikke forfølges videre her. ^{x)} (godt)

Borring var åbenbart ikke tilfreds med at sidde og tjene på sit nyerehvervede hotel, men stræbte videre. Han rettede ^{gjorde} sin opmærksomhed mod Ørnereden og Moesgaard som fremtidige hotelsteder. Kommunen blev interesseret, arkitektkonkurrencer udskrevet. Ørnereden gled dog, så vidt ses, hurtigt ud af billedet (Demokraten 1/4 1931). Der var mere "go" i Moesgaardprojektet (Demokraten 8/5 1937). Der blev planlagt et stort helårs hotel på Moesgaard Strand. 13/1 1938 bragte både Aa. St. og Demokraten artikler med billeder af og plan over det projekterede hotel, der blev fulgt op af artikler i sidstnævnte 13/3, 2/10 og 5/10 s. 4). Der gik imidlertid "grov" i det, fordi konkurrencen herom ikke passede arkitekterne (Aa. St. 17/8 s. 4). Videre kom projektet i ^akræmboilage med en anden plan om at anlægge et "Folkeferiehotel" (et meget populært begreb dengang) dér (Demokraten 6/4 1939) og blev udskudt indtil spørgsmålet herom var afklaret. Så kom krig, besættelse og efterkrig, og begge projekter forsvandt for stedse.

~~Silistria~~ Silistria var et sideløbende mål. I Aa. St. 6/2 1938 sås en artikel om med tegning af et stort nyt hotel hér. Det blev pointeret, stærkt endda, at der ikke var tale om et badehotel, men et rigtigt helårsdo. Endvidere skulle der bygges et udsigtstårn i nærheden.

Dette projekt fik en endnu dårligere medfart. Det blev henlagt allerede ved overgangen mellem 1938 og 1939, uvist af hvilken grund. Borring gav ikke op, men foreslog, at hotellet blev flyttet til Ballehage Strand. Sagen kan ikke forfølges videre, men løb altså "ud i sandet".

Sidste fredsår, 1939, var der også plan om et "Varna-Hotel". Det skulle ligge på arealet syd for restauranten (Demokraten 20/8 1939). Heller ikke den "nød fremme". Først i 1960'erne blev Hotel "Marselis" anlagt, men nord for Varna. ^(som B. dog ingen andel havde i)

Et andet, meget storstilet, projekt i samme tid var anlæggelsen af en strandvej fra Moesgaard til Norsminde. ^(og videre til Saxild) Iflg. Demokraten 20/8 1940 ville det komme til at koste 1, 7 mill. kr. bl. a. p. g. a. de store ekspropriationer fra landejendomme. Det gik også i "glemmebogen".

+) Borring solgte i øvrigt hotel "Kragelund" afbrændt nytår 1940/41 (Aa. St. 31/12 1940).
 Δ) Aa. St. 10/3 1938 bringer dog et anonymt læsebrev, hørt de fremhæves, at et hotel og en restauration her helt ville ødelægge Moesgaard Strand.

V I B Y H O T E L

Som den sidste af de sydlige etablissementer skal Viby Hotel anføres. Viby var dengang en fjern forstad til Århus, næppe mange i selve byen anede dens eksistens. Men der lå i hvert fald et hotel, og med Anna Feders tiltræden som ejer 1935, begyndte det oversete hotel at avertere både i Aa. St. og Demokraten. Aa. St. 7/5 1936: "Viby Hotel. Dansant Fredag Aften Kl. 8". Sst. 3/9 1938: "Yngre Kogejomfru antages. Løn 125 Kr. Hotel Viby". Sst. s. å. 8/10: "Altmuligmand og Keglerejser antages. Løn 50 Kr. pr. Md. plus Kost og Drikkepenge. Hotel "Viby"".

Annoncerne i Demokraten er mere "appetitvækkende":

5/6 1936: "Dans i "Muslingeskallen" 8 1/2 - 1. Hotel "Viby"".

28/11 1938 stor Annonce:

3 Stk. lækkert Smørrebrød.....1,- Kr.
 Kaffe med C. L. O. C.....75 Øre
 Middag med 2 Retter og Kaffe.....1.50 Kr.

Forstædernes smukkeste og hyggeligste Hotel ligger i Viby."

Anna Feders tiltrådte i januar 1939. Aa. St. 17/5 1939

Det lyder meget tillokkende. Hotellet lå lige overfor Viby Kirke, men desværre findes intet billede af det i lok. saml. Efter egen personlig erfaring "forfaldt" det til sidst og blev mindre pænt, restaurationsmæssigt set. Omkring 1970 blev det nedrevet og på dets tidligere område oprettet en stor parkeringsplads. Forinden var hotelfaciliteterne overtaget af kæmpehotellet "Merkur" på den anden side af Skanderborgvejen, men det er en anden historie.

sta vo stanær

64.909

Oldam, John W.

Restaurationer og hoteller -

Bind II

Side 91-178

3848575584

160216